

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

*Методичні
рекомендації*

Миколаїв
2022

Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Методичні рекомендації

Миколаїв
2022

Загальна редакція:	<i>В. І. Шуляр</i> , доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, заслужений учитель України
Автори та укладачі:	науково-педагогічні та педагогічні працівники Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
Відповідальна за випуск:	<i>О. Г. Захар</i> , кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-педагогічної роботи Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, протокол від 31 серпня 2022 року № 3.

Організація освітнього процесу у 2022–2023 навчальному році : методичні рекомендації / За заг. ред. В. І. Шуляра. – Миколаїв : ОППО, 2022. – 168 с.

© Центр редакційно-видавничої діяльності
Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
2022

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У зв'язку з уведенням воєнного стану в Україні особливих змін зазнає освітня галузь, зокрема дошкільна. Сьогодні внесло корективи в освітянське життя та незмінним залишилося те, що всі ми маємо працювати заради наших дітей. Робота кожного наразі надзвичайно важлива.

Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні.

Дошкільна освіта – цілісний процес, спрямований на:

- забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних і фізичних особливостей, культурних потреб;
- формування дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду.

Сучасна дошкільна освіта базується на принципах якості, доступності та настанупності, що є цілісною системою розвитку дітей раннього й дошкільного віку.

Головною метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей через виховання, навчання, соціалізацію та формування необхідних життєвих компетентностей.

Завдання, що стоять перед дошкільною освітою:

- збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини;
- формування компетентностей особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду;
- виховання в дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля;
- виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти, забезпечення соціальної адаптації та готовності продовжувати освіту;
- здійснення соціально-педагогічного патронату сім'ї.

Забезпечення доступності якісного дошкільного розвитку для всіх дітей визначено цілями сталого розвитку до 2030 року.

Нормативно-правове забезпечення діяльності закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану

Уведення в Україні воєнного стану позначається на всіх сферах людського життя. Чимало закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО) не працюють, деякі – приймають тимчасово переміщених осіб, організовують освітній процес дистанційно, консультують батьків тощо. Є заклади, які працюють у звичному режимі.

Відповідь на запитання щодо організаційних аспектів діяльності ЗДО дають **нормативні документи**: <https://cutt.ly/TKWS5jr>

Першочерговими завданнями ЗДО під час воєнного стану є:

- налагодження ефективної комунікації учасників освітнього процесу;
- відновлення освітнього процесу;
- зарахування до закладу дітей раннього та дошкільного віку з числа внутрішньо переміщених осіб за місцем тимчасового проживання;
- організація освітнього процесу в ЗДО для всіх дітей;
- своєчасне надання керівником ЗДО запиту до засновника щодо наявності проблем і можливих шляхів їх вирішення;
- створення в ЗДО безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу;
- підвищення фахового рівня педагогічних працівників щодо організації освітнього процесу за дистанційною та змішаною формами організації освітнього процесу й надання педагогічної підтримки дітям раннього й дошкільного віку, у тому числі з особливими освітніми потребами, їхнім батькам;
- здійснення інформаційної підтримки та психологічного супроводу учасників освітнього процесу;
- співпраця з інклюзивними ресурсними центрами (далі – ІРЦ);
- застосування інструментів управлінської діяльності для вирішення надзвичайних ситуацій.

Програмно-методичне забезпечення освітнього процесу в ЗДО

Базовий компонент дошкільної освіти (2021), як Державний стандарт дошкільної освіти, є актуальним у будь-який час, утверджує політику держави в галузі дошкільної освіти. Заклади дошкільної освіти мають відповідати його вимогам і під час воєнного стану.

Базовий компонент дошкільної освіти окреслює очікування суспільства з питань розвиненості, вихованості й освіченості дитини дошкільного віку, спрямовує розробку та оновлення освітніх програм для закладів дошкільної освіти, визначає вимоги й орієнтири щодо програм професійної підготовки майбутніх вихователів відповідно до потреб сьогодення, об'єднує зусилля науковців і педагогів-практиків України зі зміцнення культури якості та доброчесності в дошкільній освітній галузі.

Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти розроблені, щоб надати допомогу педагогічним працівникам закладів освіти, які забезпечують здобуття дошкільної освіти дітьми відповідного віку, впровадження в освітній процес роботи оновленого стандарту.

Методичні рекомендації до оновленого
Базового компонента дошкільної освіти
<https://cutt.ly/KJOoTWa>

Оновлений Базовий компонент
дошкільної освіти
<https://cutt.ly/XJOifQ3>

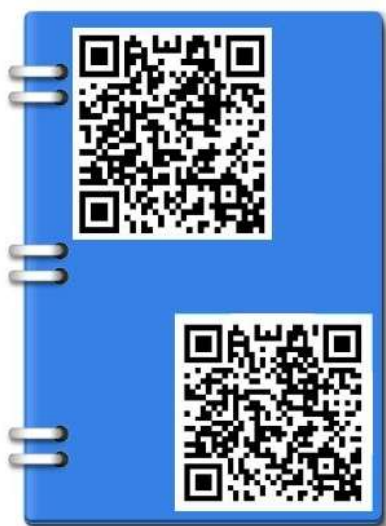

Базовий компонент дошкільної освіти – це ще один крок для забезпечення рівного доступу до якісного дошкілля в Україні.

Міністерство освіти і науки України розробило професійні стандарти «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти» та «Вихователь закладу дошкільної освіти», що затверджені Міністерством економіки України (накази № 620-21 та № 755-21 оприлюднено на сайті МОНУ).

Професійні стандарти містять умови та критерії для визначення відповідності професійної кваліфікації особи вимогам до роботи на посаді вихователя і керівника (директора) ЗДО, а також утілюють сучасний підхід до визначення переліку трудових функцій та трудових дій/операцій, опису загальних і професійних компетентностей вихователя та керівника (директора) ЗДО.

Щоб краще розібратися з питаннями застосування стандарту керівника (директора) ЗДО, фахівцями відділу дошкільної та початкової освіти державної установи «Український інститут розвитку освіти» розроблено **методичні рекомендації щодо впровадження професійного стандарту керівника (директора) ЗДО** – <https://cutt.ly/9KWD5Yc>

впровадження професійного стандарту керівника (директора) ЗДО – <https://cutt.ly/9KWD5Yc>

Професійний стандарт дозволяє чітко структурувати професійну діяльність і призначений для вирішення широкого кола завдань у галузі управління персоналом.

Із-поміж актуальних питань в умовах воєнного стану одним із важливих є **організація освітнього процесу з дітьми раннього та дошкільного віку**. Важливою складовою є оновлення і розробка **освітніх комплексних, парціальних програм розвитку дітей раннього та дошкільного віку**.

Педагогічні колективи дошкільних закладів повноважні самостійно визначати, які з чинних комплексних програм обирати для якісної реалізації базового змісту дошкільної освіти. Вибір може робити не

лише колектив, а й особисто кожен педагог.

Для вибору програм команда Українського інституту розвитку освіти створила опис комплексних освітніх програм розвитку навчання та виховання: <https://goo.gl/17YmaJ>.

Перелік комплексних освітніх програм для ЗДО:

1. Впевнений старт.
2. Дитина.
3. Освіта і піклування.
4. Світ дитинства.
5. Соняшник.
6. Стежинки у Всесвіт.
7. Українське дошкілля.
8. Я у світі.

Зазначимо, що в освітньому процесі закладу дошкільної освіти можуть упроваджуватися декілька комплексних освітніх програм.

Зазначений перелік постійно оновлюється за результатами розгляду матеріалів науково-методичною експертизою рукописів, поданих на засідання комісії з дошкільної педагогіки і психології Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України з урахуванням терміну дії грифів.

Наступність і перспективи

Забезпечення неперервності здобуття людиною освіти є можливим за умови реалізації принципів **перспективності та наступності** між суміжними ланками освіти, зокрема дошкільною і початковою.

Концептуальні засади реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року наголошують на побудові освіти всіх рівнів із максимальним урахуванням індивідуальних фізичних, психологічних, інтелектуальних особливостей дитини кожної вікової групи.

Серед ключових компонентів формули Нової української школи:

- новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації дитини в суспільстві;
- наскрізний процес виховання, спрямований на формування соціально-моральних цінностей;
- педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками;
- дитиноцентризм, орієнтація на потреби учня в освітньому процесі;
- нова структура школи, що сприятиме засвоєнню нового змісту і формуванню життєвих компетентностей;
- сучасне освітнє середовище, що забезпечить необхідні умови, засоби й технології навчання учнів, освітян і батьків у закладі освіти та поза його межами.

Дошкільний вік є фундаментом розвитку базових компетентностей і навичок, необхідних людині протягом життя. Він передбачає взаємодоповнювальний розвиток емоційних, інтелектуальних, вольових якостей і процесів, досягнення відповідної до цього віку психофізіологічної/тілесної та психологічної зрілості. Це надасть дитині

можливість опанувати нову соціальну ситуацію розвитку – перехід до систематичного шкільного навчання, оволодіння новою соціальною роллю учня та відповідними функціями й діями, що сприяють формуванню навчальної діяльності.

Саме зрілість особистісних якостей і психічних процесів забезпечує успішність розвитку навчальних навичок на наступних етапах шкільного життя. У молодшому шкільному віці розгортається навчальна діяльність, що спирається на вікові надбання дитини дошкільного віку й потребує належних педагогічних форм та методів роботи.

Педагогічний супровід дітей дошкільного віку, дітей із особливими освітніми потребами та їхніх батьків

Необхідними умовами якісної інклюзивної освіти, зокрема в умовах дистанційної взаємодії, є:

- *створення інклюзивного освітнього простору*, що має відповідати потребам і можливостям кожної дитини та забезпечувати належні умови для здобуття освіти в дистанційних умовах (здійснюється через застосування низки ІКТ, веб- і хмарних технологій. Для дітей, чиї особливі освітні потреби не вдається задовольнити через технології універсального дизайну в умовах дистанційної освіти, здійснюється відповідна адаптація та/або модифікація змісту, процесу, результатів навчання й онлайн-середовища згідно з індивідуальною програмою розвитку дитини та поточної ситуації щодо факторів середовища;
- *проектування освітнього середовища* для дітей із особливими освітніми потребами може здійснюватися з урахуванням рекомендацій, що подані в пораднику для педагогів ЗДО «Середовище, що належить дітям» (<http://www.ussf.kiev.ua/ccdeditions/327/>);
- *надання освітніх, психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг;*
- *забезпечення партнерства вихователя й асистента вихователя* (складання графіка роботи; підбір базових інструментів і платформ для створення комунікативного простору; планування освітнього процесу та режимних моментів, підготовка, адаптації, наповнення освітнього середовища, зокрема й онлайн; присутність під час онлайн-занять, у тому числі й із метою здійснення спостережень і фіксування результатів у журналі спостережень (форма ведення – довільна, визначається в ЗДО) для вивчення взаємодії, проявів індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та задоволення потреб дітей групи; участь у розробленні й наповненні індивідуальної програми розвитку, у тому числі в підготовці інформації для учасників засідання команди психолого-педагогічного супроводу за результатами спостереження за дитиною з особливими освітніми потребами);
- *здійснення моніторингу виконання індивідуальної програми розвитку та задоволення особливих освітніх потреб дітей в умовах дистанційної освіти:* синхронне спостереження за процесом виконання дитиною завдання, рівнем самостійності та труднощами, що в неї виникають, участь батьків тощо.

Міністерством освіти і науки України та Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України розроблено методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки в дітей раннього й дошкільного віку.

У методичних рекомендаціях запропоновано інструменти оцінки розвитку сфер дитини раннього віку; подано перелік можливих особливостей розвитку дітей із особливими освітніми потребами та наявних у них освітніх труднощів, що можуть бути їм притаманні; наведено методичний інструментарій вимірювання ступеня їх прояву та стратегії подальшої підтримки тощо.

Рекомендації батькам щодо забезпечення якості дошкільної освіти в умовах війни

В умовах війни педагогічні працівники мають бути готовими, спроможними повноцінно надавати *освітні, інформаційні, консультаційні послуги сім'ям, які виховують дітей раннього та дошкільного віку*. Саме тому питання *організації комунікації з учасниками освітнього процесу посідає ключове місце*.

У процесі організації комунікації учасників освітнього процесу, а також із метою покращення адаптації громадян із числа внутрішньо переміщених осіб із зон активних бойових дій працівники ЗДО мають надавати інформаційну, методичну, консультативну тощо підтримку дітям та їхнім сім'ям, а саме:

- сприяти організації комунікації дітей та їхніх батьків з іншими членами громади;
- створювати безпечний соціально-освітній простір;
- адаптувати освітній процес в умовах війни з урахуванням ситуацій, що склалися;
- добирати форми й методи взаємодії між учасниками освітнього процесу відповідно до конкретної ситуації кожного;
- володіти інформацією щодо ресурсного забезпечення освітнього процесу в умовах дистанційної роботи;
- володіти навичками організації та проведення онлайн-заходів;
- налагоджувати комунікацію з учасниками освітнього процесу в телефонному режимі, через листування електронною поштою тощо.

Рекомендуємо матеріали до рубрики

«Сучасне дошкілля під крилами захисту», що доцільно використовувати під час спілкування з дітьми дошкільного віку.

Матеріали містять онлайн-заняття з музики, математики, розвитку мовлення, психологічні поради та багато корисної інформації щодо поведінки в умовах воєнного стану.

Закрита педагогічна спільнота на фейсбуці «Дошколярики Миколаївщини»

В умовах військових дій найбільшої актуальності набувають сервіси й інструменти комунікації в онлайн-режимі між педагогами, практиками, науковцями, які допомагають навчатися, розвиватися, установлювати швидкий обмін інформацією, перебуваючи в різних куточках світу.

У доповнення до звичних форматів підвищення кваліфікації педагога все частіше стають учасниками найрізноманітніших професійних онлайн-груп. У соціальній мережі «Фейсбук» створено та функціонує обласна закрита спільнота для професійного спілкування й обміну досвідом педагогів дошкілля Миколаївської області «Дошколярики Миколаївщини». Нині група налічує більше 1 000 учасників. Пропонуємо всім педагогам-дошкільникам долучитися до її роботи з метою оперативного обміну важливою інформацією з питань дошкільної освіти на рівні області та країни.

Сфера освіти зазнала значних змін в умовах воєнного стану. Усі ми вчимося жити в цих умовах...

Віримо в те, що 2022–2023 навчальний рік буде сприятливим для вирішення завдань, що стоять перед освітянами-дошкільниками Миколаївщини.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ (ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ) У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ У 2022–2023 Н АВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

1. Вступ (мета, завдання, очікування)

Організація освітньої діяльності в закладах загальної середньої освіти у 2022–2023 навчальному році здійснюватиметься відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р, Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 року № 688), із дотриманням протиепідемічних заходів у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19).

Виконання вимог Державного стандарту початкової освіти є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типу і форми власності.

Державний стандарт передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі з переважанням ігрових методів у першому циклі (1–2 класи) та на інтегровано-предметній основі у другому циклі (3–4 класи).

Вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти визначено за 9 освітніми галузями. Компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі забезпечує формування всіх ключових компетентностей. Для кожної освітньої галузі визначено мету та загальні результати навчання здобувачів освіти. За ними впорядковано обов'язкові результати навчання учнів, що є основою для їх подальшого навчання на наступних рівнях загальної середньої освіти.

Корисні покликання:

Закон України «Про освіту» (https://u.to/4xJSGQ) 	Закон України «Про повну загальну середню освіту» (https://u.to/Paf_Gg)
 Концепція загальної середньої освіти «Нова українська школа» (https://u.to/AxQzHA)	 Державний стандарт початкової освіти (https://u.to/4BMzHA)

2. Перелік чинних освітніх програм

Основним документом, що забезпечує досягнення визначених Державним стандартом початкової освіти результатів навчання, є освітня програма закладу загальної середньої освіти. Освітня програма закладу освіти, що здійснює свою діяльність на різних рівнях освіти, може бути наскрізною або для певного рівня освіти. Документ схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником.

Освітня програма закладу освіти може розроблятися на основі:

- Державного стандарту початкової освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 року № 688));
- Типової освітньої програми для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти, розробленої під керівництвом Савченко О. Я.,

Шияна Р. Б. (наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 року № 1272) (<https://u.to/0bQnHA>);

- Типової освітньої програми для 3–4 класів закладів загальної середньої освіти, розробленої під керівництвом Савченко О. Я. (наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 року № 1273) (<https://u.to/qTWXGw>);

- Типової освітньої програми для 3–4 класів закладів загальної середньої освіти, розробленої під керівництвом Шияна Р. Б. (наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 року № 1273) (<https://u.to/A7UnHA>).

Перелік освітніх програм, розроблених суб'єктами освітньої діяльності, науковими установами, фізичними, юридичними особами, що пройшли апробацію в межах дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня

Освітня з програма «Світ чекає крилатих» (науковий керівник – Цимбалару А. Д.). Лист Державної служби якості освіти України від 22 вересня 2020 року № 01/01-23/1115 (https://u.to/7xIzHA)	
	Освітня програма початкової освіти за вальдорфською педагогікою (автори: Косенко Д. Ю., Мезенцева О. І.). Лист Державної служби якості освіти України від 11 вересня 2020 року № 01/01-23/1044 (https://u.to/RIzHA)
Освітня програма за педагогічною технологією «Росток» (науковий керівник – Пушкарьова Т. О.). Лист Державної служби якості освіти України від 11 вересня 2020 року № 01/01-23/1045 (https://u.to/AhMzHA)	
	Освітня програма «Інтелект України» (науковий керівник – Гавриш І. В.). Лист Державної служби якості освіти України від 06 серпня 2020 року № 01/01-23/929 (https://cutt.us/avmhP)

Освітня програма за системою розвивального навчання Д. Б. Ельконіна, В. В. Давидова (автори: Старагіна І. П., Захарова Г. М. та ін.). Лист Державної служби якості освіти України від 11 вересня 2020 року № 01/01-23/1043	
--	--

Зазначені програми відповідають Державному стандарту початкової освіти (за результатами експертизи Державної служби якості освіти України) та забезпечені схваленими для використання в закладах загальної середньої освіти навчальними посібниками (лист Міністерства освіти і науки України від 07 квітня 2021 року № 1/9-188).

3. Рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо викладання предметів у початковій школі у 2022–2023 навчальному році

У 2022–2023 навчальному році рекомендуємо педагогам керуватися такими чинними документами:

Наказ Міністерства освіти і науки України від 13 липня 2021 року № 813 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1–4 класів закладів загальної середньої освіти» (https://u.to/lhQzHA)	
	Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 вересня 2020 року № 1096 «Про внесення змін до методичних рекомендацій щодо заповнення класного журналу учнів початкових класів Нової української школи» (https://u.to/KhQzHA)
Лист Міністерства освіти і науки України від 29 березня 2022 року № 1/3725-22 «Про організацію освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу» (https://u.to/PRQzHA)	
	Лист Міністерства освіти і науки України від 28 серпня 2021 року № 1/9-433 «Про окремі питання діяльності закладів загальної середньої освіти у новому 2021–2022 навчальному році» (https://u.to/RRQzHA)

Лист Міністерства освіти і науки України від 22 вересня 2021 року № 1/9-482 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у новому 2021–2022 навчальному році» (https://u.to/WxQzHA)	
	Лист Міністерства освіти і науки України від 09 липня 2021 року № 1/9-404 «Про переліки навчальної літератури та навчальних програм, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в освітньому процесі закладів освіти у 2021/2022 навчальному році» (https://u.to/ZRQzHA)

Автономія вчителя дозволяє вільно вибирати форми, методи і засоби навчання, що відповідають освітній програмі, розробляти та впроваджувати авторські навчальні програми, проєкти, освітні технології і методики насамперед компетентнісного навчання.

4. Рекомендації закладам загальної середньої освіти Миколаївської області з урахуванням регіональних особливостей та досвіду роботи всеукраїнського та регіонального експериментів

Пропонуємо навчальний день Нової української школи розпочинати ранковими зустрічами, метою яких є створення психологічно комфортної атмосфери в класному колективі та формування в учнів мотивації до навчальної діяльності. На ранкову зустріч бажано відводити перші 15–25 хвилин навчального дня або кілька хвилин (залежно від вікових особливостей здобувачів освіти та режиму роботи закладу) на початку першого уроку.

Авторами Концепції «Нова українська школа» запропонований тематичний інтегрований підхід. Дидактичний зміст процесу інтеграції полягає у взаємозв'язку змісту, методів і форм роботи. Рекомендуємо інтеграцію навчального матеріалу з різних навчальних предметів здійснювати навколо певного об'єкта, явища довкілля або навколо розв'язання проблеми міжпредметного характеру, для створення творчого продукту, соціокультурної теми/проблеми тощо.

Учителями пілотних шкіл усеукраїнського експерименту «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної середньої освіти» апробовано та впроваджено формувальне і підсумкове оцінювання, розроблено зміст діагностичних робіт практико-діяльнісного та компетентнісного спрямування. Експериментатори брали участь у розробленні навчально-методичного забезпечення освітнього процесу в 1–2 класах, що є в основі Типової освітньої програми для закладів загальної середньої освіти за редакцією Б. Д. Шияна. У 2–4 класах педагоги Миколаївщини впроваджували модельні програми інтегрованих курсів, реалізовували ідеї та положення Концепції «Нова українська школа», нового Державного стандарту початкової освіти.

**Матеріали з досвіду роботи вчителів пілотних закладів освіти
Миколаївської області**

Миколаївська спеціалізована І–ІІІ ступенів школа № 22 з поглибленим вивченням англійської мови з 1 класу Миколаївської міської ради (http://school22.com.ua/)	
	Новобузька загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 1 Новобузької районної ради (http://novibyg1.at.ua/)
Первомайська загальноосвітня школа І ступеня № 11 Первомайської міської ради (http://pochatkova11.ucoz.net/)	
	Вознесенська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 8 Вознесенської міської ради (http://voznescensk-school8.mirshkol.com/)

Матеріали доступні для перегляду та використання в НУШ на сайтах Міністерства освіти і науки України (<https://u.to/j84wEgra>) та Нової української школи (<https://u.to/tRQzHA>)

Доцільно здійснювати інтеграцію наскрізних змістових ліній, спільних для всіх навчальних предметів. В основі навчання має бути діяльнісний підхід, який дозволяє вчителю планувати творчі завдання (вправи з елементами творчості та пошукової, дослідницької діяльності), що передбачають застосування знань, необхідних у повсякденному житті. Педагогам у своїй практиці потрібно використовувати також частково-пошукові методи навчання, спрямовані на формування способів навчально-пізнавальної діяльності учнів, мисленнєвих дій та операцій, вироблення уміння розкривати причинно-наслідкові зв'язки, навичок самостійної роботи з інформацією.

Реалізуючи компетентнісний підхід, заклади освіти Миколаївщини беруть участь у науково-педагогічному проєкті «Інтелект України», що сприяє формуванню в учнів ключових, загальнопредметних і предметних компетентностей, їх особистісного ставлення як суб'єктів навчально-пізнавальної діяльності та життєдіяльності. Проєкт

допомагає різнобічному розвитку дитини, її талантів і наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, потреб; вихованню цінностей, самостійності, творчості і допитливості. Дидактичні матеріали та посібники забезпечують успіх дітей та поступ учителя у виконанні освітніх завдань.

Упровадження освітньої технології програми «Росток» сприяє реалізації інтегративно-діяльнісного підходу до формування інноваційного мислення учня і вчителя, здібностей саморозвитку та самореалізації особистості.

Основними завданнями є:

- підвищення рівня фізичного, психічного, морального, інтелектуального, духовного і творчого розвитку учнів у процесі організації активної діяльності на основі інтеграції;
- гуманізація та екологізація змісту, педагогічних технологій і методів навчання, реалізованих у науковому та навчально-методичному забезпеченні педагогічного процесу школи.

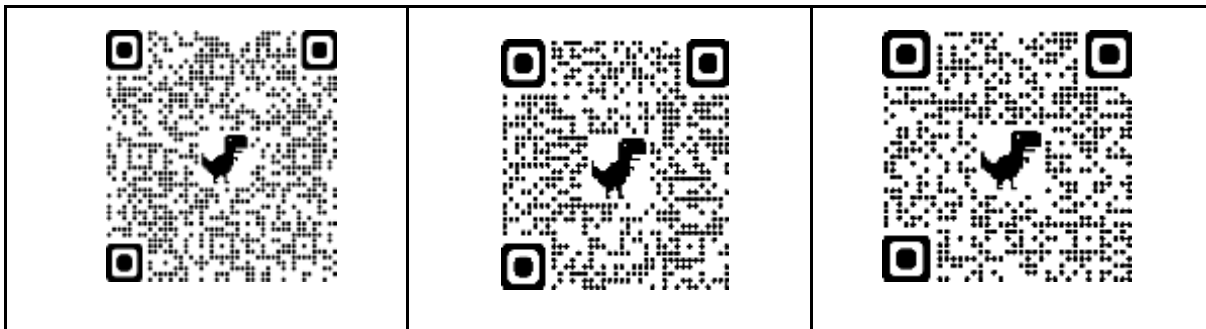
Освітній проєкт «Крила успіху» («Світ чекає крилатих») передбачає гармонійний розвиток дитини через створення наближених до її життя соціокультурних ситуацій. Авторами навчально-методичного забезпечення освітнього проєкту (Цимбалару А. Д., Пархоменко Н. Є., Бондар І. Ю., Коваленко Г. П.) підготовлено інтегровані навчальні програми, метою яких є підвищення рівня знань, умінь і навичок учнів, розвиток їхньої уваги, пам'яті, уваги, логічного мислення. Завдяки інтеграції змісту у проєкті зменшено кількість навчальних предметів, немає дублювання. Це дозволяє збільшити час на опанування рідної та англійської мов, математики, природознавчого компонента. Структурування занять здійснюється на засадах критичного мислення.

Рекомендуємо вчителям закладів загальної середньої освіти вдосконалювати цифрові компетентності.

Актуальним є перегляд записів відеоуроків із різних навчальних тем, презентацій, відеоконференцій, а також інформування учнів та батьків про освітні ресурси. Важливо, щоб учні мали чіткі інструкції до завдань, що необхідно виконати, вільний доступ до навчальних матеріалів. Якщо вчитель чітко спланує роботу, визначиться, як буде проводити дистанційне навчання, які цифрові сервіси застосовуватиме, підготує/застосовуватиме якісні навчальні матеріали та організує зворотній зв'язок з учнями, то таке навчання забезпечить необхідну якість освітніх послуг.

Для організації дистанційного навчання пропонуємо користуватися [Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти](https://u.to/W240HA), затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 08 вересня 2020 року № 1115 (<https://u.to/W240HA>), методичними посібниками МОППО:

- «Організація освітнього процесу із застосуванням технологій дистанційного навчання у 2020/2021 навчальному році»;
- «Засоби та інструментарій дистанційного навчання в початковій школі».

Сайт «Переможний вісник МОППО» (<https://u.to/zBQzHA>) забезпечує інформаційно-ресурсну підтримку педагогів Миколаївщини. У соціальній мережі

«Facebook» створено закриту спільноту для професійного спілкування та обміну досвідом.

У 2021–2022 навчальному році кафедрою теорії й методики дошкільної та початкової освіти реалізовано заходи, спрямовані на професійний розвиток педагогів Миколаївщини. Для учасників науково-педагогічного проєкту «Інтелект України», директорів та заступників директорів із навчально-виховної роботи закладів загальної середньої освіти в дистанційному форматі проведено робочі зустрічі, семінари, під час яких розглядалися такі питання:

- реалізація освітніх програм;
- виконання навчального плану;
- особливості формування оцінювання результатів навчання учнів початкових класів;
- результативність природничо-математичної освіти в науково-педагогічному проєкті «Інтелект України» у початковій та базовій школах.

Педагоги опрацювали рекомендації та інструментарій для організації моніторингу щодо перевірки навичок читання, результати якого узагальнювалися науковими керівниками проєкту.

У травні 2022 року відбувся презентаційний семінар «Організація освітнього процесу в початковій школі за освітньою програмою «Інтелект України» з метою надання інформації щодо методичних аспектів упровадження технологічних вправ.

У 2022 році завершено всеукраїнський експеримент «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної середньої освіти» та експериментальне дослідження регіонального рівня «Упровадження технології інтегрованого навчання в початковій школі на засадах ідей та положень Нової української школи». За результатами дослідно-експериментальної роботи проведено фестиваль «Інновації в підготовці випускника Нової української початкової школи» та підготовлено до друку збірник методичних матеріалів учителів-експериментаторів.

Восени 2021 року започатковано проєкт «Театральна педагогіка», для реалізації якого підписано Меморандум про співпрацю між Миколаївським академічним обласним театром ляльок та Миколаївським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти. У дистанційному форматі відбулося два засідання творчої групи: «Поняття про театральну педагогіку. Знайомство з найдавнішим та унікальним видом театального мистецтва – театром ляльок» та «Урок/заняття/захід мовою казки». Педагогічні працівники ознайомилися із прийомами розвитку емоційного інтелекту, можливими способами формування емоційного благополуччя дітей та розробили вправи з теми «Занурення у світ емоцій», фрагменти уроків/занять/заходів. Творчі роботи учасників проєкту надруковані в методичному збірнику.

Під час методичного активу «Особливості організації освітнього процесу в Новій українській початковій школі» окреслено перспективи розвитку початкової освіти області в контексті реформування освіти України та сучасні вимоги до організації освітнього процесу.

У 2021–2022 навчальному році для педагогічних працівників проведено університети знань. У листопаді 2021 року учасники розглядали питання щодо розвитку ключових компетентностей учнів Нової української школи засобами математичної освітньої галузі через моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень, вимірювань, інтегрованого підходу до вивчення математики, практик діяльнісного навчання. У травні 2022 року в заочно/дистанційному форматі вчителі ознайомилися із нормативними документами для якісного завершення 2021–2022 навчального року в умовах воєнного стану та отримали інформацію про дистанційну роботу, організацію трудових відносин.

Кафедрою теорії й методики дошкільної та початкової освіти Миколаївського

обласного інституту післядипломної педагогічної освіти в заочно/дистанційному форматі проведено тематичний день «Забезпечення неперервності освіти учнів у початковій та основній школі: пілотний проєкт Нової української школи», під час якого презентовано кращий досвід учителів 4–5 класів.

Із метою підвищення кваліфікації протягом 2021–2022 навчального року для педагогів області проведено курси, компетентнісно та діяльнісно орієнтовані варіативні модулі, сертифіковані заходи.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ У КРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

1. Вступ (мета, завдання, очікування освітньої галузі)

«Українська мова» і «Українська література» – предмети освітньої галузі «Мови і літератури». Метою освітньої галузі є «розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної та літературної компетентності, гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій».

Мета навчання української мови – розвиток особистості здобувача освіти засобами предмета, а саме:

- пізнання мови як цілісної системи, що забезпечує розвиток людини (мислення, пізнання світу, комунікація, самовираження й самовдосконалення, емоційний світ тощо);
- формування компетентного мовця, носія духовності, культури й традицій українського народу.

Відповідно до мети поставлено такі завдання:

- 1) виховання ціннісного ставлення до української мови як державної;
- 2) розкриття потенційних можливостей мови для життя і діяльності людини, суспільства;
- 3) виховання потреби пізнавати мовне розмаїття (фонетичне, лексичне, фразеологічне, граматичне) та активно користуватися ним, удосконалювати культуру усного й писемного мовлення;
- 4) формування мовного чуття, усвідомлення естетичної і культурної цінності мови;
- 5) засвоєння знань, формування вмінь і навичок, необхідних для ефективної комунікації.

Мета шкільного вивчення української літератури – це:

- формування гуманістичного світогляду старшокласників, долучення їх засобами художньої літератури до загальнолюдських і національних цінностей;
- виховання національно свідомих громадян України;
- естетичний розвиток учнів, підвищення їх загального культурного рівня та розширення культурно-пізнавальних інтересів;
- сприяння всебічному розвитку школярів, духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації в сучасному світі.

Ця мета реалізується через такі **завдання вивчення української літератури в школі**:

1. Зацікавлення учнів художнім твором як явищем мистецтва слова, специфічним «інструментом» пізнання світу й себе в ньому.
2. Підвищення загальної освіченості учнів, ознайомлення з найвизначнішими взірцями української народної творчості та художньої літератури.
3. Формування читацької культури учнів, розвиток естетичного смаку, уміння розрізняти явища високохудожньої та «масової» культури.
4. Формування стійкого інтересу до української літератури як вагомого духовного спадку народу, повноцінного оригінального мистецтва, виховання палкого шанувальника української книги.
5. Формування гуманістичного світогляду, духовно багатой особистості, з

високими загальнолюдськими морально-етичними орієнтирами.

6. Сприяння національному самоусвідомленню та стійкому відчуттю приналежності до європейської спільноти.

7. Вивчення української літератури в національному та світовому культурологічному контекстах, у міжпредметних зв'язках.

8. Розвиток творчих і комунікативних здібностей учнів, критичного мислення, культури полеміки, вміння аргументовано доводити власну думку.

9. Вироблення вміння компетентно орієнтуватися в інформаційно-комунікативному сучасному просторі, застосовувати здобуті на уроках літератури знання, практичні навички для їх використання в практичному житті.

10. Розвиток навичок самоосвіти, бажання і спроможності вчитися впродовж життя.

2. Перелік чинних освітніх програм для вивчення предметів «Українська мова» і «Українська література» у 6–11 класах у 2022–2023 навчальному році

Українська мова

У 2022–2023 навчальному році вивчення української мови здійснюватиметься за такими програмами:

у 6–9 класах – за навчальною програмою зі змінами, затвердженою наказом МОНУ від 07.06.2017 № 804;

у 10–11 класах – за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОНУ від 23.10.2017 № 1407.

Навчальні програми розміщені на офіційному сайті МОНУ за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.

Звертаємо увагу на те, що в мовленнєвій лінії навчальної програми для 10–11 класів подано перелік рекомендованих видів роботи, що дають змогу учням реалізувати здобуті знання на практиці. Ці види роботи забезпечують повноцінний мовленнєвий розвиток старшокласників, адже комплексно охоплюють формування всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння і письма). Системний підхід до розвитку мовлення учнів не передбачає виділення окремих годин на традиційні для 6–9 класів аудіювання, читання мовчки та вголос, перекази, твори тощо, оскільки ці види роботи передбачено на кожному уроці. Учитель може на власний розсуд змінювати запропоновані теми й види роботи, але водночас прагнути протягом року рівною мірою приділяти увагу розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності.

Указаний у навчальних програмах розподіл годин між розділами вважається орієнтовним. У разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також послідовність вивчення розділів.

Звертаємо увагу на кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт із української мови в закладах загальної середньої освіти з українською мовою навчання.

Фронтально оцінюють диктант, письмовий переказ і письмовий твір (навчальні чи контрольні види робіт), мовні знання й уміння, запис яких здійснюють на сторінці класного журналу «Зміст уроку».

Індивідуально оцінюють говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку, проте визначають окрему колонку без дати на сторінці класного журналу «Облік навчальних досягнень».

У I семестрі проводять оцінювання двох видів мовленнєвої діяльності (усний переказ, діалог). У II семестрі – оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як

усний твір і читання вголос, що здійснюється у 6–9 класах.

Результати оцінювання *говоріння* (діалог, усний переказ, усний твір) і *читання вголос* протягом семестру виставляють у колонку без дати й ураховують у семестрову оцінку.

Повторне оцінювання із зазначених видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань, визначених учителем (тести, диктант тощо) залежно від змісту матеріалу, що вивчається.

Фронтальні й індивідуальні види контролю в умовах карантину проводяться з урахуванням матеріально-технічних можливостей закладу освіти, учителя-філолога. Педагог на свій розсуд може визначати вид і зміст завдань. Необхідні рішення щодо організації освітнього процесу, зокрема з української мови, можуть прийматися рішенням методичних об'єднань учителів-філологів.

Завдання оцінюються відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів 6–11 класів.

Українська література

У 2022–2023 навчальному році вивчення української літератури в 6–9 класах здійснюватиметься за навчальною програмою зі змінами, затвердженими наказом МОНУ від 07.06.2017 № 804;

у 10–11 класах – за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОНУ від 23.10.2017 № 1407.

Навчальні програми розміщені на офіційному сайті МОНУ за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.

Література рідного краю: програма для закладів загальної середньої освіти (5–11 класи): <https://cutt.ly/amdiWqd>

Зміст навчального матеріалу передбачає текстове вивчення творів, що виділені *напівжирним шрифтом*, інші ж лише називаються для допомоги вчителю під час вивчення певної теми. Крім того, для осучаснення змістового компонента, актуалізації компетентнісного підходу, надання вчителю методичної допомоги під час вивчення програмових тем запропоновано *рекомендаційну рубрику «Мистецький контекст» (МК)*.

Вивчення української літератури також відбувається із залученням *міжпредметних зв'язків* – МЗ (українська мова, історія, зарубіжна література, образотворче мистецтво, музика тощо).

Звертаємо особливу увагу на те, що запропонована кількість годин на вивчення кожного розділу чи підрозділу є *орієнтовною*, учитель може її перерозподіляти на власний розсуд. *Резервний час* учитель може використовувати також довільно, зокрема для збільшення кількості годин на вивчення окремого твору, для уроків розвитку мовлення, контрольного оцінювання, творчих та інших робіт (екскурсій, диспутів, семінарів тощо).

Запроваджено (*) – для творів, які не є обов'язковими, їх можна розглядати додатково, за вибором учителя, наявністю часу або самостійно.

Наприкінці програми для кожного класу подано *орієнтовні списки літератури* для додаткового (самостійного) читання.

Також важливим компонентом програми є «Читацький практикум», спрямований на формування практичних навиків усних і письмових роздумів над прочитаним у різних стилевих формах.

Із метою формування читацької компетенції доцільним є використання в освітньому процесі інтерактивних форм (відповідні інтернет-ресурси, мультимедіа, електронні книги й бібліотеки, аудіозаписи) і методів викладання предметів мовно-літературного спрямування, що мотивують інтерес учнів до читання, засвоєння

літературних творів, уміння вступати в діалоги, аргументувати свою думку. Також необхідно включати матеріали щодо різних методик активного читання. Учителю має акцентувати увагу на підвищення рівня читацької грамотності учнів, зокрема формування здатності учня сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання і читацький потенціал.

У освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОНУ або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

3. Упровадження Державного стандарту базової середньої освіти (5–6 класи):

30 вересня 2020 року прийнято новий Державний стандарт базової середньої освіти, у якому забезпечено наступність змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової загальної освіти.

Державний стандарт базової середньої освіти зазначає, що «Метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток **компетентних** мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень».

Основні компетентності, що формує базова середня освіта, мають формуватися і розвиватися під час навчання української мови і вивчення української літератури: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, математична компетентність, компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність, підприємливість і фінансова грамотність. Спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння: читати з розумінням, висловлювати власну думку в усній і письмовій формі, критично і системно мислити, логічно обґрунтовувати позицію у вигляді суджень і висновків, діяти творчо, виявляти ініціативу, конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими.

Перелік модельних навчальних програм для вивчення предметів «Українська мова» і «Українська література» у 5 класі

Модельні програми «Українська мова. 5–6 класи» і «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти спрямовують діяльність учителя на виконання завдань, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти, реалізацію компетентнісного потенціалу мовно-літературної галузі, актуалізацію ціннісних орієнтирів, формування предметної та ключових компетентностей.

Модельні навчальні програми рекомендовані Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795):

1. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів

загальної середньої освіти (авт.: Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.).

2. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.).

3. Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Архипова В. П., Січкач С. І., Шило С. Б.).

4. Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Яценко Т. О., Качак Т. Б., Кизилова В. В., Пахаренко В. І., Дячок С. О., Овдійчук Л. М., Слижук О. А., Макаренко В. М., Тригуб І. А.).

5. Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Чумарна М. І., Пастушенко Н. М.).

6. Модельна навчальна програма «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Яценко Т. О., Тригуб І. А.).

7. «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 5–6 класи» (авт.: Старагіна І. П. та ін.), рекомендована наказом Міністерства освіти і науки України від 29.09.2021 № 1031.

8. Програми розміщені на офіційному вебсайті МОНУ за покликанням: <https://imzo.gov.ua/.../movno.../ukrains-ka-mova/>

Презентації модельних навчальних програм з української мови і літератури та інтегрованих курсів можна переглянути на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: <http://surl.li/apcbh>.

Онлайн-зустрічі з авторами модельних навчальних програм

Із метою якісної підготовки вчителів української мови і літератури закладів загальної середньої освіти Миколаївської області до впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти, концепції «Нова українська школа» у 5 класах у лютому 2022 року кафедрою теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти організовано проведення серії вебінарів – зустрічей із авторами модельних навчальних програм і підручників для 5 класу Нової української школи:

11 лютого 2022 року відбувся вебінар для вчителів закладів загальної середньої освіти за темою «Навчання української мови в контексті пріоритетних компетентностей НУШ», на якому учасники ознайомилися із структурою, завданнями модельних програм з української мови авторства професорів Ніни Голуб і Олени Горошкіної, а також навчально-методичним забезпеченням нового підручника «Українська мова» для 5 класу.

17 лютого 2022 року – вебінар за темою «Українська мова в Новій українській школі» за участі Ніни Борисівни Голуб, докторки педагогічних наук, професорки, наукової співробітниці відділу навчання української мови і літератури Інституту педагогіки НАПН України, авторки модельної навчальної програми «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти.

18 лютого 2022 – вебінар за темою «**Як зробити уроки української мови в 5 класі захопливими та ефективними**» за участі Інни Літвінової, кандидатки філологічних наук, доцентки кафедри української мови Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, авторки підручника з української мови для 5 класу.

Трансляція вебінару через ютуб-канал за покликанням: <https://www.youtube.com/channel/UCKI3iEPY8GIiBwxe9hpXk2A>

Рекомендації щодо вивчення української мови і літератури у 5 класі НУШ

Відповідно до кожної з модельних навчальних програм створено підручники. Для реалізації принципу академічної свободи Міністерство освіти і науки України пропонує варіантність підручників з української мови і літератури для 5 класу закладів загальної середньої освіти, зокрема варіантність щодо реалізації кожної з модельних навчальних програм. У 5 класах закладів загальної середньої освіти пропонується працювати за підручниками, що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

На сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» розміщено:

- електронні версії підручників для вивчення предметів «Українська мова» і «Українська література»: <http://surl.li/crsgo>;
- добірку навчально-методичного забезпечення для 5 класу «Навчально-методична скарбниця НУШ. 5–6 класи» у розділі «Нова українська школа»: <http://surl.li/bydta>.

Оцінювання п'ятикласників здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджених наказом МОНУ від 01.04.2022 № 289 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти»: <http://surl.li/cddtm>

Із метою реалізації [Концепції «Нова українська школа»](#) та підготовки до освітнього процесу у 5 класі за новим [Державним стандартом базової середньої освіти](#) розпочала роботу обласна творча група вчителів української літератури «Планувальна діяльність учителя української літератури у 5 класі Нової української школи» під керівництвом Василя Шуляра, доктора педагогічних наук, доцента, професора кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, директора МОППО. Результат роботи творчої групи – програмно-тематичне планування з української літератури у 5 класі, яке буде розміщено на сайті МОППО.

4*. Вивчення предметів «Українська мова» і «Українська література» у 6 класах пілотних закладів освіти

У 2022–2023 н. р. продовжують пілотування нового [Державного стандарту базової середньої освіти](#) у 6 класі чотири заклади загальної середньої освіти:

- Вознесенська ЗОШ І–ІІІ ступенів № 8 Вознесенської міської ради;
- Новобузький ЗЗСО І–ІІІ ступенів № 1 Новобузької міської ради;
- Миколаївська спеціалізована І–ІІІ ступенів школа № 22 з поглибленим вивченням англійської мови з 1 класу Миколаївської міської ради;
- Первомайська гімназія Первомайської міської ради.

5*. Рекомендації щодо організації повторення навчального матеріалу на початку навчального року (для 6–11 класів)

Із метою організації повторення навчального матеріалу на початку 2022–2023 навчального року вчителі української мови і літератури можуть:

- запропонувати питання для повторення та самоперевірки відповідної теми з української мови і літератури з поясненнями та рекомендаціями щодо їх виконання на сайті закладу освіти або власному інтернет-ресурсі;

- рекомендувати учням платформу для дистанційного та змішаного навчання учнів 6–11 класів [«Всеукраїнська школа онлайн»](https://lms.e-school.net.ua/course_category/). Платформа містить відеоуроки, тести та матеріали для самостійної роботи з української мови і літератури для учнів 6–11 класів. Онлайн-курси допоможуть учням опанувати навчальний матеріал, виробити навички мовленнєвої комунікації та життєві компетентності, сприятимуть у підготовці до зовнішнього незалежного оцінювання, становленні ключових і предметних компетентностей. Детально ознайомитися із змістом курсів «Українська мова», «Українська література» можна за покликанням: https://lms.e-school.net.ua/course_category/
- розмістити в мережі «Інтернет» (Google Диск, на каналі YouTube тощо) мультимедійні матеріали (презентації, відеоролики тощо), що допоможуть учневі у повторенні зазначеної теми, покликання на які подавати на сайті закладу або власному інтернет-ресурсі, або у Viber-групах для учнів відповідних класів;
- надати учням перелік інтернет-джерел, що сприятимуть повторенню програмового матеріалу.

В умовах нового формату освітньої діяльності в Україні – дистанційної форми навчання в період воєнного стану, карантинних заходів у режимі онлайн і офлайн, учителям рекомендуємо використовувати сучасні електронні ресурси: ZOOM, Viber, Skype, безкоштовні платформи Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams, записи уроків у межах проєкту «Всеукраїнська школа онлайн» тощо.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

1. Вступ

«Зарубіжна література» – предмет освітньої галузі «Мови і літератури». Метою освітньої галузі є розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної та літературної компетентностей, гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій. Літературний компонент складається з емоційно-ціннісної, літературознавчої, загальнокультурної і компаративної ліній.

«Головна мета вивчення предмета «Зарубіжна література» – залучення учнів до кращих здобутків зарубіжної літератури та культури, розвиток творчої особистості (читача), формування в неї гуманістичного світогляду, високої моралі, естетичних смаків, а також якостей громадянина України, який усвідомлює свою належність до світової спільноти», – зазначено в пояснювальній записці до програми «Зарубіжна література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи (2012 р. зі змінами 2015–2017 рр.)».

Вивчення зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти – це культурний діалог, де учень і вчитель – повноправні партнери творчого процесу, а учень, учитель, автор твору, перекладач – учасники цього діалогу, що має зробити читання, книгу невід’ємною частиною життя учня-випускника, громадянина України у XXI ст. Залучення учнів до здобутків художньої літератури різних країн і народів сприятиме збереженню загальнолюдських цінностей, формуванню духовної особистості, допоможе інтегруватися в соціокультурне середовище, знайти спільну мову з однолітками різних країн і народів.

2. Перелік чинних освітніх програм для вивчення предмета «Зарубіжна література» у 6–11 класах у 2022–2023 навчальному році

Завдання вивчення зарубіжної літератури в основній школі:

- формування стійкої мотивації до читання художньої літератури, вивчення зарубіжної літератури як скарбниці духовних цінностей людства; читацької та мовленнєвої культури;
- ознайомлення учнів із найкращими зразками оригінальної та перекладної літератури («золотого» фонду класики та сучасної літератури);
- поглиблення уявлень про специфіку художньої літератури як мистецтва слова;
- розвиток умінь і навичок учнів сприймати, аналізувати й інтерпретувати літературний твір у культурному контексті, зв’язках з іншими видами мистецтва, аспекті актуальних питань сучасності й становлення особистості; творчих здібностей, культури спілкування, критичного мислення;
- активізація інтересу до вивчення іноземних мов у процесі читання творів зарубіжних письменників;
- формування поваги до різних мов, культур, традицій, толерантного ставлення до всіх рас, народів, народностей і національностей;
- виховання любові до української мови і літератури як органічного складника світової культури, прагнення до збереження рідної мови, національних традицій і цінностей в умовах глобалізації світу;

- формування духовного світу особистості, її високої моралі, ціннісних орієнтацій; етичних уявлень та естетичних смаків;
- розширення культурно-пізнавальних інтересів особистості.

Із метою формування та розвитку ключових компетентностей і спільних для всіх компетентностей умінь у чинних навчальних програмах із зарубіжної літератури для 6–11 класів запроваджено 4 наскрізні лінії: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність», що сприяють інтеграції змісту освіти.

У 2022–2023 навчальному році вивчення зарубіжної літератури у 6–9 класах здійснюватиметься за оновленою навчальною програмою «Зарубіжна література. 6–9 класи», затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 р. № 698.

У 10–11 класах за навчальними програмами «Зарубіжна література. 10–11 класи. Рівень стандарту», «Зарубіжна література. 10–11 класи. Профільний рівень», затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 р. № 698.

Зарубіжна література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи (2012 р. зі змінами 2015–2017 рр.)	http://surl.li/euwf
http://surl.li/euwg 	Зарубіжна література. Програма для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Рівень стандарту
	Зарубіжна література. Програма для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Профільний рівень

3. Упровадження Державного стандарту базової середньої освіти (5–6 класи):

30 вересня 2020 року прийнято новий [Державний стандарт базової середньої освіти](#), у якому забезпечено наступність змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової загальної освіти. У Державному стандарті базової середньої освіти зазначено: «Метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток **компетентних** мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні й художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного й національного самовираження та міжкультурного діалогу, збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень».

Основні компетентності, що формує базова середня освіта, мають формуватися і розвиватися під час вивчення зарубіжної літератури, російської мови: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, математична компетентність, компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій, інноваційність, екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність, підприємливість і фінансова грамотність. Спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння: читати з розумінням, висловлювати власну думку в усній і письмовій формах, критично та системно мислити, логічно обґрунтовувати позицію у вигляді суджень і висновків, діяти творчо, виявляти ініціативу, конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими.

• ***Перелік модельних навчальних програм для вивчення предмета «Зарубіжна література» у 5 класі (з активними скороченими! покликаннями та QR-кодами)***

Типовою освітньою програмою для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти передбачено викладання предмета «Зарубіжна література» або інтегрованих курсів: «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної)», «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжна літератури». У 5–9 класах із навчанням мовою корінного народу або національної меншини поряд із державною мовою чи з навчанням українською мовою та вивченням мови корінного народу або національної меншини заплановано викладання предметів: «Зарубіжна література» і «Література корінного народу або національної меншини», «Мова корінного народу або національної меншини»; інтегрованих курсів: «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної)» або «Інтегрований курс літератур (корінного народу або національної меншини та зарубіжної літератури), «Інтегрований мовно-літературний курс (мова та література корінного народу або національної меншини)».

Модельні навчальні програми рекомендовані Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795):

Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Волощук Є. В.)	http://surl.li/bgjmv
http://surl.li/bjxxo 	Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Ніколенко О. М., Ісаєва О. О., Клименко Ж. В., Мацевко-Бекерська Л. В., Юлдашева Л. П., Рудніцька Н. П., Туряниця В. Г., Тіхоненко С. О., Вітко М. І., Джангобекова Т. А.)

Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Ніколенко О. М., Ісасва О. О., Клименко Ж. В., Мацевко-Бекерська Л. В., Юлдашева Л. П., Рудніцька Н. П., Туряниця В. Г., Тіхоненко С. О., Вітко М. І., Джангобекова Т. А.)	http://surl.li/bjxxr
http://surl.li/ccyid 	Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–6 класи» (автори: Богданець-Білокаленко Н. І., Снегірьова В. В., Фідкевич О. Л.). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29.09.2021 № 1031))
Модельна навчальна програма «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т. О., Тригуб І. А.).	http://surl.li/ccyij
http://surl.li/ccyil 	Модельна навчальна програма «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжна літератури). 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Старагіна І. П., Новосьолова В. І., Терещенко В. М., Романенко Ю. О., Блажко М. Б., Ткач П. Б., Панченков А. О., Волошенюк О. В.). Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29.09.2021 № 1031)

- *покликання та/або QR-коди на записи онлайн-зустрічей із авторами модельних навчальних програм*

Презентації модельних навчальних програм із зарубіжної літератури та інтегрованих курсів можна переглянути на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: <http://surl.li/apcbh>.

Учителі зарубіжної літератури закладів загальної середньої освіти Миколаївської області брали участь у вебінарах, організованих у лютому 2022 року кафедрою теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти МОІППО. Мета – якісна підготовка вчителів зарубіжної літератури закладів загальної середньої освіти Миколаївщини до впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти, Концепції «Нова українська школа» у 5 класах. Учителі мали можливість не тільки ознайомитися з різними концепціями створення модельних навчальних програм, а й задати питання авторам програм і підручників.

Переглянути вебінар можна за покликаннями:

07 лютого 2022 року Обласний онлайн-семінар «Нова модельна програма із зарубіжної літератури «Школа радості» та шлях її реалізації в контексті Нової української школи» Спікери: – Ольга Миколаївна Ніколенко, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, заслужений діяч науки і техніки України, автор державних стандартів, програм і підручників; – Наталія Павлівна Рудніцька, учитель-методист Кам'янець-Подільської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 17 Хмельницької області, автор програм і підручників; – Вікторія Георгіївна Туряниця, директор Свалявської гімназії, учитель-методист, автор програм і підручників	http://surl.li/cdcceb
http://surl.li/cdcdx 	11 лютого 2022 року Обласний вебінар «Формування читацької компетентності учнів 5 класу засобами підручника «Зарубіжна література. 5 клас (2022)». Спікери: – Наталія Іванівна Богданець-Білокаленко, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України; – Олена Львівна Фідкевич, кандидат філологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України

14 лютого 2022 року Вебінар для вчителів закладів загальної середньої освіти Миколаївської області за темою «НУШ у 5 класі: особливості вивчення зарубіжної літератури» (проведено на базі МОШПО ТОВ «Видавництво «Генеза»). Спікер – Євгенія Волощук, автор навчального посібника «Зарубіжна література», доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, учитель-методист зарубіжної літератури, викладач Європейського університету Viadrina (Франкфурт-на-Одері, Німеччина)	http://surl.li/cdcdq
http://surl.li/cdcdq 	17 лютого 2022 року Обласний вебінар «Зарубіжна література в Новій українській школі». Спікер – Валентина Василівна Снегірьова, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України
24 лютого 2022 року Обласний вебінар «Викладання літератури в Новій українській школі: ключі до успіху». Спікер – Юрій Іванович Ковбасенко, кандидат філологічних наук, професор, професор кафедри світової літератури Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, президент усеукраїнської громадської організації «Українська асоціація викладачів зарубіжної літератури», голова Експертної ради Міжнародного інтелектуального проєкту «Sunflower»	http://surl.li/cdcdk

• **Рекомендації щодо вивчення предмета «Зарубіжна література» в 5 класі НУШ**

Відповідно до кожної з модельних навчальних програм створено підручники. Для реалізації принципу академічної свободи Міністерство освіти і науки України пропонує варіантність підручників із зарубіжної літератури для 5 класу закладів загальної середньої освіти, зокрема варіантність щодо реалізації кожної з модельних навчальних програм. У 5 класах ЗЗСО пропонується працювати за підручниками, що мають гриф

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

На сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» розміщено:

- електронні версії підручників для вивчення курсу «Зарубіжна література»: <http://surl.li/crsgo>;
- добірку навчально-методичного забезпечення для 5 класу «Навчально-методична скарбниця НУШ. 5–6 класи» у розділі «Нова українська школа»: <http://surl.li/bydta>.

Оцінювання п'ятикласників здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджених наказом МОНУ від 01.04.2022 № 289 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту згідно з новим Державним стандартом базової середньої освіти»: <http://surl.li/cddtm>.

Із метою реалізації [Концепції «Нова українська школа»](#) та підготовки до освітнього процесу у 5 класі за новим [Державним стандартом базової середньої освіти](#) у 2022 році розпочала роботу обласна творча група вчителів зарубіжної літератури «Планувальна діяльність учителя зарубіжної літератури у 5 класі Нової української школи».

4*. Рекомендації щодо вивчення предмета «Зарубіжна література» у 6 класах пілотних закладів освіти (з активними покликаннями та QR-кодами)

У 2022–2023 н. р. 4 заклади загальної середньої освіти Миколаївської області продовжують пілотування нового [Державного стандарту базової середньої освіти](#):

- Вознесенська ЗОШ І–ІІІ ступенів № 8 Вознесенської міської ради;
- Новобузький ЗЗСО № 1 Новобузької міської ради;
- Миколаївська спеціалізована І–ІІІ ступенів школа № 22 з поглибленим вивченням англійської мови з 1 класу Миколаївської міської ради;
- Первомайська гімназія Первомайської міської ради.

5*. Рекомендації щодо організації повторення навчального матеріалу на початку навчального року (для 6–11 класів)

Із метою організації повторення навчального матеріалу на початку 2022–2023 навчального року вчителі зарубіжної літератури можуть:

- запропонувати питання для повторення та самоперевірки відповідної теми з зарубіжної літератури з поясненнями й рекомендаціями щодо їх виконання на сайті закладу освіти та/або власному інтернет-ресурсі;
- розмістити в мережі «Інтернет» (Google Диск, канал YouTube тощо) мультимедійні матеріали невеликого обсягу (презентації, відеоролики тощо), що допоможуть учневі в повторенні зазначеної теми, покликання на які подавати на сайті закладу та/або власному інтернет-ресурсі, у Viber-групах для учнів відповідних класів;
- надати учням перелік інтернет-джерел, що сприятимуть повторенню програмового матеріалу;
- запропонувати учням онлайн-тестування, використовуючи онлайн-сервіси для вчителя, платформи для створення тестів.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Мета базової середньої освіти ґрунтується на ціннісних орієнтирах, про які йдеться в Державному стандарті. Випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє однією чи кількома іноземними мовами; має бажання і здатність до самоосвіти; виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті; здатний до підприємливості й ініціативності; має уявлення про світобудову; бережно ставиться до природи; безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки; знає, як зберегти своє здоров'я.

Метою іншомовної освіти є формування комунікативної компетентності для міжкультурного спілкування, задоволення різних життєвих потреб здобувача освіти, пов'язаних зі знанням іноземних мов.

Державний стандарт визначає **іншомовну компетентність** як здатність здобувача освіти спілкуватися іноземною мовою в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, володіти навичками міжкультурного спілкування.

Здатність спілкуватися іноземними мовами передбачає вміння:

- здійснювати комунікацію в усній та письмовій формах на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм мови, особливостей основних стилів і жанрів мовлення, типів мовної взаємодії;
- здобувати й опрацьовувати інформацію з різних (друкованих і цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел, критично осмислювати її, використовувати в усній та письмовій комунікації для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей;
- відповідально використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих та навчальних ситуаціях, творчого самовираження, спираючись на особливості міжкультурної комунікації і досвід комунікації іноземною мовою;
- відповідно до ситуації ефективно виражати ідеї, почуття, пояснювати й обговорювати факти, явища, події, обґрунтовувати свої погляди та переконання в усній і письмовій формах у різних особистісних і соціальних контекстах (побутових, навчальних, громадських тощо), спираючись на мовний і мовленнєвий досвід, мовні норми в спілкуванні, соціокультурні реалії та особливості міжкультурної комунікації.

Вивчення іноземних мов у 2022–2023 навчальному році здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

1–4 класи	Програма, розроблена під керівництвом О. Я. Савченка	
-----------	--	--

		Програма, розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна
5-ті класи	Модельна навчальна програма за ред. І. М. Зимомря	
		Модельна навчальна програма за ред. В. Г. Редька
	Друга іноземна мова	
6–9 класи		Навчальна програма

10–11 класи		Навчальна програма
-------------	---	------------------------------------

Звертаємо увагу на те, що, як і в попередні роки, заклад освіти має право вибору щодо вивчення другої іноземної мови. Рішення про запровадження вивчення другої іноземної мови приймається, залежно від умов для такого вивчення, закладом освіти самостійно.

У 2022–2023 навчальному році починається масове впровадження Державного стандарту базової середньої освіти, в основу якого покладено **компетентнісний підхід і ціннісні орієнтири**.

У Державному стандарті іноземні мови включено в мовно-літературну освітню галузь разом із українською мовою та літературою, мовами й літературами відповідних корінних народів і національних меншин.

Вимоги до **обов'язкових результатів навчання** визначаються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання, в основі яких є ключові компетентності.

До **ключових компетентностей** належать:

- 1) вільне володіння державною мовою;
- 2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- 3) математична компетентність;
- 4) компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій;
- 5) інноваційність;
- 6) екологічна компетентність;
- 7) інформаційно-комунікаційна компетентність;
- 8) навчання впродовж життя;
- 9) громадянські та соціальні компетентності;
- 10) культурна компетентність;
- 11) підприємливість і фінансова грамотність.

Основою формування ключових компетентностей є особистісні якості, особистий, культурний і соціальний досвід учнів.

Звертаємо увагу на те, що вимоги до обов'язкових результатів навчання в Державному стандарті базової середньої освіти на кінець адаптаційного циклу (5–6 класи) співвідносяться з вимогами Загальноєвропейських рекомендацій до мовної освіти, що відповідають рівню A2, а в базовому предметному циклі (7–9 класи) – з рівнем B1 згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями щодо мовної освіти.

Для забезпечення належного рівня володіння іноземною мовою у 5 класі необхідно виділити не менше 3,5 годин на тиждень.

У ході проведення уроку іноземної мови вчителю необхідно враховувати такі орієнтири, як:

- диференціація (оцінка і роботу з учнями, виходячи з їхнього наявного рівня знань і вмінь, ступеня готовності учнів до сприйняття нового матеріалу);
- необхідність багаторазового повторення та вживання учнями ключових слів і граматичних структур;

- створення і керування ситуаціями, у яких розмовляють і працюють діти, а не вчитель;
- використання практико-орієнтованих, компетентнісних завдань;
- створення безпечної і комфортної атмосфери, з урахуванням можливого травматичного досвіду учнів та їхніх батьків
- вдумливий відбір матеріалу, прикладів, ресурсів відповідно до рівня складності та рівня підготовки, часу виконання, змісту;
- принцип наступності (регулярне повторення та закріплення вивченої раніше лексики, граматичних явищ тощо);
- використання різних форм роботи учнів (індивідуальна, парна, групова), що забезпечують розвиток **наскрізних умінь**;
- дотримання вимог МОНУ щодо обсягу домашніх завдань;
- широке використання видів рефлексії на різних етапах уроку, яке сприяє усвідомленню учнями своєї навчальної поведінки, стилю навчання, формуванню учнівської автономії.

Зазначимо, що під час організації освітнього процесу з іноземної мови доцільно використовувати: проєктне навчання, міжпредметні зв'язки, інформаційні технології, інтерактивні форми проведення уроків.

Британська Рада є надійним партнером Міністерства освіти і науки України, постійно надає методичну підтримку вчителям: <http://surl.li/wsvy> , а з листопада 2022 року заплановано розпочати масову підготовку вчителів іноземної мови до викладання у 5-х класах за новим Державним стандартом середньої базової освіти.

Щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 6–11 класів, чинними залишаються попередні методичні рекомендації: <http://surl.li/cspwn>

Отже, перед закладами освіти постає завдання формувати у школярів навички, що дозволять їм зробити свідомий життєвий вибір та бути конкурентоспроможними впродовж активного періоду життя.

Корисні покликання:

[Breaking News English](#) містить велику кількість текстів рівнів A2-B2 з можливістю прослухати текст, обираючи швидкість і складність, пропонується близько 40 доступних для завантаження завдань до кожного тексту.

[ISLCollective](#) містить величезну кількість розроблених завдань. Є можливість сортувати за віком учнів, складністю, темою, формою роботи, видом мовленнєвої діяльності тощо. Наявні також відеоуроки із завданнями:

<https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/understanding-learners> – матеріали для професійного розвитку вчителя (статті, поради, ідеї, досвід використання підходів, технологій);

<https://www.fusionyearbooks.com/blog/project-based-learning/> – 25 ідей для запровадження проєктно орієнтованого навчання;

<https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/three-games-recycle-vocabulary-english-language-classroom> – ігри для закріплення лексики.

Для вчителів німецької мови:

<https://www.hueber.de/digitale-lehrwerke/hueber-interaktiv?login=true> – робочі книжки з різними додатковими функціями;

<https://tinyurl.com/y9srcdx7> - онлайн-платформа Goethe-Institut «Німецька в початковій школі»: добірка матеріалів, які можна використовувати, щоб зробити уроки веселими та різноманітними;

<https://tinyurl.com/y9ne2nkk> – 10 навчальних розділів для опрацювання лексики та граматичних структур на повсякденні теми;

<https://quizlet.com/462638643/lektion-9-b23-begriffe-erklaren-flash-cards/> – створення флешкарток.

Приклади інтерактивних завдань:

<https://wordwall.net/ru/resource/10314960/konflikte-der-familie-2>

<https://wordwall.net/ru/resource/5264284/redemittel-tipps-ratschl%C3%A4ge>

https://www.suchsel.net/suchsel_111210.html – створення головоломок, пошук слів.

Для вчителів французької мови:

Базовий інтернет-ресурс для вчителів французької мови

<https://tinyurl.com/y9vvjahb>

Базовий інтернет-ресурс для учнів, навчальний додаток <https://tinyurl.com/y88q3zv2>

Сайти для безкоштовного вивчення французької мови (для учнів усіх рівнів)

<https://tinyurl.com/y8rdoynx>

<https://www.bonjourdefrance.com/>

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Сучасне суспільство вимагає зміни знаннєвої освітньої парадигми на компетентнісну та діяльнісну. Головна мета ключової реформи системи освіти – створити Нову українську школу (НУШ), що не тільки даватиме учням знання, як це відбувається зараз, а й формуватиме вміння застосовувати їх на практиці.

Компетентнісне навчання – це динамічне поєднання знань, умінь та цінностей. Знання в цьому разі є не метою, а засобом формування умінь. Оскільки недостатньо засвоїти окремі знання й уміння, важливо навчитися їх застосовувати в типових та нестандартних, нових для дитини ситуаціях. Це дає змогу сформувати в учнів ціннісне ставлення до знань, навчити їх знаходити шляхи вирішення ситуацій, адаптуватися.

Математична освітня галузь передбачає розвиток особистості учня через формування математичної компетентності у взаємозв'язку з іншими ключовими компетентностями для успішної освітньої та подальшої професійної діяльності впродовж життя, що передбачає засвоєння системи знань, удосконалення вміння розв'язувати математичні та практичні задачі; розвиток логічного мислення та психічних властивостей особистості; розуміння можливостей застосування математики в особистому та суспільному житті.

Завдання для вчителів математики у 2022–2023 навчальному році:

- упровадження ідей і засад Нової української школи в освітній процес;
- реалізація компетентнісного підходу на уроках математики;
- використання діяльнісного та практико-орієнтованого підходу.

Із метою формування математичної компетентності учнів у процесі навчання математики рекомендуємо посилити прикладну спрямованість предмета: розвивати в учнів уміння і навички будувати й досліджувати найпростіші математичні моделі реальних об'єктів, процесів і явищ, інтерпретувати та оцінювати результати, прогнозувати в контексті навчальних та практичних задач, використовувати математичні методи в життєвих ситуаціях.

Компетентнісний підхід передбачає викладання теми через створення проблемних ситуацій, надання практико-орієнтованих завдань, що дають змогу учням проводити аналіз і синтез інформації, оцінювати її та створювати новий продукт.

Викладання математики у 6–11 класах

Навчання математики у 2022–2023 н. р. у 6–11 класах має забезпечувати реалізацію Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. Виконання вимог зазначеного стандарту є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності.

Заклади загальної середньої освіти II та III ступенів формують освітні програми на основі типових освітніх програм, що затверджені наказами Міністерства освіти і науки України від 20 квітня 2018 р. № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня», від 20 квітня 2018 р. № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» (у редакції наказу МОНУ від 28 листопада 2019 р. № 1493).

У зазначених документах рекомендуються підходи до планування й організації у школах єдиного комплексу освітніх компонентів.

Навчання математики в закладах загальної середньої освіти здійснюватиметься за такими програмами:

- для учнів 5–9 класів: <https://cutt.ly/IKEl44W>;
- для учнів 8–9 класів із поглибленим вивченням математики: <https://cutt.ly/EKEzwsW>;
- для учнів 10–11 класів: <https://cutt.ly/XKEzyFQ> (рівень стандарту), <https://cutt.ly/FKEzoDV> (профільний рівень);
- для вивчення математики на поглибленому рівні з 8 класу: <https://cutt.ly/9KEzgL0>

Реалізація нового Державного стандарту базової середньої освіти в Новій українській школі

У 2022–2023 році учні 5 та 6 пілотних класів навчатимуться за Державним стандартом базової середньої освіти (<https://cutt.ly/BJAgGiD>). Для реалізації засад Державного стандарту базової середньої освіти авторськими колективами розроблено модельні навчальні програми.

Модельні навчальні програми з математики для учнів 5–6 класів

Модельна навчальна програма «Математика. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Бурда М. І., Васильєва Д. В.): https://cutt.ly/HKExNdw	
	Модельна навчальна програма «Математика. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Василишин М. С., Милянник А. І., Працьовитий М. В., Простакова Ю. С., Шкільний О. В.): https://cutt.ly/IKEx3J0
Модельна навчальна програма «Математика. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Мерзляк А. Г., Номіровський Д. А., Пихтар М. П., Рубльов Б. В., Семенов В. В., Якір М. С.): https://cutt.ly/5KEx5WV	
	Модельна навчальна програма «Математика. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор – Істер О. С.): https://cutt.ly/0KEctL2

Модельна навчальна програма «Математика. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Беденко М. В., Ключко І. Я., Кордиш Т. Г., Тадеєв В. О.): https://cutt.ly/KKEco6r	
	Модельна навчальна програма «Математика. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Скворцова С. О., Тарасенкова Н. А.): https://cutt.ly/aKEcfFA
Модельна навчальна програма «Математика. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Радченко С. С., Зайцева К. С.): https://cutt.ly/3KEckNx	

Авторські колективи розробили відеопрезентації (<https://cutt.ly/yJAHe32>) модельних навчальних програм. Каталог підручників з математики для 5 класу доступний за покликанням: <https://cutt.ly/IJAHY10>.

Кафедрою теорії й методики природничо-математичної освіти та інформаційних технологій МОППО проведено зустрічі з авторами підручників із математики (матеріали розміщено на сайті «Математика у цифровому суспільстві»).

Із метою реалізації принципу наступності в процесі навчання математики в початковій і середній школах рекомендуємо на засіданнях методичних об'єднань учителів математики опрацювати:

- додаток 4 до Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 року № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 року № 688 «Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти»);
- додатки 7, 8 до Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти»;
- навчальні програми початкової школи;
- методику роботи вчителів початкової школи;
- матеріали для вчителів середньої школи на сайті МОНУ, розділ «Нова українська школа»: <https://cutt.ly/RJAH4yV>.

Пропонуємо використовувати на уроках математики завдання міжнародного дослідження якості освіти PISA, що спрямовані на перевірку компетентностей в учнів. Компетентнісне завдання має насамперед базуватися на практичних кейсах та передбачати аналіз, синтез й оцінювання інформації. Завдання PISA складаються із запропонованої ситуації, кейсу та завдань до нього.

Оцінити рівень сформованих компетентностей можна через практичну діяльність,

виконання завдань, що передбачають аналіз ситуації, тестових завдань, якщо вони ґрунтуються, наприклад, на виявленні істинних чи хибних суджень.

Вимогою часу є формування у здобувачів освіти медіаграмотності. Інфомедійна грамотність – це комплекс знань, умінь та навичок, що треба розвивати не окремим предметом, а в межах фактично кожного предмета і будь-якої теми. Учні мають уміти працювати з джерелами і першоджерелами інформації, ефективно шукати і перевіряти, розуміти, якому джерелу можна довіряти.

Зразки вправ із розвитку інфомедійної грамотності на уроках математики: <https://cutt.ly/pJAJtcM>.

Із метою налагодження конструктивної співпраці на уроках радимо дотримуватися таких правил:

- **Правила мають бути чіткими і зрозумілими.** Зрозумілі правила учням буде простіше опанувати. Вони мають регламентувати таймінг, алгоритми дій у різних ситуаціях, наприклад, коли учень хоче щось сказати або додати.
- **Співпраця в парах, потім у групах.** Запорука конструктивної співпраці учнів у групах – уміння домовлятися, розподіляти ролі та взаємодіяти. Для цього спочатку варто навчитися виконувати завдання в парах, а потім – у групах.
- **Завдання на розвиток навичок діалогу.** Діти мають вступити в діалог і домовитися щодо виконання завдання. Завдання мають стимулювати комунікацію, спонукати учнів розробити та впровадити свої внутрішні правила.

Рекомендуємо, працюючи з учнями 5–9 класів, приділяти більше уваги прикладній спрямованості математики, використовувати завдання на розвиток умінь «бачити» математику в реальному світі, застосовувати вивчені формули та способи розв’язування математичних задач для досягнення особистих (повсякденних, життєвих) цілей і потреб.

Необхідно пропонувати учням не тільки задачі на відсоткові розрахунки, на прийняття рішень щодо особистих та колективних фінансових питань, практичної спрямованості, а й завдання, в яких необхідно пояснити або обґрунтувати власну думку, спираючись на результати виконаних розрахунків, довести або спростувати твердження на підставі отриманих результатів обчислень. Доцільними є завдання, що передбачають аналіз графіків і діаграм, розшифрування представлених там даних, пояснення їх.

Для розвитку вмінь розв’язувати геометричні задачі так званої «практичної» спрямованості потрібно формувати в учнів уміння і навички будувати, досліджувати найпростіші математичні моделі реальних об’єктів, процесів і явищ; інтерпретувати та оцінювати результати; прогнозувати в контексті навчальних та практичних задач; використовувати математичні методи в життєвих ситуаціях.

Під час роботи з учнями варто звертати увагу на такі комплексні завдання, для виконання яких необхідно поєднувати алгебраїчні та геометричні знання й уміння, знаходити різні способи розв’язання однієї проблеми.

В умовах зміни формату ЗНО кафедрою теорії й методики природничо-математичної освіти та інформаційних технологій Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти організовано відкритий онлайн-курс «Експрес-математика для випускників – 2022». Курс спрямований на повторення матеріалу шкільної програми відповідно до програми ЗНО з математики. Матеріали курсу (відеозаняття, довідкові матеріали, тест) розміщено на сайті «Математика у цифровому суспільстві»: <https://cutt.ly/QKKt7fO>.

Із метою реалізації Концепції природничо-математичної освіти (STEM-освіти), привернення уваги освітян, учнів,

громадськості до STEM-навчання, що сприятиме вирішенню майбутніх технічних проблем людства через створення умов для ініціювання допитливості учнів, підвищення престижу природничих наук, залучення науковців закладів вищої освіти, науково-дослідних установ до роботи з обдарованими учнями, 27 жовтня 2022 року кафедрою теорії й методики природничо-математичної освіти та інформаційних технологій МОППО заплановано проведення в дистанційному режимі п'ятого обласного фестивалю «Моя STEM-ідея» для учнів 1–11 класів закладів загальної середньої освіти.

Номінації фестивалю:

I. «STEM-кроки молодших школярів».

II. «Робототехніка».

III. «Механічні вироби».

IV. «Електричні вироби».

Для участі необхідно не пізніше 13 жовтня 2022 року надіслати заявку та відео творчої роботи на електронну адресу: liudmyla.klimenko@moippo.mk.ua.

Умови проведення заходу, зразки заявки-анкети та паспорта роботи затверджено наказом департаменту освіти і науки Миколаївської облдержадміністрації від 14 квітня 2022 року № 72 (<https://cutt.ly/aJAJKOZ>).

Рекомендації методичним об'єднанням учителів математики на 2022–2023 навчальний рік:

1. Опрацювати нормативні документи та методичні рекомендації щодо викладання предмета.
2. Збільшити частку практико-орієнтованих завдань з урахуванням рекомендацій міжнародних моніторингових досліджень.
3. Розвивати інфомедійну грамотність учнів на уроках математики.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ ПРИРОДНИЧОГО СПРЯМУВАННЯ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Учні базової школи навчатимуться відповідно до Концепції «Нова українська школа» з осені 2022 року. Освітній процес відбуватиметься за новим Державним стандартом базової середньої освіти ([природнича освітня галузь](#)), що ґрунтується на принципах і ціннісних орієнтирах, закладених у початковій школі, передбачає перехід від формального накопичення знань до вміння застосовувати їх у повсякденному житті.

Для реалізації мети повної загальної середньої освіти, а також належної організації освітнього процесу кожен заклад освіти самостійно розробляє та використовує в освітній діяльності освітню програму. До навчального плану освітньої програми природничої галузі включаються такі інтегровані курси: «Пізнаємо природу», «Довкілля», «Природничі науки» (на вибір закладу освіти).

Метою діяльності вчителів, які викладатимуть інтегровані курси природничого спрямування за новим державним стандартом, є опанування сучасних освітніх технологій та розроблення нових форм уроків, що ґрунтуються на діяльнісному й компетентнісному підходах до навчання.

Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати такі завдання:

- здійснити планування освітнього процесу на основі модельних навчальних програм;
- відібрати й застосовувати ефективні методи та засоби навчання;
- організувати різні види та форми навчально-пізнавальної діяльності з урахуванням вікових особливостей учнів, їх нахилів і здібностей;
- навчитися використовувати різні форми оцінювання та розробляти критерії оцінювання до видів діяльності.

У 2022–2023 навчальному році інтегровані курси природничого спрямування викладатимуться за такими модельними навчальними програмами:

Інтегрований курс «Пізнаємо природу»

Модельна навчальна програма «*Пізнаємо природу*».
5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автор **Т. В. Коршевніук**):

<https://cutt.ly/oJICJpg>

Модельна навчальна програма «*Пізнаємо природу*».
5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: **Р. В. Шаламов, М. С. Каліберда, О. В. Григорович, С. С. Фіцайло**):

<https://cutt.ly/KJICBEV>

Модельна навчальна програма *«Пізнаємо природу»*.
5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної
середньої освіти
(автори: *Д. Д. Біда, Т. Г. Гільберг, Я. І. Колісник*):
<https://cutt.ly/9JIC4dI>

Модельна навчальна програма *«Пізнаємо природу»*.
5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної
середньої освіти (автор *О. С. Бобкова*):
<https://cutt.ly/3JIViUb>

Інтегрований курс «Довкілля»

Модельна навчальна програма *«Довкілля. 5–6 класи*
(інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти
(автор *О. В. Григорович*):
<https://cutt.ly/WJIVzhC>

Інтегрований курс «Природничі науки»

Модельна навчальна програма *«Природничі науки.*
5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної
середньої освіти (автори: *Ж. І. Білик, Т. М. Засєкіна,*
Г. А. Лашевська, В. С. Яценко):
<https://cutt.ly/ZJIVWfI>

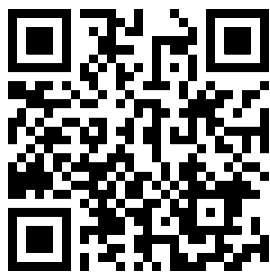

У програмах немає розподілу годин за темами, що дає можливість учителю самостійно це зробити, урахувуючи рівень підготовки та можливості учасників освітнього процесу, наявність матеріально-технічного забезпечення тощо. Зміст у модельній програмі є орієнтовним і може бути змінений на розсуд учителя, але так, щоб перелік базових знань, необхідних для реалізації очікуваних результатів навчання, не було втрачено. Для учнів варто озвучувати (писати на дошці) адаптовану тему уроку, бажано, щоб у назві ключовим було дієслово. Це спонукатиме школярів до нового способу дії (як правильно написати?). Звертаємо увагу, що в програмах зазначено орієнтовні види навчальної діяльності. Учитель самостійно визначає перелік обов'язкових для виконання, оцінювання робіт та може змінювати їх тематику на власний розсуд. Із метою відпрацювання практичних навичок та зацікавлення учнів рекомендуємо під час складання календарного планування врахувати хоча б одну дослідну роботу на тиждень.

У січні – лютому 2022 року із метою вдосконалення фахової компетентності

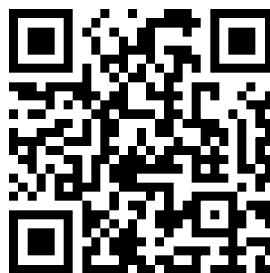
вчителів, які викладатимуть інтегровані курси природничого спрямування у 5–6 класах за новим державним стандартом, кафедрою теорії й методики природничо-математичної освіти та ІТ МОППО проведено цикл обласних семінарів на тему «Сучасні підходи до конструювання змісту навчання інтегрованих курсів природничого спрямування в Новій українській школі». Для ефективного планування освітнього процесу, урахування особливостей обраної програми пропонуємо переглянути відеопрезентації модельних навчальних програм.

«Природничі науки» у 5–6 класах
(Т. Засекіна)

<https://cutt.ly/8JIMATz>

«Пізнаємо природу»
(Р. Шаламов, Г. Ягенська)

<https://cutt.ly/mJIMVBN>

«Пізнаємо природу» (Т. Коршевнік)

<https://cutt.ly/3JI1orP>

«Пізнаємо природу» (О. Бобкова)

<https://cutt.ly/mJI1jWE>

«Довкілля» (О. Григорович)

<https://cutt.ly/cJI1v40>

«Пізнаємо природу» (Д. Біда)

<https://cutt.ly/vJI1RGi>

Предмет «Довкілля»: новий формат викладання наук
природничого циклу (Ю. Болотіна)

<https://cutt.ly/bJI1SrG>

Пріоритетними напрямками у викладанні інтегрованих курсів є реалізація діяльнісного підходу до навчання та пропедевтика хімічних, біологічних, географічних, фізичних знань із 5 класу. Тому під час планування навчальних занять необхідно надавати перевагу діяльнісним методам навчання: спостереження, вимірювання, експеримент, моделювання, навчання через гру, збір та аналіз даних. Особливість їх полягає в самостійному здобутті знань здобувачами освіти в процесі власної науково-пізнавальної діяльності.

Експерименти та дослідження підвищують зацікавленість учнів у вивченні інтегрованого курсу, активізують їх розумові здібності, розвивають уміння робити висновки, допомагають наочно переконалися в закономірностях процесів і явищ.

Інтегровані методики забезпечують діяльнісний підхід і позитивно впливають на навчання учнів.

Використання LEGO в освітньому процесі дає можливість педагогу занурити учнів у цікаву ігрову діяльність, що сприяє успішному засвоєнню нового матеріалу. Наприклад: створення діаграм, класифікація корисних копалин, групування за певними ознаками досліджуваних об'єктів, моделювання елементів квітки, рух Місяця навколо Землі тощо. Детальніше про технологію в навчально-методичних посібниках, що містять вправи та завдання з LEGO, спрямовані на формування ключових компетентностей: «Гра по-новому, навчання по-іншому» (<https://cutt.ly/rJl0asx>) та «Шість цеглинок в освітньому просторі школи» (<https://cutt.ly/tJl0lZw>).

Із метою підвищення ефективності навчання уроки корекції знань можна проводити у формі вебквесту під час онлайн-навчання («Всесвіт», «Про що «говорить» етикетка на продуктах харчування» тощо) або квести на природі («Осінні явища в житті рослин», «Орієнтування на місцевості»). Такі заняття спонукатимуть до активного пізнання довкілля, осмислення і знаходження причинно-наслідкових зв'язків. Навколишній світ учні сприйматимуть цілком, у своєму різноманітті та єдності, матимуть змогу застосувати отримані знання на практиці.

Навчальні уроки-екскурсії формують уміння спостерігати за навколишнім світом та аналізувати побачене, що сприяє розвитку наукового мислення, інтересу до матеріалу («Поширеність на шкільному подвір'ї запилювачів квіткових рослин», «Експерсія (реальна/віртуальна) до обсерваторії, планетарію», «Квіткові рослини нашої місцевості»).

Під час планування різних видів навчально-пізнавальної діяльності варто враховувати, що робота в парах та невеликих групах мотивує учнів до самостійності, навчає спільно приймати рішення, бути активними, ініціативними та формує вміння домовлятися один з одним. Радимо ознайомитися з педагогічними технологіями, що доцільно застосовувати для різних видів діяльності на уроці.

Активне навчання

Види навчальної діяльності: обговорення, визначення мети та завдань дослідження, створення та презентування робіт, ділова гра, мозковий штурм (атака), методи фокальних об'єктів, евристичних питань, морфологічного аналізу

Кооперативне навчання

Види навчальної діяльності: групові проекти-дослідження, спільне обговорення, робота в групі для розв'язання проблем

Емпіричне навчання

Види навчальної діяльності: експеримент, спостереження, дослідження, вимірювання, порівняння, описування, екскурсія

Навчання через відкриття

Види навчальної діяльності: пошук джерел інформації, порівняння, аналізопрацювання та аналіз інформації

Навчання на основі запитів учнів

Види навчальної діяльності: дослідження, орієнтоване на пошук інформації та власне відкриття, формулювання висновків

Проблемне навчання

Види навчальної діяльності: дослідження, експеримент, визначення мети

Проектне навчання

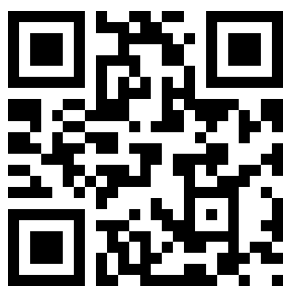
Види навчальної діяльності: короткостроковий або довготривалий індивідуальний чи груповий проект

Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів у НУШ є поточне формувальне оцінювання та підсумкове оцінювання (семестрове та річне). На початку уроку вчитель формулює об'єктивні та зрозумілі для учнів навчальні цілі. Основа для вироблення навчальних цілей – це очікувані результати навчання, що передбачені навчальною програмою.

Під час проведення формувального поточного оцінювання вчителю необхідно обов'язково повідомити учням критерії, за якими визначатиметься рівень їхніх навчальних досягнень. У зворотному зв'язку, що здійснюється в усній або письмовій формі, варто акцентувати увагу на позитивній динаміці досягнень. Для формування в учнів умінь аналізувати власну навчальну діяльність радимо застосовувати різноманітні методики рефлексії («Рефлексивна мішень», «Сенкан», «ПОПС-формула», «Кубик Блума», «Незакінчене речення» тощо). У самооцінюванні та взаємооцінюванні пропонуємо використовувати інструменти формувального оцінювання.

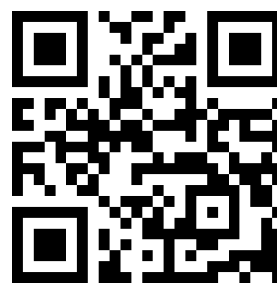
Підсумковим оцінюванням установлюють відповідність досягнутих учнями результатів, що зазначені в модельній навчальній програмі, очікуваним результатам навчання (орієнтовна рамка оцінювання навчальних результатів).

Інструменти формувального оцінювання

<https://cutt.ly/JJI0Nit>

Орієнтовна рамка оцінювання навчальних результатів

<https://cutt.ly/JJI2uuA>

Із метою реалізації Концепції природничо-математичної освіти (STEM-освіти), привернення уваги освітян, учнів, громадськості до STEM-навчання, що сприятиме вирішенню майбутніх технічних проблем людства через створення умов для ініціювання допитливості учнів, підвищення престижу природничих наук, залучення науковців закладів вищої освіти, науково-дослідних установ до роботи з обдарованими 27 жовтня 2022 року кафедрою теорії й методики природничо-математичної освіти та інформаційних технологій МОІППО заплановано проведення в дистанційному режимі п'ятого обласного фестивалю «Моя STEM-ідея» для учнів 1–11 класів закладів загальної середньої освіти.

Номінації фестивалю:

I. «STEM-кроки молодших школярів».

II. «Робототехніка».

III. «Механічні вироби».

IV. «Електричні вироби».

Для участі необхідно не пізніше 13 жовтня 2022 року надіслати заявку та відео творчої роботи на електронну адресу: liudmyla.klimenko@moipppo.mk.ua.

Умови проведення заходу, зразки заявки-анкети та паспорта роботи затверджено наказом департаменту освіти і науки Миколаївської облдержадміністрації [від 14 квітня 2022 року № 72](#).

Представлені методичні рекомендації та практичні матеріали можуть бути предметом для обговорення на засіданнях методичних об'єднань, що сприятиме організованому початку навчального року, ефективному плануванню освітнього процесу на основі модельних навчальних програм. Із метою реалізації покладених на вчителів завдань під час методичних заходів радимо розглянути питання щодо використання ефективних методів і засобів навчання, упровадження діяльнісного та компетентнісного підходів, особливостей організації формувального оцінювання.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ ТА АСТРОНОМІЇ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Сучасне життя вимагає від людини бути готовою до вирішення проблем, які виникають у навчальній, професійній чи побутовій діяльності, що потребує сформованості відповідних ключових і предметних компетентностей. Фізика та астрономія – це предмети, що закладають основи наукового світогляду учнів, забезпечують розуміння законів і закономірностей природи, їх застосування для потреб суспільства, мають потужний потенціал для формування всіх компетентностей учнів.

Російська агресія проти нашої держави показала важливість розвитку високотехнологічних галузей економіки, наукоємних виробництв, оборонно-промислового комплексу, що потребує ґрунтовної інженерно-технічної підготовки фахівців, у основі якої лежить якісна природничо-математична й технологічна освіта. Від цього залежить не тільки економічний добробут громадян, а й право бути вільними та незалежними.

З огляду на це, мета діяльності вчителів фізики та астрономії полягає у: створенні умов для всебічного розвитку особистості учня, формуванні наукового світогляду, ключових і предметної компетентностей, вихованні патріота і громадянина засобами фізики й астрономії.

Пріоритетом у 2022–2023 навчальному році є адаптація освітнього процесу до роботи в умовах воєнного та повоєнного станів, підготовка до впровадження Державного стандарту базової середньої освіти.

Для досягнення визначеної мети необхідним є виконання таких завдань:

- проаналізувати якість викладання фізики та астрономії у II півріччі попереднього навчального року, спланувати заходи щодо усунення прогалин у знаннях учнів;
- ознайомитися з новими ресурсами для організації дистанційного навчання фізики й астрономії, досвідом учителів-практиків, спланувати/передбачити за потреби вивчення фізики та астрономії в змішаному форматі;
- ознайомитися з технологіями навчання в Новій українській школі, методикою здійснення формульованого, поточного, підсумкового оцінювання на засадах компетентнісного підходу, досвідом викладання інтегрованого курсу природничого спрямування («Пізнаємо природу», «Довкілля», «Природничі науки») у 5 класі.

Планування та організація освітнього процесу з фізики й астрономії у 2022–2023 навчальному році здійснюється відповідно до чинних освітніх програм.

Загальний обсяг навантаження, очікувані результати та рекомендовані форми організації освітнього процесу визначені:

- у основній школі [Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти II ступеня](#) (наказ Міністерства освіти і науки України від 20 квітня 2018 року № 405);

- у старшій – [Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти III ступеня](#) (наказ Міністерства освіти і науки України від 20 квітня 2018 року № 408 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 28 листопада 2019 року №1493)).

Чинні навчальні програми

Основна школа. «Фізика»	<u>ФІЗИКА. 7 – 9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів</u>	
Старша школа (два варіанти), інтегрований предмет «Фізика і астрономія» або «Фізика» і «Астрономія» як окремі предмети	Програма авторського колективу під керівництвом О. І. Ляшенка. <u>ФІЗИКА і АСТРОНОМІЯ</u> <u>Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, профільний рівень)</u>	
	Програма авторського колективу під керівництвом В. М. Локтева. <u>ФІЗИКА. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів</u>	
	Програма авторського колективу під керівництвом Я. Я. Яцківа. <u>АСТРОНОМІЯ. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів</u>	

Нагадаємо деякі особливості викладання фізики та астрономії в старшій профільній школі.

Якщо заклад освіти працює за програмою «Фізика і астрономія 10–11 класи», авторського колективу під керівництвом О. І. Ляшенка, фізичний та астрономічний складники за вибором учителя можуть викладатися інтегровано або як відносно самостійні модулі. Змістові питання астрономії можна вивчати впродовж навчального року або як окремий розділ. У класному журналі зміст уроків записують на одній сторінці «Фізика і астрономія».

За бажанням учителя фізичний та астрономічний складники можна вивчати паралельно: у класному журналі зміст уроків кожного складника записують на окремих сторінках: «Фізика і астрономія: фізичний складник», «Фізика і астрономія: астрономічний складник».

Семестрова оцінка виставляється на сторінці «Фізика і астрономія: фізичний складник». Під час виставлення семестрової оцінки враховуються **тематичні** оцінки і за фізичний, і за астрономічний складник. Кількість тематичних оцінок певного складника має співвідноситись із кількістю годин, виділених на його вивчення. Річна оцінка виставляється на підставі семестрових на сторінці «Фізика і астрономія: фізичний складник».

У разі вибору цієї програми в навчальному плані, класному журналі й додатку до

свідомості про здобуття повної загальної середньої освіти зазначається один предмет «Фізика і астрономія».

Заклади освіти, що обрали навчальні програми *«Фізика. 10–11 класи» авторського колективу під керівництвом В. М. Локтева та «Астрономія. 10–11 клас» авторського колективу під керівництвом Я. С. Якуїва*, у робочих навчальних планах і журналах записують окремі предмети «Фізика» і «Астрономія». У додатку до свідомості про здобуття повної загальної середньої освіти зазначаються два предмети: «Фізика» і «Астрономія».

Ураховуючи складні умови, у яких працювали заклади освіти у 2021–2022 навчальному році, актуальним питанням є організація ефективного повторення навчального матеріалу на початку нового навчального року, оскільки прогалини в знаннях унеможливають подальше успішне навчання.

Під час організації повторення навчального матеріалу рекомендуємо дотримуватися такого алгоритму дій:

- проаналізувати стан викладання кожної теми під час карантину та воєнного стану;
- визначити теми, поняття, практичні навички, що є вкрай необхідними для якісного засвоєння навчального матеріалу в даному класі (або їх учні вже не вивчатимуть у наступних класах);
- здійснити попереднє планування повторення;
- на перших заняттях здійснити діагностування рівня засвоєння визначеного навчального матеріалу;
- скоригувати повторення.

Акцентуємо увагу на тому, що діагностування не означає проведення повноцінних контрольних робіт. Його доцільно провести у формі тестування (з використанням цифрових технологій, що дасть можливість учителю проаналізувати результати, учням оцінити свій рівень і можливі прогалини, разом спланувати корекційну діяльність), опитування в усній чи письмовій формі, бесіди з учнями.

Рекомендуємо використовувати корисні сервіси для організації контролю та рефлексії учнів: сервіси GoogleForms, Nearpod, Formative, Classtime, WordWall, Quizizz (мають особистий кабінет учителя і можливість побачити прогрес за кожним учнем); сервіси Mentimeter, Socrative, Kahoot! (ефективні для проведення рефлексії учнів); Plickers (для роботи в класі); безкоштовні онлайн-платформи На Урок і Всеосвіта.

Оцінки за такі діагностичні роботи виставляти до класного журналу не доцільно, оскільки вони є орієнтиром для визначення рівня знань і вмінь, якими володіють учні. У цьому випадку ефективним буде усвідомлення учнів тих тем і питань, яким слід приділити більше уваги.

Під час проведення повторення необхідно відібрати такі методи і прийоми, що забезпечуватимуть активну навчально-пізнавальну діяльність учнів, орієнтовану на повторення, систематизацію та узагальнення навчального матеріалу.

Важливим засобом підвищення ефективності повторення є використання різних форм візуалізації навчального матеріалу, що сприяє успішному набуттю вмінь і навичок на всіх рівнях пізнавальної діяльності: репродуктивному, пошуково-виконавчому та творчому.

З огляду на викладене вище, рекомендуємо залучати учнів до складання та відтворення структурно-логічних схем, інтелект карт, опорних конспектів до уроку. Швидко повторити й відтворити навчальний матеріал можна під час роботи з шаблонами (вивчення понять, розв'язування задач, проведення експериментів). Ефективними в активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів є дидактичні ігри на основі фізичного матеріалу (фізичне лото, фізичні пазли тощо). Усі ці методи та прийоми будуть ефективними як під час очного, так і дистанційного навчання.

Конкретизуємо наші рекомендації для кожного класу.

Зміст курсу фізики 7 класу закладає основи фізичних понять і законів, тому від його засвоєння залежить подальший успіх в опануванні навчальним матеріалом.

Рекомендуємо розбити повторення на два блоки і зосередити увагу на повторенні розділів «Взаємодія тіл. Сила», «Механічна робота та енергія». Основні поняття розділу «Механічний рух», що також вивчався у 7 класі, повторюються в межах цих двох блоків (рівномірний, нерівномірний рух, швидкість), а також більш поглиблено розглядатимуться у 9 класі.

У розділі «Взаємодія тіл. Сила» учні повинні розуміти фізичний зміст поняття сила, знати види сил, способи їх вимірювання, прояви в природі та техніці. Доцільно запропонувати фронтальні експериментальні завдання з вимірювання різних видів сил. Також пропонуємо роздрукувати таблички з написами для складання структурно-логічної схеми «Сили в механіці»:

- гравітаційні;
- електромагнітні (міжмолекулярної взаємодії);
- сила тертя;
- сила пружності;
- сила тиску;
- сила тяжіння;
- тертя спокою;
- тертя ковзання;
- тертя кочення;
- сила Архімеда;
- сила гідростатичного тиску;
- вага тіла;
- сила атмосферного тиску;
- $F=mg$;
- $F=\mu N$;
- $> \mu N$;
- $< \mu N$;
- $F=\rho g v$;
- $F=pS$.

У розділі «Механічна робота та енергія» учні мають розрізняти ці два поняття, розуміти відмінності між різними видами енергії, сутність закону збереження енергії. Із цією метою доцільно запропонувати учням скласти структурно-логічну схему з таких компонентів:

- енергія;
- повна механічна енергія;
- потенціальна енергія;
- кінетична енергія;
- $E=mgh$;
- $E=mv^2/2$;
- $E=kx^2/2$;
- характеризує здатність тіла виконати роботу;
- $E=E_k+E_p$.

Робота зі структурно-логічними схемами (в очній чи онлайн-формі) сприяє глибокому усвідомленню сутності фізичних понять і зв'язків між ними, формує систему фізичних знань. Завдання для учнів можна сконструювати на основі матеріалів, що представлені в підручниках, зокрема в рубриці «Підбиваємо підсумки розділу».

9 клас.

Пропонуємо уроки повторення згрупувати за такими темами:

- Електричні явища. Електричне поле.
- Електричний струм. Електричне коло. Сила струму, електрична напруга, електричний опір.
- Послідовне та паралельне з'єднання провідників (практичні завдання з обладнанням).
- Робота і потужність електричного струму.

Оскільки у 9 класі учні вивчатимуть магнітне поле та його дію на провідник зі струмом, то особливу увагу варто звернути на перші дві теми. Щодо практичних завдань із обладнанням, то за умови очного навчання в першу чергу потрібно дати учням попрацювати з реальними приладами.

Рекомендуємо провести комплексне заняття з повторення послідовного та паралельного з'єднання провідників за таким планом.

1. Заповнити таблицю

Фізична величина	Позначення	Одиниці вимірювання	Формула	Послідовне з'єднання	Паралельне з'єднання
Сила струму					
Напруга					
Опір					

2. Скласти електричну схему, у якій провідники з'єднані послідовно. Виміряти силу струму та напругу.

3. Скласти електричну схему, у якій провідники з'єднані паралельно. Виміряти силу струму та напругу.

4. Порівняти одержані результати з теоретичними (обчисленими за формулою) для обох видів з'єднання.

10 клас.

Оскільки у 10 класі вивчення фізики розпочинається з розділу «Механіка», то необхідно планувати зміст уроків із урахуванням того, які поняття учні могли не засвоїти під час вивчення розділу «Рух і взаємодія. Закони збереження» у 9 класі.

Решту матеріалу 9 класу, розділи «Світлові явища», «Механічні та електромагнітні хвилі», «Фізика атома та атомного ядра. Фізичні основи атомної енергетики», на нашу думку, доцільно повторювати перед вивченням відповідних тем у 11 класі.

11 клас.

Повторення у випускному класі є необхідним для формування в учнів системи фізичних знань, розвитку здатності застосовувати набуті знання на практиці. У 11 класі важливо виважено підійти до планування уроків повторення. Пропонуємо повторення розділу «Молекулярна фізика і термодинаміка» провести за такими темами:

- Основи молекулярно-кінетичної теорії будови речовини. Ідеальний газ.

Ізопрцеси.

- Перший закон термодинаміки. Адіабатний процес. Теплові машини.
- Властивості насиченої й ненасиченої пари. Вологість повітря.
- Поверхневий натяг рідини. Змочування. Капілярні явища.
- Механічні властивості твердих тіл.

У випадку викладання фізики за програмою авторського колективу під керівництвом В. М. Локтева потрібно додати ще два заняття для повторення розділу «Електричне поле».

Підсумовуючи викладене вище, варто акцентувати увагу на важливості такого етапу уроку, як актуалізація опорних знань і повторення вивченого раніше матеріалу. Цей етап має бути ретельно продуманий для кожного заняття, оскільки під час дистанційного навчання якість засвоєння навчального матеріалу знижується.

Під час підготовки до нового навчального року, конструювання навчальних занять із повторення чи вивчення нового навчального матеріалу рекомендуємо ретельно вивчити [дистанційні платформи, електронні ресурси для навчання та саморозвитку](#), що представлені на сайті МОНУ.

Ідеї та напрацювання щодо організації повторення навчального матеріалу на початку навчального року та якісного його викладання в умовах очного й дистанційного навчання мають стати предметом обговорення під час серпневих нарад, семінарів методичних об'єднань учителів фізики на початку 2022–2023 навчального року, що забезпечить:

- виважений підхід до конструювання занять із повторення навчального матеріалу, орієнтований на усвідомлення учнями основних понять і термінів, що є базою для подальшого навчання;
- системність і міцність знань учнів із фізики, сформованість предметної та ключових компетентностей;
- створення умов для виховання та всебічного гармонійного розвитку особистості учня, який прагне навчатися, щоб стати достойним громадянином своєї країни.

Також рекомендуємо залучати учнів до участі в інтелектуальних змаганнях і конкурсах різних рівнів.

Із метою реалізації Концепції природничо-математичної освіти (STEM-освіти), привернення уваги освітян, учнів, громадськості до STEM-навчання, що сприятиме вирішенню майбутніх технічних проблем людства через створення умов для ініціювання допитливості учнів, підвищення престижу природничих наук, залучення науковців закладів вищої освіти, науково-дослідних установ до роботи з обдарованими учнями 27 жовтня 2022 року кафедрою теорії й методики природничо-математичної освіти та інформаційних технологій МОППО заплановано проведення в дистанційному режимі п'ятого обласного фестивалю «Моя STEM-ідея» для учнів 1–11 класів закладів загальної середньої освіти.

Фестиваль проводитиметься за номінаціями:

- І. «STEM-кроки молодших школярів».
- II. «Робототехніка».
- III. «Механічні вироби».
- IV. «Електричні вироби».

Для участі необхідно не пізніше 13 жовтня 2022 року надіслати заявку та відео творчої роботи на електронну пошту: liudmyla.klimenko@moipro.mk.ua.

Умови проведення заходу, зразки заявки-анкети та паспорта роботи затверджені наказом департаменту освіти і науки Миколаївської облдержадміністрації [від 14 квітня 2022 року № 72](#).

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Хімія – це фундаментальна наука про життя та для життя, що має багатогранні перспективи в усіх напрямках розвитку науково-технічного прогресу. Розуміння способів добування та властивостей хімічних речовин дозволяє визначити, як вони взаємодіють, яку користь та небезпеку несуть для природи, людини. В умовах воєнного часу хімічні знання можуть врятувати життя. У разі застосування хімічної, запальної зброї (фосфорні бомби) знання про властивості газів та токсичні властивості хімічних речовин допоможуть швидко зорієнтуватися, як саме діяти в певній ситуації.

Основне завдання хімічної освіти полягає у формуванні ключових і предметних компетентностей, ціннісних і світоглядних орієнтацій учнів, що визначають їхню поведінку в життєвих ситуаціях.

Компетентнісний підхід до навчання є одним із пріоритетних в освітньому процесі з хімії. Завдання вчителя – розкрити значення хімічних знань у житті людини, сформувати предметну і ключові компетентності учнів, навички критичного мислення.

Навчання хімії у 2022–2023 навчальному році здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

7–9 класи

<https://cutt.ly/8JHP10>

10–11 класи

(рівень стандарту)

<https://cutt.ly/5JHNYj>

10–11 класи

(академічний рівень)

<https://cutt.ly/TJHNSb>

У чинних програмах очікувані результати навчальної діяльності учнів виражаються в елементах знаннєвого, діяльнісного і ціннісного складників предметної хімічної компетентності. Цей перелік орієнтує вчителя на досягнення мети, сприяє плануванню, моніторингу процесу навчання та його результатів.

Навчальна програма ґрунтується на провідних ідеях хімічної науки, спрямовує на формування в учнів ціннісних установок, світоглядних орієнтацій і набуття досвіду їх застосування у власній діяльності. Учнівський хімічний експеримент та проєктна діяльність є безпечними, доступними для виконання в лабораторних і домашніх умовах, що дає можливість реалізовувати складові практичної частини програми в умовах очного або дистанційного навчання.

Акцентуємо увагу, що в програмах немає розподілу годин за темами, тому вчитель може самостійно визначати кількість годин для вивчення певної теми та змінювати порядок тем у межах одного класу, але так, щоб не порушувати логіку викладу навчального матеріалу. Не дозволяється переносити вивчення тем з одного класу до іншого.

Компетентнісний підхід до навчання хімії передбачає формування вмінь вирішувати повсякденні завдання, що здійснюється в процесі реалізації наскрізних змістових ліній: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність», що.

Змістові лінії корелюються з ключовими компетентностями та реалізуються під час виконання проєктів: *«Екологічна безпека і сталий розвиток»* – «Збереження

природних ресурсів: вода та повітря» (7 клас), «Колообіг хімічних елементів» (8 клас), «Рациональне та ощадне використання природних вуглеводнів» (10 клас), «Переробка побутових відходів в Україні та розвинених країнах світу» (11 клас); **«Громадянська відповідальність»** – «Використання хімічних явищ у художній творчості й народних ремеслах» (7 клас), «Здобутки вітчизняних учених у вивченні неорганічних речовин» (7–8 класи), «Здобутки вітчизняних учених у вивченні органічних речовин» (9–10 класи); «Найважливіші хімічні виробництва органічної хімії в Україні» (10 клас); **«Здоров'я і безпека»** – «Поліпшення стану повітря у класній кімнаті під час занять» (7 клас), «Вплив хімічних сполук на довкілля і здоров'я людини» (8 клас), «Виготовлення розчинів для надання домедичної допомоги» (8 клас), «Хімічний склад засобів догляду за ротовою порожниною» (9 клас), «Вплив на довкілля вуглеводнів та їхніх похідних» (10 клас), «Застосування радіонуклідів у медицині» (11 клас); **«Підприємливість і фінансова грамотність»** – «Зберігаючи воду, заощаджую родинний бюджет» (7 клас), «Альтернативні джерела енергії» (9 клас), «Виготовлення мила з мильної основи» (9 клас), «Коксування вугілля: продукти та їх використання» (10 клас), «Виготовлення виробів із пластикових пляшок» (10 клас), «Види і принципи роботи малих джерел електричного струму, утилізація їх» (11 клас). Упродовж навчального року учень обов'язково виконує один навчальний проєкт (індивідуальний або груповий).

У практичній частині навчальної програми визначено чотири основні види хімічного експерименту: практична робота, лабораторний дослід, демонстрація, домашній експеримент. Звертаємо увагу, що для всіх присутніх у класі обов'язковими є виконання та оцінювання робіт практичної частини програми. Якщо учень був відсутній, то в журналі ставимо відповідно «н». Відпрацювання практичної частини програми необов'язкове.

Визначальними в оцінюванні рівня навчальних досягнень учнів з хімії є особистісні результати пізнавальної діяльності, у яких відображаються компетентності, набуті учнями в процесі навчання.

Зважаючи на обсяг і глибину вивченого матеріалу, ступінь самостійності у виконанні завдань, здатність використовувати знання у нових ситуаціях, виокремлено рівні навчальних досягнень учнів, що оцінюються за 12-бальною шкалою.

Кожний наступний рівень вбирає в себе вимоги до попереднього, а також додає нові характеристики.

Під час оцінювання рівня навчальних досягнень із хімії необхідно враховувати:

- рівень володіння хімічною мовою як засобом відображення знань про речовини і хімічні явища;
- глибину засвоєння теоретичних знань;
- сформованість експериментальних умінь, необхідних для виконання хімічних дослідів, передбачених навчальною програмою;
- здатність учнів застосовувати набуті знання на практиці;
- уміння розв'язувати розрахункові задачі.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів

(наказ Міністерства освіти і науки України від 13 квітня 2011 року № 329)

Оцінювання
теоретичних знань

Оцінювання
практичних робіт

Оцінювання розв'язування
розрахункових задач

Посиленню практичної спрямованості хімічних знань сприяють тематичні навчальні екскурсії. Зазначені у програмі об'єкти екскурсій є орієнтовними, учитель може визначати їх на свій розсуд, ураховуючи місцеві умови, можливості й обставини. Під час онлайн-навчання доцільно спланувати віртуальні екскурсії:

[Музей інституту фізичної хімії](#)

[Музей інституту проблем природокористування та екології](#)

[Музей мінералів](#)

[Музей скла у Львові](#)

Із метою усунення прогалин у знаннях учнів, зумовлених дистанційною формою навчання в другому півріччі 2021–2022 навчального року, необхідно провести заняття з повторення. Для планування таких занять рекомендуємо розпочати навчальний рік із діагностичних робіт (усні співбесіди), що дозволяють проаналізувати рівень засвоєння матеріалу (здебільшого за період дистанційного навчання). Оцінки за такі роботи небажано виставляти до класного журналу, адже це орієнтир для визначення рівня залишкових знань і умінь.

Замість 12-бальної системи оцінювання навчальних результатів учнів пропонуємо застосувати інструменти формувального оцінювання.

Орієнтовний перелік інструментів формувального оцінювання:

<https://cutt.ly/IJKtqA>

Для повторення матеріалу попереднього класу навчання доцільно використати резервні години та збільшити кількість навчальних годин на вивчення теми «Повторення», що передбачена навчальною програмою. Орієнтовні теми для повторення: «Кількісний склад розчину» та «Масова частка розчиненої речовини» (8 клас), «Основні класи неорганічних сполук» (9 клас), «Хімічні реакції» (9 клас), «Органічні сполуки» (10 клас).

Під час складання календарного планування слід враховувати, що частину лабораторних дослідів і практичних робіт, передбачених навчальною програмою, учні виконували в онлайн-форматі, тому з метою формування відповідних практичних навичок необхідно виділити час для їх проведення на уроках повторення.

Корисні матеріали для вчителів

<https://cutt.ly/2JIK9S8>

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ БІОЛОГІЇ І ЕКОЛОГІЇ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Розбудова Нової української школи, пошук нових шляхів, методів, технологій навчання є актуальною проблемою освіти сьогодення. Провідником змін Нової української школи є вчитель, який має враховувати всі освітні інновації. Це потребує не тільки ґрунтовних предметних знань, а й відкритості, готовності вчити та вчитися, проявляти свою активність і творчість.

Біологія та екологія – складові освітньої галузі «*Природознавство*», основна мета якої на сучасному етапі – формування в учнів природничо-наукової компетентності як базової, високого рівня екологічної культури, здорового способу життя, ціннісних орієнтацій на гармонійну взаємодію людини і природи.

Основна мета навчальних предметів «Біологія», «Біологія та екологія» – формування базової природничо-наукової компетентності випускників через засвоєння системи інтегрованих знань про закономірності функціонування живих систем, їх розвиток і взаємодію, взаємозв'язок із довкіллям; оволодіння методологією пізнання живої природи; розуміння біологічної картини світу та цінності таких категорій, як знання, життя, природа, здоров'я; свідомого ставлення до природи як універсальної, унікальної цінності; застосування знань із біології та екології в повсякденному житті й майбутній професійній діяльності, оцінювання їх ролі для збалансованого розвитку людства, науки та технологій.

Ураховуючи зазначене, навчання біології як складової освітньої галузі «*Природознавство*» в умовах *Нової української школи* спрямоване на реалізацію таких першочергових завдань:

➤ **засвоєння знань щодо:**

- ролі біологічної науки у формуванні сучасної наукової картини живої природи, методів пізнання живої природи;
- закономірностей живої природи, будови, життєдіяльності й ролі живих організмів;

➤ **формування:**

- уявлень про природу як систему, що розвивається, людину як біосоціальну істоту;
- емоційно-ціннісного ставлення до живої природи;
- готовності до оцінки наслідків діяльності людини щодо природного середовища, власного організму, здоров'я інших людей;

➤ **усвідомлення значення** біології в житті людини і суспільства;

➤ **оволодіння вміннями:**

- застосування біологічних знань для пояснення процесів та явищ живої природи, життєдіяльності власного організму;
- здійснення спостережень за живими організмами і станом власного організму;
- профілактики захворювань, травматизму, шкідливих звичок; використання приладів, інструментів;
- проведення простих біологічних досліджень;
- роботи з різними джерелами інформації;

➤ **розвиток пізнавальних інтересів**, спрямованих на отримання нових знань про живу природу; інтелектуальних умінь і творчих здібностей.

Очікування:

- якісна професійна підготовка вчителя біології;

- планування роботи вчителя на основі діяльнісно-компетентнісного підходу;
- упровадження в освітній процес із біології досягнень науки;
- оснащення кабінетів біології сучасним лабораторним обладнанням;
- апробація та впровадження нових ефективних вітчизняних, європейських і світових педагогічних технологій та методів навчання;
- формування здоров'язбережувального середовища;
- високий рівень еколого-патріотичного виховання.

У 2022–2023 навчальному році вивчення біології, біології та екології в закладах загальної середньої освіти здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

<u>Програма з біології, 6–9 класи</u> <u>http://surl.li/euwf</u>	
Програма з біології для 8–9 класів з поглибленим вивченням біології закладів загальної середньої освіти <u>http://surl.li/abdyw</u>	
<u>Програма з біології для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту</u> <u>http://surl.li/euwg</u>	
<u>Програма з біології для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти. Профільний рівень</u> <u>http://surl.li/euwg</u>	

Розподіл годин у програмах є орієнтовним. Це дає право вчителю творчо підходити до реалізації їх змісту, самостійно обирати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах одного навчального року, але таким чином, щоб не

порушувалася логіка його викладу, змінювати орієнтовну кількість годин, передбачених програмами для вивчення тем або розділів, визначати час проведення шкільних екскурсій, використовуючи для цього резервні години або години навчальної практики, добирати об'єкти для вивчення та включати в зміст освіти приклади зі свого регіону. Резервні години можуть бути використані для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю й оцінювання результатів навчання учнів.

Зміст навчальних програм «Біологія» (6–9 класи) та «Біологія і екологія» (10–11 класи) відображає підходи, визначені в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.), Концепції Нової української школи (2016 р.), Концепції екологічної освіти України (2001 р.).

В основній та старшій школі (на рівні стандарту) передбачається засвоєння знань про живу природу як цілісну систему, що має відповідні рівні організації (молекулярний, клітинний, організмівий, популяційний, екосистемний, біосферний) із притаманними їм ознаками життя; застосовування узагальненого підходу для пояснення процесів життєдіяльності, розуміння біологічної картини світу, формування екологічної, генетичної і гігієнічної грамотності, оцінювання ролі знань із біології для сталого розвитку.

Учителям біології необхідно впроваджувати в практику педагогічні технології, що дозволяють ефективно реалізовувати вимоги Концепції НУШ: технології критичного мислення, проблемно-діалогічного навчання, проєктні технології тощо. Беззаперечною вимогою часу є освоєння комп'ютерних технологій, можливостей цифрових лабораторій (цифрових вимірювальних комплексів), що не тільки дозволяє інтенсифікувати діяльність учителя та учня, а й виділити суттєві ознаки біологічних об'єктів, явищ, урізноманітнити контроль навчальних досягнень.

На засадах компетентнісного підходу ґрунтується освітній документ – Державний стандарт базової середньої освіти ([постанова КМУ від 30.09.2020 № 898](#)), який [упроваджено в закладах загальної середньої освіти у 2021–2022 навчальному році](#)

[Державний стандарт базової середньої освіти](#)

<http://surl.li/aksox>

Державний стандарт визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні базової середньої освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст базової середньої освіти.

Державний стандарт є основою для розроблення модельних навчальних програм згідно з вимогами, передбаченими [статтею 11](#) Закону України «Про повну загальну середню освіту»:

<http://surl.li/chvav>

Відповідно до Державного стандарту метою природничої освітньої галузі, до якої належить і біологія, є: формування особистості учня, який знає та розуміє основні закономірності живої і неживої природи, володіє певними вміннями її дослідження, виявляє допитливість, на основі здобутих знань і пізнавального досвіду усвідомлює цілісність природничо-наукової картини світу, здатен оцінити вплив природничих наук, техніки і технологій на сталий розвиток суспільства та можливі наслідки людської діяльності в природі, відповідально взаємодіє з навколишнім природним середовищем.

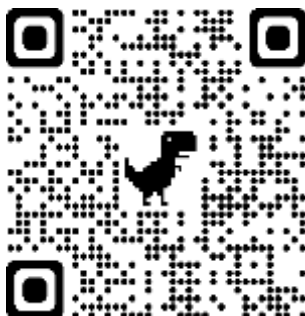
Звертаємо увагу на дотримання правил техніки безпеки в кабінеті біології. Їх подано в інструктивно-методичних матеріалах «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів»:

[Лист МОНУ від 01.02.2012 № 1/0-72\)](#)

<http://surl.li/chvbf>

У зазначених матеріалах перелічено нормативно-правові документи з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах освіти системи загальної середньої освіти; описано загальні положення щодо створення безпечних і нешкідливих умов навчання, особливості безпеки під час проведення робіт із біології, порядок, тематику й організацію проведення інструктажів із безпеки життєдіяльності учнів. Також наведено зразок журналу реєстрації первинного, позапланового та цільового інструктажів із безпеки життєдіяльності учнів, орієнтовні «Паспорт кабінету» та «Акт дозволу на проведення занять у кабінеті». З повним текстом інструктивно-методичних матеріалів можна ознайомитися на офіційних веб-сайтах Міністерства освіти і науки України:

www.mon.gov.ua

<http://surl.li/tfok>

Пропонуємо до уваги вчителів біологічні інтернет-ресурси:

Вчені-лауреати Нобелівської премії <u>http://surl.li/chvbr</u>	
	Моя наука <u>http://surl.li/chvbt</u>
Microbiology Online <u>http://surl.li/chvbw</u>	
	Мозаїк едюкейшн – цифрова освіта <u>http://surl.li/apilo</u>
Дистанційні платформи для навчання, саморозвитку та отримання допомоги й перевіреної інформації <u>http://surl.li/bpkrc</u>	
	Всеукраїнська школа онлайн <u>http://surl.li/chvco</u>

Електронні версії підручників із предметів «Біологія» та «Біологія і екологія» <u>http://surl.li/bsifs</u>	
	Розробки й матеріали до уроків біології; інтегровані уроки; майстер-класи на сайті «На Урок» <u>http://surl.li/bsikp</u>
Флеш-анімації до різних розділів біології на сайті «Методичний портал» <u>http://surl.li/bsikx</u>	
	Розробки цікавих дослідів із біології <u>http://surl.li/bdniq</u>
Інтерактивні навчальні симуляції для природничих наук PhET <u>http://surl.li/brqvm</u>	

У зв'язку із дистанційною формою освітнього процесу в лютому – червні 2021–2022 н.р. пропонуємо у 2022–2023 н.р. навчання біології у 7–9 класах, біології і екології у 10–11 класах розпочати з повторення матеріалу попереднього класу навчання. Для цього доцільно використати резервні години й передбачити в календарно-тематичному плануванні кількість навчальних годин на тему «Повторення», що не передбачена навчальними програмами.

Зосередити увагу необхідно на ключових питаннях, важливих для розуміння біологічної картини світу і формування предметної компетентності. Плануючи повторення, слід урахувати, що частину лабораторних досліджень і практичних робіт, передбачених навчальними програмами, учні виконували під час карантину на дистанційному навчанні.

З огляду на зазначене, під час повторення доцільно виділити навчальний час для проведення тих робіт, які забезпечують формування практичних навичок, важливих для подальшого вивчення біології.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Шкільна географія – предмет світоглядного характеру, що формує в учнів цілісне, комплексне, системне уявлення про Землю як планету людей. *Метою географічної освіти* є засвоєння учнями системи географічних знань, набуття умінь, навичок та їх застосування в різних життєвих ситуаціях. Навчання географії спрямовано на розвиток особистої відповідальності школяра за все, що відбувається в навколишньому світі. Шкільна географія прагне допомогти дітям адекватно реагувати на зміни, що відбуваються навколо, а географічне мислення має стати частиною суспільної свідомості.

Відповідно до визначеної мети передбачені такі завдання, що необхідно реалізувати:

- формувати у школярів/школярок дослідницькі уміння, опанувати доступні способи пізнання предметів і явищ природи, суспільного життя (практична робота, спостереження, моделювання, дослідження, проєкт, установлення зв'язків і залежностей у природі та суспільстві, між станом довкілля та діяльністю людини, вимірювання, систематизація, класифікація, критична оцінка побаченого (почутого), вплив поведінки на здоров'я та безпеку);
- оволодіти умінням використовувати різні джерела географічної інформації (науково-популярні тексти, картографічні, статистичні, геоінформаційні ресурси) для пошуку, інтерпретації, демонстрації різноманітних географічних даних та формування в учнів/учениць на цій основі ключових компетентностей;
- розуміти та пояснювати основні географічні поняття, закономірності розвитку природних і суспільних процесів, явищ, взаємозв'язки між природними компонентами, населенням і господарством різних територій світу й України, усвідомлювати наслідки природокористування та зміни навколишнього середовища;
- розвивати ціннісне ставлення до природи та її пізнання, толерантність у соціальній комунікації, інші соціальні навички у взаємодії і співпраці в різних видах діяльності;
- виховувати активну громадянську позицію та патріотичне ставлення до пізнання природи свого краю і України;
- створити умови для самовираження та самореалізації учнів/учениць у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості;
- виховувати екологічну культуру, національну свідомість, толерантне ставлення до інших народів, повагу до природних і культурних цінностей різних регіонів і країн світу;
- формувати здатність і готовність до використання географічних знань і вмінь у повсякденному житті для соціально відповідальної поведінки в навколишньому середовищі, його збереження, адаптації до умов проживання на певній території; самостійного оцінювання рівня впливу людини на природу, безпеки довкілля як сфери життєдіяльності людини; вирішення конкретних практичних завдань;
- розвивати пізнавальний інтерес, інтелектуальні та творчі здібності учнів/учениць у процесі географічних спостережень, вирішення проблемних завдань, самостійного пошуку й здобуття нових знань із географії.

У процесі викладання курсів географії в 6–11 класах комплексно реалізуються всі

ключові компетентності базової школи. Особлива увага приділяється розвитку компетентностей у галузі природничих наук, що передбачає: формування наукового світогляду; здатність застосовувати відповідні наукові знання для пояснення природних процесів і явищ; набуття досвіду дослідження природи та формулювання узагальнень і висновків на основі отриманої інформації; розуміння змін у природі, зумовлених діяльністю людини, та їх можливих наслідків.

У 2022–2023 навчальному році предмет «Географія» у 6–9 класах вивчатиметься за навчальною програмою, що укладена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, оновлена відповідно до положень Концепції «Нова українська школа» та завдань реформування школи у зв'язку з упровадженням компетентнісного підходу.

Удосконалену навчальну програму затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 07 червня 2017 року № 804 та розміщено на офіційному вебсайті МОНУ (URL: <http://surl.li/euwf>). Учні 10–11 класів вивчатимуть географію на рівні стандарту (52 години, 1,5 години на тиждень – 10 клас) та (35 годин, 1 година на тиждень – 11 клас), на профільному рівні (175 годин, 5 годин на тиждень) за навчальними програмами, затвердженими наказом МОНУ від 23 жовтня 2017 року № 1407. (URL: <http://surl.li/euwg>).

В основу навчання географії має бути покладено компетентнісно зорієнтований та діяльнісний підходи, що покликані змістити акценти в шкільній географічній освіті на активну діяльність. Інструментом забезпечення успіху в реалізації зазначених підходів навчання географії має стати наскрізне застосування в освітньому процесі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ): мультимедійних презентацій, інтерактивної дошки, електронних словників, довідників, енциклопедій та інших засобів навчання, аудіо- та відеотехніки, інтернет-ресурсів, електронного кабінету вчителя географії (пілотний проєкт ДВП «Картографія») тощо). Використання мультимедійних ресурсів є особливо важливим в умовах дистанційного навчання.

*Рекомендації щодо навчання географії учнів 6 класів
пілотних закладів освіти*

У 2022–2023 н. р. у 6-х пілотних класах, окрім пропедевтичного інтегрованого курсу «Пізнаємо природу», викладатиметься курс «Географія» за модельними програмами, розробленими відповідно до вимог Державного стандарту базової загальної середньої освіти:

1. Модельна навчальна програма «Географія. 6–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.) (<https://cutt.ly/1Lbfq0q>).

2. Модельна навчальна програма «Географія. 6–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Запотоцький С. П., Карпюк Г. І., Гладковський Р. В., Довгань А. І., Совенко В. В., Даценко Л. М., Назаренко Т. Г., Гільберг Т. Г., Савчук І. Г., Нікитчук А. В., Яценко В. С., Довгань Г. Д., Грома В. Д., Горовий О. В.) (<https://cutt.ly/YLbfuVr>).

Кожен заклад освіти, у якому працюють пілотні класи, скористався академічною свободою у виборі однієї із запропонованих модельних програм природничої освітньої галузі. Учителі пілотних класів викладатимуть за різними посібниками та навчальними матеріалами, що відрізняються один від одного методичною концепцією, змістом, розраховані на різну

кількість годин. Тому методичні рекомендації мають загальний характер. Учитель може змінювати логіку вивчення, кількість годин, що відводяться на ту чи іншу тему, визначати кількість практичних робіт та приймати рішення щодо їх оцінки на свій розсуд.

Вклад шкільної географії у формування особистості учня визначається сучасним етапом взаємодії природи та суспільства, коли діяльність особистості є найважливішим фактором у системі взаємовідносин людини і природи. Вимоги часу, розвиток наук, нові завдання розвитку країни зумовили необхідність оновлення змісту освіти. Головною умовою вирішення цього завдання є запровадження нового Державного стандарту загальної середньої освіти, що декларує компетентнісний та діяльнісний підходи до навчання.

Урок географії в умовах запровадження Концепції «Нова українська школа» та Державного стандарту загальної середньої освіти – це насамперед практико-орієнтоване навчання. У змісті уроку необхідно зменшити час на викладання вчителем теоретичних знань, а більше уваги приділити формуванню компетентностей, що необхідні будь-якій людині, щоб почуватися впевнено в навколишньому середовищі/довкіллі. Сьогодні нормою стає життя в умовах, що постійно змінюються, а це потребує вміння вирішувати нестандартні проблеми та висуває підвищені вимоги до комунікативної взаємодії, критичного і системного мислення, співпраці, толерантності тощо. Будь-який урок має величезний потенціал для вирішення нових завдань, він повинен бути життєвим, гнучким і динамічним. Сучасний урок – це такий урок, на якому учень із пасивного слухача перетворюється на активного учасника освітнього процесу. Для цього потрібна постійна робота вчителя, який знаходиться в пошуку нового, а також достатня матеріальна база щодо організації практичної діяльності.

У новому стандарті та модельних програмах зазначені обов'язкові результати навчання, що формуються через види діяльності учня.

Обов'язкові результати навчання природничої освітньої галузі здобувачів освіти

1. Пізнає світ природи засобами наукового дослідження.

Дослідницький метод як один із провідних способів організації пошукової діяльності учнів у навчальній роботі сприяє набуттю учнями умінь і навичок самостійної роботи. Він використовується під час проведення спостережень, вимірювань, експериментів, складання графіків, діаграм, схем, звітів проведених досліджень, роботи з різними джерелами інформації, виконання творчих завдань.

Теми досліджень у 6 класах тісно пов'язані з повсякденним життям, тому важливим елементом кожного досліду (спостереження, вимірювання, моделювання, експерименту) є формулювання висновків відповідно до його гіпотези (припущення). Саме так учні/учениці встановлюватимуть закономірності перебігу певних явищ і процесів, навчатимуться застосовувати їх у розв'язуванні навчальних та життєвих проблем.

Під час виконання досліджень і розв'язання проблем учителям необхідно розвивати медіаграмотність учнів: уміння оцінювати надійність інформаційних джерел, достовірність і науковість інформації тощо та перетворювати її (інтерпретувати схеми, графіки, діаграми, інфографіку, табличні дані та навпаки: на підставі текстової інформації або числових даних створювати графіки, діаграми тощо).

Учитель може комбінувати певні дослідження, самостійно визначати порядок їх виконання та час (оскільки запропоновано дослідження короткотривалі і довготривалі), проте виконання експерименту є обов'язковим.

Теми дослідницьких проєктів є орієнтовними. Учні чи вчитель можуть запропонувати теми проєктних робіт з урахуванням пізнавальних інтересів школярства, матеріально-технічного забезпечення закладу освіти, територіальних особливостей,

потреб громади тощо.

2. *Опрацьовує, систематизує та представляє інформацію природничого змісту.*

Здобувач освіти вміє:

- вибирати відповідні джерела географічної інформації (картографічні, статистичні, текстові, відео- та фотозображення, інфографіка, комп'ютерні бази даних), адекватні вирішуванім завданням, знаходити та вибирати необхідну інформацію;
- охоплювати різноманітні стратегії читання (сканування з метою знаходження відповіді на питання, визначення головної думки, складання логічно-структурної схеми, таблиці, малюнка, картосхеми, діаграми, графіка тощо);
- визначати та порівнювати якісні та кількісні показники, що характеризують географічні об'єкти, процеси та явища, їх положення в просторі за географічними картами різного змісту та іншими джерелами;
- виявляти недостатню, взаємодоповнюючу або суперечливу географічну інформацію, подану в одному або кількох джерелах;
- представляти географічну інформацію у різних формах (у вигляді карти, картосхеми, картодіаграми, таблиці, графіка, географічного опису, інфографіки, малюнка тощо), необхідну для вирішення навчальних та практико-орієнтованих завдань;
- володіти навичками отримання необхідної інформації зі словників різних типів, умінням орієнтуватися в різних джерелах інформації, критично оцінювати та інтерпретувати інформацію з різних джерел;
- використовувати засоби інформаційних та комунікаційних технологій у вирішенні когнітивних, комунікативних та організаційних завдань із дотриманням вимог ергономіки, техніки безпеки, гігієни, ресурсозбереження, правових та етичних норм, норм інформаційної безпеки.

3. *Усвідомлює закономірності природи, роль природничих наук і техніки в житті людини; відповідально поводить для забезпечення сталого розвитку суспільства.*

Здобувач освіти вміє:

- виявляти географічні залежності та закономірності на основі результатів спостережень, аналізу, узагальнення, інтерпретації географічної інформації, географічних явищ та процесів;
- здійснювати розрахунок кількісних показників, що характеризують географічні об'єкти, явища та процеси; складати найпростіші географічні прогнози;
- приймати рішення, що ґрунтуються на зіставленні, порівнянні та/або оцінці географічної інформації;
- використовувати знання про географічні закони та закономірності, взаємозв'язки між вивченими географічними об'єктами, процесами та явищами;
- оцінювати характер взаємодії діяльності людини та компонентів природи у різних географічних умовах із погляду концепції сталого розвитку;
- наводити приклади взаємодії природи та суспільства в межах окремих територій;
- наводити приклади сучасних видів зв'язку, застосовувати сучасні види зв'язку для вирішення навчальних та практичних завдань із географії.

4. *Розвиває власне наукове мислення, набуває досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці з іншими особами).*

Методичний апарат сучасних посібників, окрім питань, орієнтованих на перевірку знань, містить завдання, спрямовані на організацію діяльності учнів, та творчі питання, відповідаючи на які, учень повинен продемонструвати власний погляд,

ставлення, ерудицію. Це передбачає індивідуальний та особистісно-орієнтований підходи до процесу навчання.

Викладання теми у форматі практикумів із запропонованим алгоритмом виконання завдання і питання проблемного характеру також сприяють формуванню різноманітних умінь.

Основою організації навчальної діяльності учнів є система навчальних географічних завдань, що створює умови для розвитку комплексного, просторового стилю мислення, надає змогу в тимчасовому аспекті вирішувати географічні проблеми, діяти у природі з позиції екологічної доцільності; працювати з географічними картами, довідниками, вести спостереження.

Розв'язувати проблеми природничого змісту доречно у групі. Учні набувають таких умінь і навичок:

- слухати та чути інших, зважати на чужу думку та відстоювати своє, організовувати спільну роботу на основі взаємодопомоги і поваги;
- продуктивно спілкуватися та взаємодіяти у процесі спільної діяльності, ураховувати позиції інших учасників діяльності, ефективно вирішувати конфлікти;
- обмінюватися інформацією з теми курсу, фіксувати її в процесі комунікації.

В умовах дистанційного навчання робота вчителя географії нерозривно пов'язана з інформаційними технологіями та геоінформаційними системами.

Організація повторення навчального матеріалу на початку навчального року (для 6–11 класів)

У зв'язку з агресією російської федерації проти України рекомендуємо на початку 2022–2023 навчального року провести діагностичне оцінювання учнів із метою визначення рівня сформованості знань, умінь, навичок, компетентностей та планування роботи із систематизації, узагальнення, закріплення навчального матеріалу, що опрацьовувався дистанційно. У календарно-тематичному плануванні необхідно визначити для такої роботи години з резерву модельної програми або оптимально ущільнити новий матеріал.

Щоб підвищити ефективність засвоєння теоретичних знань, як під час вивчення нового матеріалу, так і самостійної роботи, а також для узагальнення та повторення доцільно використовувати структурно-логічні схеми, опорні конспекти, таблиці, картографічні матеріали, відеофільми тощо.

Для навчання географії особливо важливим є набуття практичних умінь і навичок, що формуються під час виконання практичних робіт.

Практична робота – це вид навчальної діяльності, в якому учні, спираючись на засвоєний теоретичний матеріал, виконують певне завдання за інструкцією чи алгоритмом, що завершується чітко визначеним результатом. Практичні роботи можуть мати різний характер: навчальний, тренувальний, підсумковий тощо. Результат повинен бути практично значущий для навчальної та пізнавальної діяльності учнів/учениць. Учитель має право вибирати кількість та характер практичних робіт для досягнення запланованих результатів. Практичні роботи можуть оцінюватися як вибірково, так і фронтально. У журналі педагог записує лише окремі практичні роботи на свій розсуд.

Електронний кабінет учителя – пілотний проєкт ДНВП «Картографія». Відеоуроки проєкту «Всеукраїнська школа онлайн» допоможуть учителю та школярам.

На серпневих методичних об'єднаннях та під час планування методичної роботи на 2022–2023 навчальний рік рекомендуємо розглянути такі питання:

1. Нормативно-правове забезпечення освітнього процесу з географії в 2022–2023 навчальному році.
2. Організація дистанційного навчання учнів в умовах воєнного стану.

3. Застосування сучасних методик і технологій навчання (змішаного навчання, інформаційно-комунікаційних, проєктно-дослідницьких, модульних, критичного мислення, диференційованого, особистісно-орієнтованого, ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань, проблемного, ігрового, кооперативного навчання тощо), що передбачають організацію активної навчально-пізнавальної діяльності учнів.

4. Особливості використання різноманітних *засобів наочності* на уроках географії: географічних карт, слайдів, відеоматеріалів, комп'ютерних програм, автентичних зразків, гербаріїв, муляжів, лабораторного обладнання, колекції гірських порід, визначників рослин і тварин, фотографій, науково-популярних дитячих видань, що дають можливість учням отримати більш правдиві та повні знання про навколишній світ.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

1. Вступ

Метою технологічної освітньої галузі є: реалізація творчого потенціалу учня, формування критичного та технічного мислення, готовності до зміни навколишнього природного середовища без заподіяння йому шкоди засобами сучасних технологій і дизайну, здатності до підприємливості й інноваційної діяльності, партнерської взаємодії, використання техніки і технологій для задоволення власних потреб, культурного та національного самовираження.

Досягнення мети повної загальної середньої освіти забезпечується через формування ключових компетентностей і наскрізних умінь.

Компетентнісний потенціал технологічної освітньої галузі цілісно відображений у таких трьох компонентах, як: «Очікувані результати навчання», «Пропонований зміст навчального предмета», «Види навчальної діяльності». Логіка їх розгортання є дидактичним орієнтиром для календарно-тематичного планування та проведення навчальних занять.

Важливим аспектом є залучення учнів на уроках трудового навчання до проєктної діяльності як провідного засобу розвитку і навчання учнів, формування здатності до самостійного навчання, оволодіння засобами сучасних технологій, умінь конструювати власний процес пізнання і на практиці реалізовувати заплановане.

Провідним завданням учителя трудового навчання є реалізація очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, що зазначені таким чином, щоб вони були спільними для учнів, які навчаються в класах із поділом на групи і без такого поділу. При цьому, шлях досягнення результатів визначає учитель відповідно до матеріально-технічних можливостей шкільної майстерні, інтересів і здібностей учнів, фахової підготовки самого вчителя.

2. Перелік чинних освітніх програм із трудового навчання 6–9 класів, технологій 10–11 класів та креслення для вивчення предмета у 2021–2022 навчальному році

Основним документом, що забезпечує досягнення результатів навчання, які визначені Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, є **освітня програма** закладу загальної середньої освіти.

Вивчення трудового навчання у 6–9 класах здійснюватиметься за навчальною програмою, затвердженою наказом [МОНУ від 07 червня 2017 року № 804: http://surl.li/euwf](http://surl.li/euwf)

Навчальна програма орієнтована на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, що покликані наблизити процес трудового навчання до життєвих потреб учня, його інтересів та природних здібностей.

Результатом навчальної діяльності учнів під час вивчення трудового навчання і технологій є проєкт.

Важливим критерієм вибору проєкту є його значущість для учня (можливість використання виробу в побуті, для хобі або реалізації виробів на шкільних ярмарках, аукціонах тощо). Неприпустимим є проєктування та виготовлення виробу тільки для опанування технології.

Проєктне навчання передбачає: розвиток творчого та критичного мислення учнів, уміння учнів працювати з інформаційними джерелами, різними видами проєктно-

технологічної документації; формування в учнів навичок проєктної діяльності; уміння здійснювати аналіз та оцінку технологічних об'єктів, свідомо обирати ті чи інші технологічні процеси, трудові прийоми й технічні засоби.

Педагогу треба враховувати зміни в освітньому процесі та приділяти увагу використанню наскрізних ліній у навчальному процесі; постійно самостійно навчатися, розвивати смак, слідкувати за тенденцією розвитку науки, технологій тощо в Україні та світі, утілювати нові технології (робототехніки, STEM-освіти, LEGO); не забувати національні українські ремесла і відтворювати їх; розвивати й заохочувати творчо обдаровану учнівську молодь.

Кількість годин, відведених на викладання трудового навчання, технологій та креслення в ЗЗСО

Предмет	Класи					
	6-й	7-й	8-й	9-й	10-й	11-й
	Кількість годин					
Трудове навчання	2	1	1	1	–	–
Технології	–	–	–	–	0/1/2/3	3/2/1/0
Креслення	–	–	–	–	–	2

Кількість годин на вивчення трудового навчання може збільшуватися за рахунок годин варіативної складової.

У 5–6 класах спеціалізованих шкіл на вивчення трудового навчання відводиться година на тиждень (Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня, затверджена наказом [МОНУ від 20 квітня 2018 року № 405:
<http://surl.li/aeuji>](#))

Поділ класів на групи технічних і обслуговуючих видів праці відбувається за бажанням учнів та здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом [МОНУ від 20 лютого 2002 року № 128:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0229-02#Text>](#)

Технології, 10–11 класи (рівень стандарту)

У 10–11 класах згідно з Типовою освітньою програмою предмет «Технології» віднесено до вибірково-обов'язкових.

Навчання здійснюється за програмою, затвердженою наказом [МОНУ від 23 жовтня 2017 року № 1407:
<http://surl.li/cehug>](#)

Навчальна програма «Технології» <http://surl.li/euwig> (рівень стандарту) має модульну структуру і складається з десяти обов'язково-вибіркових навчальних модулів, із яких учні спільно з учителем обирають лише три, для вивчення впродовж навчального року (двох):

- «Дизайн предметів інтер'єру»;
- «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва»;

- «Дизайн сучасного одягу»;
- «Краса та здоров'я»;
- «Кулінарія»;
- «Ландшафтний дизайн»;
- «Основи підприємницької діяльності»;
- «Основи автоматики і робототехніки»;
- «Комп'ютерне проєктування»;
- «Креслення».

Навчальний модуль (за своїм змістовим наповненням) є логічно завершеним навчальним (творчим) проєктом, який учні виконують колективно або за формою, визначеною вчителем. Кількість годин, що відводиться на вивчення кожного з трьох обраних модулів, учитель визначає самостійно з урахуванням особливостей проєктної діяльності учнів, матеріальних можливостей школи тощо.

Технології, 10–11 класи (профільний рівень)

Типовими освітніми програмами передбачається по 6 годин на вивчення предмета у 10 та 11 класах. Навчання здійснюється за однією з профільних програм: <http://surl.li/adbht>

або програмами професійного навчання, затвердженими МОНУ від 23 вересня 2010 року № 904: <http://surl.li/cehup> з використанням, за потреби, часу навчальної практики у 10 класі.

Здійснення професійно-технічного навчання в закладах загальної середньої освіти та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах (міжшкільних ресурсних центрах) можливе й за іншими професіями, за умови дотримання вимог державних стандартів професійно-технічної освіти.

Змістове наповнення технологічного профілю також може складатися з курсів за вибором «Професійні проби». Такі курси освоюються учнями послідовно (з грифом МОНУ).

Курси за вибором «Професійні проби» можуть освоюватися за рахунок варіативної складової навчальних планів учнями, які навчаються за будь-яким профілем.

Креслення

Важливою складовою технологічної підготовки школярів є знання ними основ графічної грамоти. Вивчення курсу «Креслення» можливе у 11 класах технологічного профілю в обсязі 2 год на тиждень за навчальною програмою «Креслення. 11 клас»: <http://surl.li/euwg> для ЗЗСО (лист ІМЗО від 25 вересня 2018 року № 22.1/12-Г-906).

У 8–11 класах креслення може вивчатися як курс за вибором за навчальною програмою «Креслення» : <http://surl.li/adbht> для ЗЗСО (лист ІМЗО від 08 листопада 2019 року № 22.1/12-Г-10550), або, за наявної технічної можливості, за програмою курсу за вибором «Професійні проби» для учнів 8–11 класів «Технічне креслення на базі комп'ютерних програм»: <http://surl.li/adbht> (лист ІМЗО від 09 червня 2020 року № 22.1/12-Г-346).

Креслення вивчається у 7–8 класах спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням предметів технічного (інженерного) циклу. Вивчення предмета здійснюється за навчальною програмою «Креслення. 7–8 класи» (лист ІМЗО від 25 вересня 2018 року № 22.1/12-Г-904).

Перед початком навчального року рекомендуємо опрацювати інформаційні [матеріали щодо організації навчального року з використанням технологій дистанційного навчання](https://cutt.ly/0bFufA6): <https://cutt.ly/0bFufA6>

3. Упровадження Державного стандарту базової середньої освіти (5–6 класи)

Організація освітньої діяльності у 5-х класах ЗЗСО у 2022–2023 навчальному році здійснюватиметься відповідно до законів України: «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року ([розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988 https://is.gd/Owd1FU](https://is.gd/Owd1FU)), Державного стандарту базової середньої освіти ([постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898 https://v.gd/GKMA1F](https://v.gd/GKMA1F)).

Перелік програм для використання в освітньому процесі:

1. Модельні навчальні програми із зазначенням у них кількості годин, необхідної на провадження послідовності досягнення результатів навчання учнів із відповідних навчальних предметів (інтегрованих курсів), їхнього змісту та видів навчальної діяльності учнів.

2. Навчальні програми, розроблені на основі модельних навчальних програм авторськими колективами відповідних модельних програм, де зазначено кількість годин, необхідну на провадження послідовності досягнення результатів навчання учнів із відповідних навчальних предметів (інтегрованих курсів), їхнього змісту та видів навчальної діяльності учнів.

Заклад освіти здійснює вибір модельних навчальних програм для закладів загальної середньої освіти з-поміж тих, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» ([наказ МОНУ від 12 липня 2021 року № 795: https://v.gd/eI1UjN](https://v.gd/eI1UjN)). Кількість модельних навчальних програм не є остаточною, оскільки авторські колективи і в подальшому можуть розробляти такі програми для впровадження нового змісту базової середньої освіти в освітній процес закладів загальної середньої освіти.

*Модельні навчальні програми
технологічної освітньої галузі*

*Презентації модельних програм
авторськими колективами*

Загальний обсяг річного навчального навантаження для закладів із українською мовою навчання (5–6 класи) *згідно з типовим планом.*

Назва освітньої галузі	Навчальне навантаження	5 клас			6 клас		
		Рекомендоване*	Мінімальне*	Максимальне*	Рекомендоване*	Мінімальне*	Максимальне*
Технологічна	На тиждень	2	1	3	2	1	3
	На рік	70	35	105	70	35	105

* Кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі може збільшуватися до максимального показника з урахуванням перерозподілу різниці між рекомендованою та мінімальною кількістю навчальних годин інших освітніх галузей.

Упровадження нового навчального предмета «Технології» – це насамперед можливість змінити в умовах Нової української школи незадовільне ставлення до технологічної освіти в тих, хто ще не розуміє її значення, забезпечити формуванням проєктно-технологічної компетентності учнів, їх творчих здібностей, прищепити та розвинути в них інтереси до техніки і технологій, інноваційної та підприємницької діяльності. Ця важлива і складна місія випала насамперед учителям технологій пілотних закладів освіти, які реалізують модельні навчальні програми «Технології. 5–6 класи».

Кожна з модельних навчальних програм відповідає Державному стандарту базової загальної середньої освіти, але має свої особливості, новизну й авторське бачення.

Порівняно з чинною навчальною програмою з трудового навчання, у модельних програмах визначено мету, завдання і зміст технологічної освіти, надаються широкі можливості для творчої, проєктно-технологічної діяльності учнів у кожному класі. Однак ці можливості реалізуються за умов:

- вирішення питання про поділ класу на групи під час вивчення предмета «Технології»;
- надання вчителю якісного навчально-методичного і матеріально-технічного забезпечення для проведення занять, у тому числі дистанційно;
- створення належних умов для безпечного навчання учнів;
- забезпечення учнів підручниками, необхідним для навчання обладнанням, інструментами й матеріалами;

Незважаючи на те, що вивчення учнями технологій, як і трудового навчання, здійснюється переважно в навчальних майстернях, у яких обладнано, як правило, не більше 20 робочих місць для учнів, питання про поділ класів на групи наразі не вирішено і потребує внесення змін до відповідного положення. Тому рекомендовано користуватися вимогами санітарного законодавства України, забезпечувати поділ класу на групи під час вивчення предмета «Технології» і не допускати формування груп, у яких кількість учнів перевищує кількість обладнаних робочих місць у відповідній навчальній майстерні.

У пункті 18 третього розділу санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, затвердженого [наказом МОЗУ 25 вересня 2020 року № 2205](https://zakon.rada.gov.ua/rada?id=639957): <https://v.gd/PAjKkx>

зазначено: «приміщення навчальних майстерень повинні бути розраховані на 13–15 робочих місць». Відповідно до цієї норми, закладу освіти рекомендовано здійснювати поділ класу на групи на основі інтересів і можливостей учнів, незалежно від їх статі

Наразі пропонуються експериментально апробовані навчальні матеріали, що можуть бути використані для вивчення предмета «Технології» у 5 класах.

Навчально-методичне забезпечення технологічної освітньої галузі	
Підручники	Посібники для закладів загальної середньої освіти
Технології	
<u>Модельна навчальна програма «Технології. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Ходзицька І. Ю., Горобець О. В., Медвідь О. Ю., Пасічна Т. С., Приходько Ю. М.) https://is.gd/0P2hnH</u>	
«Технології» підручник інтегрованого курсу для 5 класу закладів загальної середньої освіти (авт.: Ходзицька І. Ю., Горобець О. В., Медвідь О. Ю., Пасічна Т. С., Приходько Ю. М., Крімер В. В., Павич Н. М.) https://is.gd/Nsj2w1	<u>Календарно-тематичне планування: https://v.gd/mu5nQh</u>
	<u>навчальний посібник «Технології. 5 клас» І частина (авт.: Ходзицька І. Ю., Горобець О. В., Медвідь О. Ю., Пасічна Т. С., Приходько Ю. М.): https://is.gd/YhDS36</u>
	<u>навчальний посібник «Технології. 5 клас» II частина (авт.: Ходзицька І. Ю., Горобець О. В., Медвідь О. Ю., Пасічна Т. С., Приходько Ю. М.)</u>
	<u>навчальний посібник «Технології. 5 клас» III частина (авт.: Ходзицька І. Ю., Горобець О. В., Медвідь О. Ю., Пасічна Т. С., Приходько Ю. М.)</u>
	<u>навчальний посібник «Технології. 5 клас» частина 4 (авт.: Ходзицька І. Ю., Горобець О. В., Крімер В. Г., Медвідь О. Ю., Павич Н. П., Пасічна Т. С., Приходько Ю. М.) https://v.gd/rMKLzE</u>
<u>Модельна навчальна програма «Технології. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Терещук А. І., Абрамова О. В., Гащак В. М., Павич Н. М.) https://is.gd/J26Y5l</u>	
	<u>Навчально-методичний посібник «Технології. 5–6 класи. Методика організації освітнього середовища» (авт.: Терещук А. І., Абрамова О. В., Гащак В. М., Павич Н. М.) http://surl.li/cehsi</u>
<u>Модельна навчальна програма «Технології. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Туташинський В. І.) https://is.gd/D16LFQ</u>	
	готується
<u>Модельна навчальна програма «Технології. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Кільдеров Д. Е., Мачача Т. С., Юрженко В. В., Луп'як Д. М.) https://v.gd/4A9W3s</u>	
	<u>посібник «Проектування виробів в етностилі» http://surl.li/cefig</u>
	<u>Персональний сайт Луп'яка Д. М.: http://surl.li/cehre</u>

4*. Рекомендації щодо вивчення предмета у 6 класах пілотних закладів освіти

У 2022–2023 навчальному році продовжується пілотне впровадження проєкту нового Державного стандарту загальної середньої освіти. Це важливий етап реформування загальної середньої освіти – «Нова українська школа». На Миколаївщині в проєкті беруть участь 4 школи:

- Вознесенська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 8 Вознесенської міської ради;
- Новобузький заклад загальної середньої освіти № 1 Новобузької міської ради;
- Миколаївська спеціалізована І–ІІІ ступенів школа № 22 з поглибленим вивченням англійської мови з 1 класу Миколаївської міської ради;
- Первомайська гімназія Первомайської міської ради.

Упродовж 2021–2022 навчального року апробація Державного стандарту базової середньої освіти, модельних навчальних програм здійснювалася в пілотних закладах освіти за інноваційним освітнім проєктом всеукраїнського рівня «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти» (наказ МОНУ від 02 квітня 2021 року № 406). Пряма комунікація з педагогами-пілотниками дала можливість авторським колективам створити сучасні підручники для 5 класу, зміст яких відповідає потребам сучасного учнівства (<https://lib.imzo.gov.ua/vibr-pdruchnikv-5-klas-2021—2022-roki/konkursniy-vdbr/>).

Навчально-методичне забезпечення предмета «Технології» у 5–6 класах складають:

- модельні навчальні програми;
- методики навчання технологій;
- методичні рекомендації з реалізації модельних навчальних програм;
- підручники з технологій.

Для полегшення складання навчальної програми рекомендовано скористатися електронним конструктором:

<http://constructor.nus.org.ua/unewprograms>

<http://activemedia.ua/news/onovlennia-osvitnoi-onlayn-realnosti-konstruktor-navchalnykh-prohram-2-0/>

На основі модельної та/або затвердженої педагогічною радою навчальної програми предмета (інтегрованого курсу) вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу. Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо.

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів та засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ІНФОРМАТИКИ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Активне впровадження цифрових технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства є актуальним для України та сприяє подоланню великої кількості економічних і соціальних викликів сьогодення. Рушійна сила цифрової трансформації суспільства – цифрові навички (компетентності) громадян.

Метою інформатичної освітньої галузі є розвиток особистості учня, здатного критично мислити; безпечно та відповідально діяти в інформаційному суспільстві; використовувати цифрові інструменти і технології для розв’язання проблем, творчого самовираження, забезпечення власного і суспільного добробуту.

Для досягнення визначеної мети необхідно виконати такі завдання:

- реалізувати наступний етап упровадження Державного стандарту базової середньої освіти в освітній процес;
- опанувати методики навчання інформатики на засадах компетентнісного та проєктно-орієнтованого підходів;
- забезпечити неперервний розвиток професійної компетентності вчителя інформатики щодо всебічного розвитку творчої особистості, критичного мислення учнів, формування ключових і предметної компетентностей.

Викладання інформатики у 2022–2023 навчальному році в початковій школі

У 2022–2023 навчальному році освітній процес у початковій школі здійснюватиметься відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти. Інформатика в 1–4 класах вивчатиметься за навчальними програмами, що розміщені на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України (таблиця). Чинними є методичні рекомендації щодо викладання інформатики в 1–4 класах попередніх років (<https://u.to/MAAvNA>).

Клас	Рік затвердження	Покликання
Початкова школа	Відповідно до Типової освітньої програми для 1–2 класів НУШ та Типових освітніх програм для 3–4 класів НУШ за редакцією О. Савченко та Р. Шияна	Типова освітня програма для 1–2 класів НУШ
		 Типова освітня програма для 3–4 класів НУШ за редакцією О. Савченко
		Типова освітня програма для 3–4 класів НУШ за редакцією Р. Шияна

Викладання інформатики у 2022–2023 навчальному році в 5 класах

Із 2022 року п'ятикласники всієї країни навчатимуться за новим Державним стандартом базової середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа».

У вимогах до обов'язкових результатів навчання інформатики зазначено, що учень має вміти:

- знаходити, аналізувати, перетворювати, узагальнювати, систематизувати та подавати дані, критично оцінювати інформацію для розв'язання життєвих проблем;
- створювати інформаційні продукти і програми для ефективного розв'язання задач/проблем, творчого самовираження індивідуально та у співпраці з іншими особами за допомогою цифрових пристроїв чи без них;
- усвідомлено використовувати інформаційні та комунікаційні технології, цифрові інструменти для доступу до інформації, спілкування, співпраці як творця та (або) споживача, а також самостійно опановувати нові технології;
- оцінити наслідки застосування інформаційних технологій для себе, суспільства, навколишнього природного середовища, дотримуватися етичних, культурних і правових норм інформаційної взаємодії.

Навчання інформатики проводитиметься за модельними навчальними програмами, що розміщені на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України. Ознайомитися з програмами та презентаціями підручників можна за покликаннями:

Автори модельних навчальних програм	Покликання на тексти програм, QR-коди	Назва, автори підручників	Покликання на записи онлайн- зустрічі з авторами підручників
Завадський І. О., Коршунова О. В., Лапінський В. В.	https://u.to/X7QmHA 	Коршунова О. В., Завадський І. О. «Інформатика», підручник для 5 класу ЗЗСО	https://u.to/-rYmHA
Морзе Н. В., Барна О. В.	https://u.to/n7QmHA 	Морзе Н. В., Барна О. В. «Інформатика», підручник для 5 класу ЗЗСО	https://u.to/VbYmHA
Пасічник О. В., Чернікова Л. А.	https://u.to/ubQmHA 	Корнієнко М. М., Крамаровська С. М., Зарецька І. Т., «Інформатика», підручник для 5 класу ЗЗСО	https://u.to/HbUmHA
		Пасічник О. В., Чернікова Л. А. «Інформатика», підручник для 5 класу ЗЗСО	https://u.to/3rcmHA

		Тріщук І. В. «Інформатика», підручник для 5 класу ЗЗСО	https://u.to/-bcmHA
Ривкінд Й. Я., Лисенко Т. І., Чернікова Л. А., Шакотько В. В.	https://u.to/47QmHA 	Ривкінд Й. Я., Лисенко Т. І., Чернікова Л. А., Шакотько В. В. «Інформатика», підручник для 5 класу ЗЗСО	https://u.to/zrYmHA
		Бондаренко О. О., Ластовецький В. В., Пилипчук О. П., Шестопапов Є. А. «Інформатика», підручник для 5 класу ЗЗСО	https://u.to/HbUmHA із 40-ї хвилини
		Глинський Я. М., Лисобей Л. В., Чучук О. І., Дячун В. В. «Інформатика», підручник для 5 класу ЗЗСО	https://u.to/jE0qHA
Козак Л. З., Ворожбит А. В.	https://u.to/7rQmHA 	Козак Л. З., Ворожбит А. В. «Інформатика», підручник для 5 класу ЗЗСО (https://u.to/mUwqHA)	https://u.to/kEwqHA
Радченко С. С., Боровцова Є. В.	https://u.to/0rQmHA 		

Державний стандарт базової середньої освіти є продовженням Державного стандарту початкової освіти. Відповідно до державних стандартів педагоги мають право обирати модельну навчальну програму або розробити власну на основі модельних. Якість упровадження інформаційних технологій і медіаграмотності визначається компетентністю та рівнем професійної діяльності науково-педагогічних працівників. Учитель може вибирати форми, методи і засоби навчання, що відповідають освітній програмі, розробити та впровадити авторські навчальні програми, проекти, освітні

технології і методики насамперед компетентнісного навчання.

Навчання має відбуватися через діяльність та дослідження, опору на практичний досвід учнів, обговорення, ознайомлення, застосування інтерактивних, ігрових методик (ділових ігор, ігор-стратегій тощо). Доцільно використовувати технології проблемного, перевернутого навчання, проєктну технологію.

Учителю необхідно запланувати різноманітні види діяльності для учнів, що допомагатимуть формувати критичне та системне мислення, креативність, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими учасниками освітнього процесу. Слід передбачити такі форми організації навчання: роботу у парах та групах, онлайн-тестування, квести, лабораторну, практичну, проєктну та дослідницьку роботу тощо. Реалізації зазначеного сприяють інтерактивні сервіси миттєвого опитування, онлайн-дошки, хмарні технології (<https://it.moippo.mk.ua/korysni-posylannia/>).

Домашні завдання мають забезпечувати диференціацію освітнього процесу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти, їх пізнавальних інтересів і готовності самостійно виконувати те чи інше завдання.

Оцінювання має бути зорієнтоване на визначені Державним стандартом базової середньої освіти ключові компетентності, наскрізні вміння та передбачені навчальною програмою очікувані результати для відповідного періоду освітнього процесу.

Викладання інформатики у 2022–2023 навчальному році в 6–11 класах

У 2022–2023 навчальному році освітній процес у 6–11 класах здійснюватиметься відповідно до чинних освітніх програм, що розміщені на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України. Чинними є методичні рекомендації щодо викладання інформатики в середній та старшій школі попередніх років (<https://u.to/MAAvHA>).

Основна школа (6–9 класи)	Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня (наказ МОНУ від 20 квітня 2018 року № 405) – за програмою для загальноосвітніх навчальних закладів « Інформатика. 5–9 класи » та для загальноосвітніх навчальних закладів із поглибленим вивченням інформатики «Інформатика. 8–9 класи»		Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня
			Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Інформатика. 5–9 класи»
			Програма для загальноосвітніх навчальних закладів із поглибленим вивченням інформатики «Інформатика. 8–9 класи»

Старша профільна школа	Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня (наказ МОНУ від 20 квітня 2018 року № 408 (у редакції наказу МОНУ від 28 листопада 2019 року № 1493)) за навчальною програмою вибірково-обов'язкового предмета для учнів 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів «Інформатика» та «Інформатика для 10–11 класів (профільне навчання)»	 Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня
		Навчальна програма вибірково-обов'язкового предмета для учнів 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів «Інформатика»
		 Навчальна програма «Інформатика для 10–11 класів (профільне навчання)»

Рекомендації щодо організації повторення навчального матеріалу на початку навчального року

У зв'язку з війною в Україні на початку 2022–2023 навчального року актуальним є повторення вивченого матеріалу за минулий рік, що забезпечує якісне виконання навчальних програм в умовах очного та/або дистанційного навчання. Така необхідність зумовлена тим, що протягом II семестру попереднього навчального року частину матеріалу було уцільнено, частину учні вивчали самостійно, дистанційно, а також за час літніх канікул частина знань, необхідних для успішного подальшого навчання, забувається. Із метою закріплення вивченого рекомендуємо проводити повторення на початку навчального року. Пропонуємо приділити більше уваги традиційному повторенню матеріалу та запровадити «коригуюче навчання».

Для визначення рівня засвоєння матеріалу учнями за попередній рік (здебільшого за весняний\воєнний період) необхідно провести діагностичні роботи – опитування (усні співбесіди). Повторення має бути посиленням для учнів. Не слід їх перевантажувати значною кількістю діагностичних завдань. Учителю потрібно ретельно продумати систему контрольних і тренувальних вправ, організацію роботи, визначити обсяг матеріалу для повторення.

Оцінки за діагностичні роботи небажано виставляти до класного журналу, адже вони є орієнтиром для визначення рівня існуючих знань і вмінь. Відповідно до результатів треба спланувати роботу (колективну або індивідуальну) щодо актуалізації окремих тем, систематизації знань та умінь, практичного їх закріплення. Тривалість періоду такого навчання кожен учитель визначає самостійно: попередньо планує з урахуванням досвіду організації дистанційного навчання в минулому році, вносить певні корективи до плану після проведення діагностичних робіт.

На початку навчального року насамперед необхідно повторювати теми, що мають

прямий зв'язок із новим навчальним матеріалом. Нові знання, що здобуваються на уроці, повинні спиратися на міцний фундамент уже засвоєних.

Рекомендуємо під час складання календарно-тематичного планування в навчальній програмі виділити ключові теми, на яких ґрунтуватиметься подальше опрацювання матеріалу. Це дозволить без порушення системи програмових вимог ущільнювати, оптимізувати вивчення предмета, концентрувати увагу на відпрацюванні позицій, що мають забезпечити якісну самостійну роботу учнів в умовах дистанційного або інших форм навчання.

Потрібно передбачити можливість використання засобів та інструментарію дистанційного навчання в умовах очного навчання. На платформах дистанційного навчання або персональному сайті (блозі) вчителя доцільно розмістити тести, відео з попередніх уроків, завдання для опрацювання, повторення матеріалу, застосовувати додаткові онлайн-інструменти навчання та оцінювання успіхів учнів. Актуальним є перегляд записів віде уроків із різних навчальних тем, презентацій, відеоконференцій, а також інформування учнів та батьків про освітні ресурси. Важливо, щоб учні мали чіткі інструкції до завдань, що необхідно виконати, вільний доступ до навчальних матеріалів.

У зв'язку воєнною ситуацією в Україні під час планування занять важливо враховувати можливість організації освітнього процесу в дистанційному режимі. Пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями, поданими у листах Міністерства освіти і науки України від 23 березня 2020 року № 1/9-173; від 16 квітня 2020 року № 1/9-213; методичними рекомендаціями: <https://u.to/TgcvHA> (автори: А. Лотоцька, А. Пасічник), розробленими за підтримки МОНУ.

Із метою збереження наступності у вивченні інформатики в початковій школі та реалізації Концепції «Нова українська школа» рекомендуємо вчителям інформатики:

- ознайомитися з технологіями навчання в Новій українській школі, можливостями їх використання на уроках інформатики;
- проаналізувати власну професійну діяльність у контексті вимог НУШ, визначити питання, з яких необхідно підвищити рівень підготовки;
- оновити фахові знання щодо реалізації компетентнісного, діяльнісного та проєктно-орієнтованого підходів в освітньому процесі, розвитку критичного мислення учнів;
- опанувати методики здійснення формувального, поточного, підсумкового оцінювання з інформатики на засадах компетентнісного та проєктно-орієнтованого підходів.

Корисні покликання:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти». Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898: <https://u.to/ODx6Gg>

2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 13 липня 2021 року № 813 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1–4 класів закладів загальної середньої освіти»: <https://u.to/IQQvHA>

3. Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у 5 класах НУШ: <https://u.to/AAcvHA>

4. Методичні рекомендації про викладання у початковій школі у 2021/2022 навчальному році: <https://u.to/PwcvHA>

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ПРЕДМЕТІВ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Навчання історії спрямоване на реалізацію загальної мети базової середньої освіти, що полягає в розвитку та соціалізації особистостей учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

У Концепції Нової української школи визначено, що «освіта є ключовим елементом національної безпеки, а людина – це найцінніший актив держави. Маємо перетворити освіту на чинник економічного зростання, джерело національної єдності, засіб соціального просування кожного громадянина». Саме тому під час освітнього процесу рекомендовано формувати три групи навичок:

- навчальні й інноваційні: творчість та ініціативність, критичне мислення і вміння вирішувати проблеми, комунікативні навички та навички співробітництва;
- уміння працювати з інформацією, комп'ютерні та медіанавички: інформаційна грамотність, медіаграмотність;
- життєві та кар'єрні навички: гнучкість, пристосовуваність, ініціатива й самоспрямування, соціальні навички, уміння враховувати кількісні показники, лідерство та відповідальність.

Історична освіта повинна сприяти становленню особистості, яка:

- має чітку громадянську позицію;
- спроможна вільно орієнтуватись у суспільному житті;
- здатна усвідомлювати свою роль і відповідальність перед суспільством та державою;
- є носієм української культури і поважає культуру інших народів;
- шанує національні та загальнолюдські цінності;
- готова реалізувати себе в полікультурному та поліетнічному середовищі;
- здатна до підприємливості й ініціативності;
- усвідомлює право та вибір моделі власної поведінки;
- уміє формувати власну оцінку явищ, подій і фактів суспільного життя.

Реалізація цієї мети здійснюється через розвиток основних складових історичної свідомості: накопичення знань про основні події, явища та процеси, їх інтерпретацію; оволодіння способами розумових дій, необхідних для досягнення сучасного і прогнозування майбутнього (логічне, аналітичне творче мислення); співпереживання людям, які опинилися у вирі несприятливих історичних подій (емпатійне мислення).

Повномасштабна війна, яку 24 лютого 2022 року розпочала Російська Федерація, зумовила низку змін у програмах суспільствознавчої освітньої галузі як відповідь на виклики, спричинені агресією сусідньої держави.

У навчальні програми предметів «Історія України», «Всесвітня історія» для 6–11 класів та інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ» (10 клас) унесено зміни з урахуванням нових історіографічних напрацювань. Запропоновані доповнення мають на меті увиразнити наскрізні лінії з минулого, що дають змогу пояснити сучасні події.

Більш детально зі змінами до програм з історії, основ правознавства та громадянської освіти можна ознайомитися на сайті МОНУ: <http://surl.li/ctprz>, а також за покликанням: <http://surl.li/csncn>.

Під час календарно-тематичного планування рекомендуємо на початку

2022/2023 навчального року у 6–11 класах спланувати уроки повторення з метою визначення рівня засвоєння навчального матеріалу за минулий навчальний рік. Кількість таких уроків учитель планує самостійно з урахуванням досвіду організації дистанційного навчання у 2022 році.

ВИКЛАДАННЯ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ПРЕДМЕТІВ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

ІСТОРІЯ

У 2022–2023 навчальному році вивчення історії у 6–11 класах здійснюватиметься за оновленими програмами:

№ з/п	Назва програми	Ким\коли затверджена	Активне покликання	QR-код
1.	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Історія України. Всесвітня історія 6–11 класи»	Наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698	Навчальні програми для 6–11 класів розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України за покликаннями: https://goo.gl/GDh9gC	
2.	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Історія: Україна і світ (інтегрований курс) 10–11 класи»	Наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698	для 10–11 класів: https://goo.gl/fwh2BR	

Варто наголосити на тому, що учні 10–11 класів можуть вивчати як єдиний інтегрований курс «Історія: Україна і світ», так і два окремі курси «Історія України» і «Всесвітня історія».

У 2022 році в навчальні програми предметів «Історія України», «Всесвітня історія» та інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ» **унесено суттєві зміни** на основі сучасної методології історії, з урахуванням нових історіографічних напрацювань, а також політичних, економічних, соціальних і культурних викликів, що виникли у зв'язку з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України. Доповнення, які запропоновано, мають на меті увиразнити наскрізні лінії з минулого, що дають змогу пояснити сучасні події.

У 2022–2023 навчальному році актуальним залишається усвідомлення педагогічними працівниками сутності компетентнісного підходу до навчання загалом та, зокрема, процесів, пов'язаних із розвитком в учнів ключових умінь. Основою для формування ключових і предметних компетентностей є розвиток ключових умінь ХХІ століття: громадянськості; критичного мислення та вміння розв'язувати проблеми; спілкування та співпраці; лідерства й розвитку особистості; креативності та уяви;

цифрової грамотності.

Підручники, посібники (у тому числі електронні), робочі зошити з друкованими основами, зошити для контролю та/або корекції пізнавальних досягнень, атласи, контурні, настінні мапи, що використовуються на уроках, повинні мати грифи Міністерства освіти і науки України.

У методичних рекомендаціях МОНУ щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022–2023 навчальному році зазначено:

- учнівські зошити з історії педагог може переглядати один раз на семестр, оцінка за ведення зошита може виставлятися в журнал. У такому випадку вона прирівнюється до поточної. Так само допустимо робити з виконаними в зошитах практичними чи творчими завданнями, завданнями на контурних мапах. В учнівських рукописних зошитах можуть міститися супровідні записи, таблиці, замальовки, опорні схеми, виконані «від руки», простими чи кольоровими олівцями, ручками;
- обов'язкових письмових узагальнювальних чи контрольних робіт з історії не передбачено. Формати (усні, письмові, комбіновані; «паперові», електронні) завдань для уроків узагальнення та/або тематичного контролю вчительство обирає особисто. Оцінювання досягнень здобувачок/здобувачів освіти на уроках узагальнення відбувається на розсуд учителя. На уроках тематичного контролю оцінюються результати виконання завдань усіх присутніх учнів. Виставлені бали за такі уроки допомагають визначити перебіг динаміки пізнавальної діяльності школярства і більш об'єктивно здійснити тематичні, а згодом семестрові оцінювання. Згідно з «Інструкцією з ведення класного журналу...», затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 03 червня 2008 року № 496, «при виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми».

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, зокрема з використанням друкованих чи електронних джерел, а також формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів і поурочних планів-конспектів. Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування педагог має самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, ураховуючи водночас послідовність розгортання змісту в підручнику. Також учитель може переносити теми уроків відповідно засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

У 2022–2023 навчальному році здобувачі освіти, учителі, науковці закладів загальної середньої, професійної освіти тощо можуть долучитися до таких конкурсів, як:

Всеукраїнський конкурс учнівських робіт імені Лідії Коваленко і Володимира Маняка

XIX Міжнародний конкурс творчих робіт учнів, студентів і вчителів «Уроки війни та Голокосту – уроки толерантності»

Звертаємо увагу! Для належної організації навчання історії та відзначення подій потрібно скористатися офіційними інтернет-сторінками державних установ, громадських організацій та інституцій:

- Український інститут національної пам'яті: <https://uinp.gov.ua>

- Інститут історії України НАН України: <http://history.org.ua>
- Громадський проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт»: <http://likbez.org.ua>
- Історична правда: <https://istpravda.com.ua>
- Україна Incognita: <http://incognita.day.kyiv.ua>
- Електронний архів українського визвольного руху: <http://avr.org.ua>

ПРАВОЗНАВСТВО

У 2022–2023 навчальному році вивчення правознавства у 9 класах здійснюватиметься за оновленою програмою:

№ з/п	Назва програми	Ким\коли затверджена	Активне покликання	QR-код
1.	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Основи правознавства. 9 клас»	Наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698	Навчальні програми для 9 та 10 класів розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: https://goo.gl/GDh9gC	
2.	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Правознавство (профільний рівень). 10–11 класи»	Накази Міністерства освіти і науки України від 14 липня 2016 року № 826, від 23 жовтня 2017 року № 1407	https://goo.gl/fwh2BR	

Більш детально зі змінами до програм з історії, основ правознавства та громадянської освіти можна ознайомитися на сайті МОНУ: <http://surl.li/ctprz>, а також на каналі: <http://surl.li/csncn>.

Варто звернути увагу на те, що в оновленій програмі з основ правознавства для 9 класу, в пояснювальній записці додано: короткий опис змісту й основних положень кожного розділу програми з метою показати вчителю логіку побудови навчального матеріалу та зацентувати його увагу на основних питаннях змісту; таблицю з розлогим описом компетентнісного потенціалу предмета для практичної реалізації компетентнісного підходу в навчанні учнів.

Під час вивчення правознавства особливу увагу варто приділити:

- формуванню правової предметної компетентності учнів, складниками якої є інформаційна компетентність, логічна компетентність, діяльнісно-процесуальна компетентність, аксіологічна компетентність;
- правам дитини та правам людини як наскрізним компонентам усіх навчальних дисциплін;
- моніторингу стану сучасного законодавства, відслідковуванню його поточних змін і трансформацій;

- формувальному оцінюванню (оцінюванню для навчання), метою якого є відстеження особистісного розвитку учнів.

Практичні заняття з правознавства, спрямовані на формування/розвиток уміння практичного застосування набутих правових знань та окремих положень законодавства. Кожне практичне заняття є тематичним і має певне змістове наповнення відповідно до контексту конкретної теми. Залежно від пізнавальних інтересів конкретного класного колективу та часового ресурсу вчитель може обирати із зазначених у програмі теми практичних занять або пропонувати свої.

У 9 класі рекомендується проводити щонайменше одне практичне заняття із запропонованих навчальною програмою «Основи правознавства» до розділу чи теми. На практичних заняттях доцільно використовувати методи кооперативної роботи, дослідницькі методи, метод проблемного викладу. Відповідно до сучасних методичних підходів учитель не сам пропонує проблему, а визначає її спільно з учнями. Також спільно слід виробити критерії оцінювання роботи учнів. Основним завданням педагога на практичних заняттях є організація процесу та сприяння, допомога учням під час вирішення проблем.

Для учнів 10 (11) класів закладів загальної середньої освіти рекомендуємо курс за вибором «Міжнародне гуманітарне право», програма якого рекомендована Міністерством освіти і науки України (лист від 02.07.2018 № 22.1/12-Г-470), що є вкрай актуальним в умовах війни. Вивчення курсу сприятиме в учнів зацікавленості проблемами міжнародного гуманітарного права; формуванню вміння використовувати як базові в повсякденному житті гуманістичні цінності, так і в подальшій професійній діяльності, вести діалог, спілкуватися з носіями різних культур і цінностей; культури ненасильницьких відносин, здатності аналізувати свої погляди.

Українською Гельсінською спілкою з прав людини та Національним Товариством Червоного Хреста в Україні за підтримки Міністерства розроблено посібник та онлайн-курс «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право».

Звертаємо увагу! Для належної організації навчання з правознавства рекомендуємо скористатися такими інформаційними ресурсами:

- «Керівні принципи освіти в галузі прав людини для систем середньої школи», розроблені Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, що містять конкретні рекомендації для впровадження освіти з прав людини у ЗСО, онлайн-посібник: <http://osce.org/odihr/93969>
- «Онлайн» – друге оновлене видання навчально-методичного посібника «Керівництво із соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків в інтернеті». Перше видання схвалене для використання в закладах освіти комісією з інформатизації закладів освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 09.11.2017 № 21.1/12-Г-761):
о <https://osce.org/files/f/documents/0/f/483533.pdf>
- «Інтернет, який ми хочемо – посібник для учителів» (The Web We Want): http://webwewant.eu/documents/10180/973204/Handbook_teachers_lesson_plan_a_ll_UA.pdf/87b2bd1c-bcab-4701-8017-19dff1887003
- Інтернет, який ми хочемо – посібник для підлітків» (The Web We Want): http://www.webwewant.eu/documents/10180/945868/WebWeWant_youthUA.pdf/b5d8c012-ff53-40d0-967e-e0dc32ffc22
- «Освіта у сфері прав людини у шкільній системі Європи, Центральної Азії та Північної Америки: збірник прикладів успішних практик»: <http://osce.org/ru/odihr/102230?download=true>
- Оновлений посібник з освіти з прав людини за участю молоді «Компас», виданий у межах проєкту Ради Європи «Молодь за демократію в Україні»: <https://coe.int/uk/web/compass>

- «Конституційне право» (за ред. М. І. Козюбри): https://osce.org/files/f/documents/9/d/489959_0.pdf
- «Загальна теорія права» (за ред. М. І. Козюбри): <https://osce.org/files/f/documents/8/f/283756.pdf>

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

У 2022–2023 навчальному році в закладах загальної середньої освіти у 10 класах продовжується вивчення інтегрованого курсу «Громадянська освіта» за оновленою програмою:

№ з/п	Назва програми	Ким\коли затверджена	Активне покликання	QR-код
1.	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Громадянська освіта. 10 клас»	Наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698)	Навчальні програми для 10–11 класів розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: https://goo.gl/fwh2BR)	

Більш детально зі змінами до програм з історії, основ правознавства та громадянської освіти можна ознайомитися на сайті МОНУ: <http://surl.li/ctprz>, а також на каналі: <http://surl.li/csncn>.

Мета громадянської освіти – формування громадянської компетентності учнів, усвідомлення ними цінності й важливості в житті людини таких дефініцій, як: людина, особа, громадянин, права людини, верховенство права, інклюзія, громадянське суспільство, громада, громадянська участь, демократія, держава, відповідальність.

Основною особливістю курсу громадянської освіти є те, що це інтегрований курс, який охоплює філософські, аксіологічні, політичні, правові, економічні, культурологічні, соціально-психологічні знання.

Завдання курсу:

- надання школярам певної суми знань і сприяння розвитку їхніх особистісних якостей та ціннісних орієнтацій;
- формування вмінь громадянської участі та громадянської відповідальності;
- застосування формувального оцінювання, що дозволяє відслідковувати розвиток компетентностей учня/учениці в процесі навчання, що сприяє покращенню якості освітнього процесу і дозволяє спланувати траєкторію досягнення навчальних цілей відповідно до потреб та поступу кожного учня.

Важливою умовою викладання курсу є високий рівень професійної етики вчителя громадянської освіти.

Оновлена програма курсу містить теми практичних занять, сформульованих переважно у форматі питальних речень, що спонукає учнів до дослідження означеної проблеми, та додано актуальні нині теми. Практичні заняття передбачають застосування набутих учнями знань і навичок у практичній площині.

Навчальна програма курсу містить орієнтовний перелік тем практичних занять (6–8 до кожного розділу). Вчитель може обирати із запропонованого переліку чи пропонувати власні теми, ураховуючи потреби й інтереси конкретного класного колективу та/або конкретних учнів. Рекомендується проводити 3–4 практичні заняття з кожного розділу.

Зміст програми з громадянської освіти не містить уроків узагальнення і

тематичного контролю. Тому педагог може (за необхідності) планувати такі уроки на свій розсуд, оскільки в програмі відсутній розподіл навчального матеріалу за годинами.

Із метою якісного викладання громадянської освіти рекомендуємо скористатися онлайн-ресурсами, що надають широкі можливості для вчителів громадянської освіти й учнів:

- Сайт Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба»: www.citizen.in.ua
- Портал «Медіаосвіта та медіаграмотність»: <http://www.medialiteracy.org.ua>
- Тулбокс для вчителів (збірники інтерактивних вправ для розвитку громадянських компетентностей на різних предметах у межах програми «Демократична школа»): <https://www.schools-for-democracy.org/pro-programu>; <https://www.schools-for-democracy.org/onlainresursy/toolbox>
- «Всі різні. Всі свої» (2022 р.), посібник адаптований до онлайн-занять, містить практичні вправи для урочних і позаурочних форм діяльності: <https://mriemotadiemorazom.org/resources>
- «Мріємо та діємо» (2022 р.), посібник з кібергігієни та протидії кібербулінгу: <https://mriemotadiemorazom.org/resources>

УПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ПІД ЧАС АДАПТАЦІЙНОГО ЦИКЛУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (5–6 КЛАСИ)

З 01 вересня 2022 року навчання учнів 5 класів закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься за новим Державним стандартом базової середньої освіти (далі – Державний стандарт), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898 (<https://kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osvi-ti-i300920-898>).

19 лютого 2021 року затверджено Типову освітню програму для учнів 5–9 класів Нової української школи. Документ містить, зокрема перелік модельних навчальних програм.

Модельна навчальна програма – документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання, зміст предмета або інтегрованого курсу та види навчальної діяльності учнів та учениць. Така програма розробляється на основі Державного стандарту базової середньої освіти. Гриф ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» отримали 9 модельних програм із громадянської та історичної галузі.

У «Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022–2023 навчальному році» (організація освітнього процесу) зазначено, що модельні навчальні програми на рівні закладу освіти мають бути конкретизовані у навчальні програми. На основі обраної модельної навчальної програми закладом освіти розробляється навчальна програма предмета, інтегрованого курсу (у тому числі білінгвальних курсів). Така програма має містити:

1. Опис результатів навчання в обсязі не меншому, ніж визначено Державним стандартом та/або відповідною модельною навчальною програмою.
2. Розподіл навчальних годин на вивчення кожного тематичного блоку.
3. Опис видів навчальної діяльності.

Кількість годин, необхідна для вивчення тієї чи іншої теми (розділу, модуля тощо), визначається вчителем у навчальній програмі в межах загальнорічної

кількості годин, передбаченої навчальним планом закладу освіти на вивчення цього предмета/інтегрованого курсу, та з урахуванням очікуваних результатів навчання, визначених навчальною програмою.

Розробляючи навчальну програму педагоги можуть вносити зміни в пропонуваній модельною навчальною програмою зміст навчального предмета/інтегрованого курсу, відповідно до підготовленості класу, регіональних особливостей, робочого навчального плану школи, необхідності своєчасного реагування на конкретні умови, в яких відбувається освітній процес, зокрема:

- доповнювати зміст програми, включаючи регіональний компонент;
- розширювати/поглиблювати або ущільнювати зміст окремих елементів (розділів, тем, модулів тощо) програми зважаючи на потреби учнів, матеріально-технічне забезпечення закладу освіти, запити батьків, громади тощо;
- доповнювати тематику практичних/творчих робіт;
- вилучати окремі питання, з метою уникнення надмірної деталізації змісту навчального матеріалу.

Також учитель може змінювати послідовність вивчення тем, не порушуючи логічної послідовності досягнення результатів навчання.

Загальний обсяг таких змін може досягати 20 %

Модельні навчальні програми слугують основою для розроблення нової навчальної та навчально-методичної літератури для 5–9 класів.

У межах громадянської й історичної освітньої галузі пропонують три варіанти навчальних предметів та інтегрованих курсів:

1. «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» (чотири авторські колективи); «Історія України. Всесвітня історія. 6 клас» (один авторський колектив).
2. «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)» (три авторські колективи).
3. «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)» (три авторські колективи).

Оскільки всі модельні навчальні програми для 5 і 5–6 класів є авторськими, їхні підходи втілюються в авторських підручниках та додаткових навчально-методичних матеріалах. Вільний доступ до цих матеріалів відкрито на офіційному сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» у рубриці «Навчально-методична скарбниця НУШ 5–6 класи»: <http://surl.li/bwywk>.

Із зазначеними програмами та сайтами видавництв можна ознайомитися за покликанням:

Активне покликання	QR-код
Модельні програми: https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/	
Онлайн-підручники: http://surl.li/cgeyg	
Видавництво «Астон»: https://aston.te.ua/	

Український освітянський видавничий центр «ОРІОН»: https://www.orioncentr.com.ua/	
Видавництво «Гене́за»: https://www.geneza.ua/	
Видавництво «Ранок»: http://surl.li/ctvdx	
Видавничий дім «Освіта»: http://www.osvita-dim.com.ua/	

У 2022–2023 навчальному році чотири пілотні заклади освіти Миколаївської області продовжать апробацію нового Держстандарту:

- Вознесенська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 8 Вознесенської міської ради;
- Новобузький заклад загальної середньої освіти № 1 Новобузької міської ради;
- Миколаївська спеціалізована І–ІІІ ступенів школа № 22 з поглибленим вивченням англійської мови з 1 класу Миколаївської міської ради;
- Первомайська гімназія Первомайської міської ради.

Із результатами та відгуками про пілотування від учителів пілотних шкіл можна ознайомитися переглянувши вебінар «Особливості використання пілотних матеріалів з громадянської та історичної освітньої галузі»: <http://surl.li/ctvft> на YouTube-каналі Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я» ТА ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ» У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Вступ

Сьогодні, у час війни та посткарантину COVID-19, відбувається глобалізація проблеми збереження здоров'я і цінності життя. Тому у 2022–2023 навчальному році пріоритетним є розвиток здоров'язбережувальної компетентності через набуття учнями навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, формування фізичної культури особистості, готовності до дій в умовах надзвичайних ситуацій, захисту України.

Предмет «Основи здоров'я» орієнтує учнів на відповідальне ставлення до навколишнього середовища як потенційного джерела здоров'я, добробуту, безпеки людини та спільноти; сприяє розвитку екологічно доцільного мислення і поведінки як складової формування здорового способу життя; навчає учнів установлювати причиново-наслідкові зв'язки між станом природного довкілля і здоров'ям, добробутом та безпекою громади; поглиблює розуміння міжнародного екологічного права, екологічного законодавства України, інформаційного суспільства та сталого розвитку.

Формування психосоціальних компетентностей у здобувачів освіти через застосування тренінгових технологій в освітньому процесі з предмета «Основи здоров'я» є важливим аспектом освіти на основі розвитку життєвих навичок. Тому актуальним

залишається впровадження Всеукраїнського проєкту «Вчимося жити разом». Проєкт реалізується в контексті навчання предмета «Основи здоров'я» в основній школі та під час виховних годин у старшій школі. Повне методичне та медійне забезпечення проєкту розміщено на порталі превентивної освіти.

Мета проєкту: поширення компетентнісного підходу в підготовці вчителів та забезпечення розвитку життєвих навичок у дітей і підлітків України.

Завдання: розвиток психосоціальних навичок учнів початкової та основної школи в курсі «Основи здоров'я», у виховній роботі в закладах загальної середньої освіти.

Участь у проєкті дає можливість сформувати у здобувачів освіти такі соціальні навички: ефективне спілкування, співчуття, повага до прав людини, робота в команді, запобігання конфліктам і їх конструктивне розв'язання, протистояння негативним соціальним впливам, переговори, медіація, примирення.

Станом на травень 2022 року кількість зареєстрованих учасників навчання на порталі превентивної освіти за проєктом від Миколаївщини становить 6 474 особи, отримали сертифікати 1 493 особи.

Детальніше про проєкт – на порталі превентивної освіти (режим доступу: www.autta.org.ua).

Чинні освітні програми з предмета «Основи здоров'я»

Відповідно до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 20 квітня 2018

року № 405, на вивчення предмета «Основи здоров'я» передбачено 1 годину на тиждень (режим доступу: <https://cutt.ly/FHAomJg>).

У 2022–2023 навчальному році викладання предмета «Основи здоров'я» у 5–9 класах здійснюватиметься за навчальною програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 07 червня 2017 року № 804 (зі змінами), (режим доступу: <https://cutt.ly/zHAoACo>).

Звертаємо увагу на зміни, внесені до чинної програми (6–9 класи).

Теми, якими доповнено програму:

1. Захисні дії під час повітряної тривоги, авіанальоту, обстрілу тощо.
2. Укриття: бомбосховища, підвали, принцип «дві стіни» тощо.
3. Маршрут евакуації від школи (дому) до бомбосховища.
4. Безпека поводження з вибухонебезпечними та незнайомими предметами (мінами, снарядами тощо).
5. Вживання в екстремальних ситуаціях (під завалом, без води, електрики, каналізації тощо).
6. Як поводитися з озброєними людьми (особливо з окупантами).
7. Невідкладна домедична допомога: опіки, кровотеча, травми.
8. Психологічна самодопомога: подолання стресу, страху, тривоги.

До навчальної програми з основ здоров'я внесено додаткові теми, що пропонується опрацьовувати за рахунок 4 резервних годин на початку навчального року.

Додаткова тематика для кожного класу внесена переважно до першого розділу «Безпека і здоров'я людини». Деяка додаткова інформація міститься в інших розділах. Тому вчителю до початку навчального року необхідно детально опрацювати зміст програми.

Кожна тема програми визначає предметний зміст, що розкриває спільні для всіх навчальних предметів *наскрізні змістові лінії*: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність», спрямовані на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях.

Актуальними є такі матеріали:

- методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо вивчення предмета «Основи здоров'я» у 2020–2021 та 2021–2022 навчальних роках (режим доступу: <https://cutt.ly/EHAoNgT>);
- методичні рекомендації Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти щодо організації дистанційного навчання (режим доступу: <https://cutt.ly/aHAo4DI>);
- методичні рекомендації Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти щодо організації дистанційного навчання з основ здоров'я;
- аналітична інформація Центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України (режим доступу: <https://cutt.ly/0HAprBd>).

Життєві навички є важливим елементом усіх наскрізних ліній, що відпрацьовуються на уроках предмета «Основи здоров'я». Це навички ефективного спілкування, співчуття, попередження і розв'язання конфліктів, протидії тиску, погрозам, дискримінації, спільної діяльності та співробітництва, самоусвідомлення та самооцінки, самоконтролю, аналізу проблем і прийняття рішень тощо.

Упровадження Державного стандарту базової середньої освіти (5–6 класи)

У 2022–2023 навчальному році заклади загальної середньої освіти розпочнуть реалізовувати Державний стандарт базової середньої освіти, що визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні базової середньої освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст базової середньої освіти (режим доступу: <https://cutt.ly/fHApag2>).

Одним з основних ціннісних компонентів, що лежить в основі реалізації мети базової середньої освіти, є формування культури здорового способу життя учня, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту.

Новий інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» належить до соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі державного стандарту.

Метою здоров'язбережувальної і соціальної освітньої галузі є розвиток особистості учня, який здатний до самоусвідомлення, гармонійної соціальної і міжособистісної взаємодії, спрямованої на збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, дбає про безпеку, виявляє підприємливість та професійну зорієнтованість для забезпечення власного і суспільного добробуту.

Компетентнісний потенціал галузі розкрито в додатку 15, вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів – у додатку 16 Державного стандарту базової середньої освіти.

Для роботи за новим інтегрованим курсом «Здоров'я, безпека та добробут» розроблено 5 модельних навчальних програм, що розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України або Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти».

Інтегрувати новий курс «Здоров'я, безпека та добробут» відповідно до типової освітньої програми рекомендуємо за допомогою таких курсів морального спрямування (на вибір учителя):

- «Вчимося жити разом»;
- «Культура добросусідства»;
- «Етика»;
- «Духовність і мораль в житті людини та суспільства».

Із модельними програмами зазначених курсів можна ознайомитися на сайті МОНУ за покликанням: <https://cutt.ly/INAT0wW>

Проект «Вчимося жити разом» відомий учителям ЗЗСО Миколаївщини з 2017 року. У контексті НУШ проєкт не втрачає свого значення, а як варіант інтеграції з новим курсом «Здоров'я, безпека та добробут» авторами запропоновано курс «Вчимося жити разом».

№ з/п	Навчально-методичне забезпечення інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут»	Покликання	QR-код
1.	Модельні навчальні програми (5)	https://bodia.online/l/EdnJjp	

2.	Підручники (8)	http://surl.li/cahdp	
3.	Інтегрований курс «Вчимося жити разом»	https://cutt.ly/rHAIFpb	
Обласний вебінар «Навчально-методичне забезпечення вивчення інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» (відеозаписи зустрічей з авторами модельних програм/підручників, представниками видавництв)			
1.	Пономаренко В. С.	https://cutt.ly/6JLULYi	
2.	Василяшко І. П., Гущина Н. І.	https://cutt.ly/XJLU8jd	
3.	Хитра З. М., Романенко О. А.	https://cutt.ly/UJLIqg1	

4.	Василенко С. В., Колотій Л. П.	https://cutt.ly/mJLiSH	
5.	Шиян О. І., Круглова В. В.	https://cutt.ly/LJLOxPN	

Рекомендації щодо викладання інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» у 6 класах пілотних закладів освіти

Пілотування новацій Державного стандарту базової середньої освіти (6 клас) продовжиться з вересня 2022 року в чотирьох ЗЗСО нашого регіону: Миколаївська спеціалізована І–ІІІ ступенів школа № 22 з поглибленим вивченням англійської мови з 1 класу Миколаївської міської ради, Новобузька ЗОШ І–ІІІ ступенів № 1 Новобузької районної ради, Вознесенська ЗОШ І–ІІІ ступенів № 8 Вознесенської міської ради, Первомайська гімназія Первомайської міської ради.

У новому інтегрованому курсі «Здоров'я, безпека та добробут» передбачено формування базових знань учнів в однойменних категоріях (здоров'я, безпека, добробут).

Навчальний предмет «Здоров'я, безпека, добробут» є логічним продовженням інтегрованого пропедевтичного курсу «Я досліджую світ» у початковій школі, який у 5–9 класах реалізується в окремих предметах. Програма побудована лінійно-концентрично. Зміст понять поступово розширюється і доповнюється. Питання, що розглядаються у 5–6 класах, детальніше вивчатимуться у 7–9 класах.

Основною ідеєю концепції побудови програми в адаптаційному циклі базової середньої освіти (5–6 класи) є поступальний рух дитини через призму особистісного виміру від внутрішнього «Я» до гармонійної та безпечної взаємодії з навколишнім світом, побудови взаємин у спільноті та суспільстві загалом.

Зміст інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» орієнтовано на формування здорової самооцінки здобувачів освіти, підвищення їх стресостійкості, що є актуальним в умовах воєнного стану. Особливого значення набувають соціальні навички ефективної комунікації, групової взаємодії, зокрема мережевої, інакше кажучи, життєві навички.

Для реалізації програми пропонуємо вчителю ширше використовувати можливості академічної свободи, серед яких:

- самостійний вибір послідовності викладу навчального матеріалу в межах одного навчального року, але без порушення логіки в розділі;
- зміни в орієнтовній кількості годин, передбачених програмою для вивчення тем або розділів, проведення практичних занять. Резервні години можуть бути використані для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю та оцінювання результатів навчання учнів/учениць, проведення семінарів, захисту проєктів, екскурсій тощо;

- добір об'єктів для вивчення та прикладів зі свого регіону.

Під час підготовки до навчальних занять учителю необхідно пам'ятати: заняття має містити не менше 70 % діяльності учнів, що можна досягти, використовуючи інтерактивні методи навчання, орієнтовані на взаємодію здобувачів освіти не тільки з педагогом, а й одне з одним, домінування активності учнів у процесі навчання. Роль вчителя на інтерактивних заняттях – спрямовувати діяльність здобувачів освіти на досягнення цілей заняття. Інтерактивні вправи сприяють розвитку життєвих навичок, можуть використовуватися з різною метою і в різних ситуаціях. Якщо їх завдання перетворити заняття на спеціальний, невеликий за тривалістю ритуал, що супроводжує перехід від одного виду роботи до іншого, то кожна вправа дозволить віднайти величезну кількість відповідей і рішень, побачити нестандартні виходи з усталеної ситуації, закріпити висновки з інформаційного блоку, «перекинути місточок» до роботи в мінігрупах тощо.

Для успішної реалізації модельної навчальної програми у 6 класі радимо ознайомитися з такими матеріалами:

- навчально-методичний посібник для вчителів 5–6 класів: <https://cutt.ly/RHXJthS>
- навчально-методична скарбничка НУШ: <https://cutt.ly/aHXJMAJ>

У 2022–2023 навчальному році пріоритетними напрямками роботи Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, у контексті науково-методичного супроводу викладання предмета «Основи здоров'я» та інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» у ЗЗСО області, визначено такі:

1. Навчання на основі розвитку життєвих навичок у контексті вивчення предмета «Основи здоров'я» та інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» (компетентнісні та діяльнісні варіативні модулі, сертифіковані семінари-практикуми).
2. Продовження роботи за проектом «Вчимося жити разом» у ЗЗСО Миколаївщини та проведення навчальних тренінгів на базі МОППО, онлайн-навчання, сертифікація педагогів області за проектом «Вчимося жити разом».
3. Науково-методичний супровід нових інтегрованих курсів «Здоров'я, безпека та добробут» та «Вчимося жити разом» (5 клас) та їх пілотування (6 клас).

Перед вивченням нових тем на початку навчального року важливо повторити такі.

**Теми навчальної програми предмета «Основи здоров'я»,
що потребують особливої уваги та повторення
на початку навчального року**

6 клас		
Тема	Корисні покликання	QR-код
Розділ «Здоров'я людини». Тема «Ризики і небезпеки»	Із чого починається безпека: https://www.youtube.com/watch?v=tHWaT-8KYe8&t=2s	

7 клас		
Розділ «Психічна і духовна складові здоров'я». Тема «Емоційне благополуччя. Методи самоконтролю»	Поради та практичні вправи. РЕЛАКСАЦІЯ для дітей удома, щоб зменшити стрес і тривожність: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/relax_for_children.pdf	
	Вправа для зменшення занепокоєння, тривоги, впливу стресу: https://youtu.be/r0fQVYr84f0	
Розділ «Психічна і духовна складові здоров'я». Тема «Стрес і здоров'я»	Відеоматеріал «Як поводитись у стані стресу ПІД ЧАС ВІЙНИ. Налаштуй свої думки на добрий лад»: https://youtu.be/XaFscbP2y_4	
	Мультфільми для дітей 12–15 років «Правила та алгоритм безпечної поведінки під час виявлення мін та інших вибухонебезпечних предметів»: https://stopmina.com/cartoons-12-15	
	Мультфільми для дітей 6–11 років «Правила та алгоритм безпечної поведінки під час виявлення мін та інших вибухонебезпечних предметів»: https://stopmina.com/cartoons-6-11	

	Стопміна – це освітній проєкт, спрямований на підвищення поінформованості та обізнаності дітей і дорослих щодо ризиків від вибухонебезпечних предметів: https://stopmina.com/	
	Інтерактивна вправа «Перевір себе»	
	Відеопам'ятка «Не забуваймо про правила поведінки з вибухонебезпечними предметами»: https://fb.watch/daj7qsqdm3/	
	Відеопам'ятка «Дитяча абетка безпеки. Що робити, коли лунає сирена?»: https://fb.watch/dajvGacTLt/	
8 клас		
Розділ «Здоров'я людини». Тема «Надзвичайні ситуації»	Відеоматеріал «Правила поведінки цивільного населення під час війни, воєнного стану»: https://youtu.be/CPH43eKhEwQ	
	Брошура «У разі надзвичайної ситуації або війни». Практичні поради: https://www.pedrada.com.ua/files/articles/3015/Broshura_U_raz_i_nadzvychnoyi_sytuatsiy_2022_Pedrada.pdf	

Розділ «Соціальна безпека». Тема «Небезпека залучення до деструктивних соціальних угруповань. Загроза тероризму»	Відеоматеріал «Дії громадян під час артилерійського обстрілу»: https://youtu.be/ZqHiaF4gZS0	
Розділ «Соціальна безпека». Тема «Види правопорушень. Поведінка підлітків у разі затримання поліцією»	Відеоматеріал «Ти і поліція. Серія 4»: https://youtu.be/Brmr2azQtzI	
Розділ «Здоров'я людини». Тема «Визначення стану потерпілого. Перша допомога в надзвичайних ситуаціях»	Перша допомога під час капілярної, артеріальної та венозної кровотеч: https://www.youtube.com/watch?v=lcVHmi5vyYs	
	Алгоритм надання домедичної допомоги під час раптової зупинки серця: https://www.youtube.com/watch?v=COxYo2n3mnQ	
	Як надавати першу допомогу під час утрати свідомості: https://www.youtube.com/watch?v=mYowNmrEtOw	
Розділ «Здоров'я людини». Тема «Причини виникнення та класифікація надзвичайних ситуацій. Загальні ознаки НС»	Причини виникнення та класифікація надзвичайних ситуацій. Загальні ознаки НС: https://www.youtube.com/watch?v=1A-0G9S54jg	

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Фізичне виховання – це невід’ємна частина життя суспільства, оскільки сприяє гармонійному розвитку особистості. Важливою функцією фізичного виховання є допомога у формуванні індивідуального мислення: учні, які розуміють важливість фізичних вправ і навантаження в повсякденному житті, більше спрямовані на досягнення успіху.

Сьогодні фізичне виховання потребує орієнтації на:

- вироблення і реалізацію якісно нової, особистісно і компетентісно обґрунтованої основи до підходу збереження, підтримки інтелектуальної та фізичної індивідуальності школярів, молоді на всіх етапах навчання з урахуванням особливостей їх рухового та психофізичного розвитку;
- створення освітнього середовища, що стимулюватиме організацію фізичної і рухової активності особистості відповідно до вікової та психофізичної специфіки розвитку організму;
- інтенсивне включення в освітній процес закладу освіти можливостей для додаткових форм фізичного виховання;
- створення умов і механізмів фізичного виховання для занять різної спрямованості за інтересами;
- формування стійкості до асоціальних впливів, шкідливих звичок та неадекватної поведінки.

Для досягнення мети предмета «Фізична культура» необхідно реалізувати комплекс таких освітніх, оздоровчих і виховних завдань:

- формування загальних уявлень про фізичну культуру, її значення в житті людини, збереження та зміцнення здоров’я, фізичного розвитку;
- удосконалення рухового досвіду, навичок життєво необхідних рухових дій, використання їх у повсякденній та ігровій діяльності;
- розширення функціональних можливостей організму дитини через цілеспрямований розвиток основних фізичних якостей і природних здібностей;
- формування ціннісних орієнтацій щодо використання фізичних вправ як головних чинників здорового способу життя;
- забезпечення розвитку практичних навичок для самостійних занять фізичними вправами та проведення активного відпочинку;
- виховання високих моральних якостей.

Компетентнісний потенціал освітньої галузі реалізується через комплекс ключових компетентностей, сформованих умінь, ставлень, базових знань. Учні мають засвоїти основні категорії і поняття предмета, що складають логічну частину базових знань освітньої галузі.

Найважливіше завдання суспільства – збереження фізичного й психічного здоров’я, оскільки в сучасному світі існує багато чинників, що шкодять молодому поколінню. До таких негативних факторів належить неправильне харчування, уживання алкоголю, сигарет, наркотиків, малорухливий і сидячий спосіб життя, відсутність відпочинку від телефону чи комп’ютеру тощо. Саме тому мета сформувати в молоді стійку позицію щодо важливості фізичної культури є дуже актуальною сьогодні.

**1. Перелік чинних програм для вивчення предмета «Фізична культура»
у 6–11 класах у 2022–2023 навчальному році**

Опанування змісту фізичної культури як базового навчального предмета здійснюється за програмами, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України. Структура програм є максимально інформативною для вчителя та дає змогу більш об'єктивно оцінити досягнення учня.

Предмет «Фізична культура» у 2022–2023 навчальному році викладатиметься за такими освітніми програмами:

1–2 класи Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я.: https://cutt.ly/xXWLjGt	
	1–2 класи Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б.: https://cutt.ly/0XWZW8W
3–4 класи Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я.: https://cutt.ly/LXWXw0y	
	3–4 класи Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б.: https://cutt.ly/jXWXQAz

Інваріантна складова типових навчальних планів, до якої входить навчальний предмет «Фізична культура», сформована на державному рівні та є однаковою для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування та форми власності.

Програми фізкультурної освітньої галузі для 1–4 класів мають такі змістові лінії: «Базова рухова активність», «Ігрова та змагальна діяльність учнів (рухливі ігри та естафети)», «Турбота про стан здоров'я та безпеку» (розроблена під керівництвом Шияна Р. Б.) та «Рухова діяльність», «Ігрова та змагальна діяльність» (розроблена під керівництвом Савченко О. Я.).

Навчальна програма «Фізична культура. 6–9 класи» розроблена відповідно до

Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (<https://cutt.ly/PLUvl6E>), положень Концепції «Нова українська школа» (2016 рік) та з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (<https://cutt.ly/XLUvUvQ>).

Предмет «Фізична культура» у 2022–2023 навчальному році викладатиметься за такими навчальними програмами:

Навчальна програма з предмета «Фізична культура», 6–9 класи: https://cutt.ly/UXWX0rG	
	Навчальна програма з предмета «Фізична культура», 10–11 класи (рівень стандарту): https://cutt.ly/kXWCLcp
Навчальна програма з предмета «Фізична культура», 10–11 класи (профільний рівень): https://cutt.ly/GXWVNPx	

Згідно із зазначеними програмами для закладів загальної середньої освіти у 2022–2023 навчальному році на вивчення предмета «Фізична культура» в інваріантній складовій передбачено:

- 6–9 класи – 3 години;
- 10 клас – 3 години;
- 11 клас – 3 години.

Профільний (спортивний) рівень

- 10 клас – 6 годин;
- 11 клас – 6 годин.

2. Упровадження Державного стандарту базової середньої освіти (5–6 класи)

30 вересня 2020 року затверджено Державний стандарт базової середньої освіти (<https://cutt.ly/aLUvBVM>), відповідно до якого метою освітньої галузі «Фізична культура» є гармонійний фізичний розвиток особистості учня, підвищення функціональних можливостей організму, удосконалення життєво необхідних рухових умінь і навичок, розширення рухового досвіду через формування стійкої мотивації учнів до занять фізичною культурою та спортом.

3. Рекомендації щодо викладання предмета «Фізична культура» у 5 класі Нової української школи

У 2022–2023 навчальному році предмет «Фізична культура» у 5 класах викладатиметься за модельною навчальною програмою:

Модельна навчальна програма «Фізична культура, 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти: https://cutt.ly/EXOEU0	
---	---

Програмою передбачено вивчення курсу в адаптаційному циклі базової середньої освіти (5 клас). Основні ідеї концепції побудови програми:

- гармонійний фізичний розвиток особистості учня;
- формування ціннісних орієнтацій щодо використання фізичних вправ як головних чинників здорового способу життя;
- забезпечення індивідуального вибору варіативних модулів чи рухової активності для кожного уроку, формування великого запасу рухових умінь та навичок, необхідних у повсякденному житті, стійкої мотивації до занять фізичною культурою, елементами фізкультурно-спортивної діяльності;
- засвоєння знань, розуміння сутності руху, формування позитивного та свідомого ставлення до рухової активності, тренувальних і оздоровчих ефектів вправ;
- забезпечення протягом навчального року наскрізного розвитку фізичних якостей, оптимального для кожного учня рівня фізичного розвитку, підвищення функціональних можливостей організму;
- розвиток комунікативних компетентностей та соціалізація учнів у процесі фізичного виховання, адекватної позитивної самооцінки;
- застосування гендерного підходу у виборі елементів виду фізкультурно-спортивної діяльності чи рухової активності;
- безпека під час занять фізичною культурою;
- ігрова спрямованість та створення високої рухової активності, моторної щільності уроку.

Навчальна програма побудована за модульною системою. Вона містить інваріативну (обов'язкову) та варіативну складові. До інваріативної частини належить модуль «Теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка», зміст якого реалізується впродовж кожного уроку. Практично кожен вид спорту (фізкультурно-спортивної діяльності) може бути представлений у вигляді варіативного модуля. Програма кожного варіативного модуля має містити методичні вказівки щодо засобів забезпечення наскрізного розвитку фізичних якостей протягом його вивчення.

Змістове наповнення варіативної складової освітній заклад формує самостійно з модулів, запропонованих модельною програмою. Учні впродовж року має бути представлено 12–16 варіативних модулів. Вибір варіативного модуля учнем/ученицею здійснюється на початку кожної чверті із 3–4 модулів. Кожної навчальної чверті/триместру учень/учениця обирає нові варіативні модулі.

Для проведення підсумкового оцінювання рекомендується застосовувати 6 компонентів, кожен з яких має свою міру у відсотках (їхня загальна сума – 100 %). За допомогою різних способів оцінювання необхідно визначити:

- ставлення до уроків, відвідування, активність під час підготовки до уроку – 10 % (через спостереження вчителя);
- сформованість навичок і вмінь, указаних у навчальній програмі, здатність їх

- застосовувати у повсякденному житті, в ігрових та змагальних ситуаціях – 20 % (через моніторинг, спостереження вчителя та самооцінювання);
- розвиток фізичних якостей (силу, витривалість, швидкість, гнучкість) – 20 % (через моніторинг, тестування та формувальне оцінювання);
- особистий прогрес школяра в показниках підготовленості – 20 % (через моніторинг, тестування та формувальне оцінювання);
- рівень знань та здатність їх застосовувати на практиці (основні поняття, визначені програмою, правила ігор, розуміння процесів, що відбуваються в організмі під час виконання вправ тощо) – 15 % (через спостереження вчителя та самооцінювання);
- поведінку (соціальну поведінку, відвідування спортивної секції, участь у змаганнях, дотримання правил безпечної поведінки і збереження здоров'я на уроках та в позаурочних заходах) – 15 % (через спостереження вчителя, взаємооцінювання та самооцінювання).

4. Рекомендації щодо викладання предмета «Фізична культура» у 6 класах пілотних закладів освіти

У 6 класі поглиблюється вивчення учнями концептуальних програмних засад 5 класу. Ця частина курсу спрямована більшою мірою на отримання теоретичних знань і практичних навичок, що обумовлюють прагнення і здатність займатися різними видами рухової активності, спорту протягом життя; формування здорового способу життя; виховання адекватної позитивної самооцінки; розвиток організаційних здібностей, дисциплінованості і вміння співпрацювати у групі, класі, команді; широке використання інтегрованого підходу до засвоєння знань, розуміння сутності руху, формування позитивного ставлення до рухової активності, свідомого ставлення учнів до тренувальних і оздоровчих ефектів вправ. Наступність у навчанні фізичної культури зберігається також у вимогах програми до очікуваних результатів навчання. Логіка навчального матеріалу структурована так, щоб зберегти наступність і послідовність вивчення тем від 5 до 6 класу, урахувати інтегровані, міжпредметні (із предметами соціальної та здоров'язбережувальної галузі) та міжгалузеві зв'язки (із громадянською, історичною, природничою, мовно-літературною та іншими освітніми галузями).

5. Рекомендації щодо організації повторення навчального матеріалу на початку навчального року (для 6–11 класів)

Сучасні стандарти освіти вимагають застосування компетентнісного підходу в навчанні – використання навчальних засобів, що виконують не тільки інформаційну, а й мотиваційну, розвивальну функції. Із метою забезпечення мотивації уроки мають бути різноманітними, насиченими, цікавими, нестандартними за формою організації навчання. Саме через компетентнісний підхід на уроках та в позаурочний час відбувається засвоєння основних умінь і навичок, що дає змогу забезпечити зростання показників фізичного розвитку, рухової підготовленості учнів.

Програма спрямована на реалізацію принципу варіативності, що передбачає планування навчального матеріалу відповідно до віково-статевих особливостей учнівства, їхніх інтересів, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, кадрового складу.

Навчальна програма забезпечує:

- безперервність, єдність і наступність між початковою та старшою школою;
- розвивальний характер і прикладну спрямованість навчання та виховання;
- формування всебічно розвиненої і фізично-повноцінної особистості, здатної до відстоювання національних інтересів та незалежності держави.

Навчальна програма побудована за модульною системою. Вона містить інваріантну (обов'язкову) та варіативну складові. До інваріантної частини належать теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка, зміст яких реалізується впродовж кожного уроку.

Відповідно до Інструкції (<https://cutt.ly/KLUbo2n>), затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України від 20 липня 2009 року за № 518/674, учні об'єднуються в основну, підготовчу та спеціальну медичні групи.

Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовуються навчальні нормативи. Контрольні навчальні нормативи є орієнтовними. Порядок їх проведення визначає вчитель згідно з календарно-тематичним плануванням.

Під час складання навчального нормативу за його показником визначають рівень досягнень (початковий, середній, достатній, високий), а потім за технічними показниками виконання рухової дії та теоретичними знаннями виставляють оцінку в балах. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів із фізичної культури розміщені за покликанням: <https://cutt.ly/LLUbfJk>.

На заняттях із фізичної культури необхідно дотримуватися вимог, зазначених у наказі «Про правила безпеки життєдіяльності під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах» (<https://cutt.ly/mLUbIsD>).

У період з 01 вересня до 01 жовтня кожного навчального року з метою адаптації учнів до навантажень на уроках фізичної культури прийом навчальних нормативів не здійснюється, а заняття мають рекреаційно-оздоровчий характер із помірними навантаженнями.

Невиконання нормативів через причини, що не залежать від учня/учениці (непропорційний фізичний розвиток, пропуски занять із поважних причин), не є підставою для зниження підсумкової оцінки успішності.

Відповідно до Закону України «Про освіту», Концепції розвитку інклюзивної освіти до закладів загальної середньої освіти зараховуються діти з особливими освітніми потребами. Навчання таких учнів передбачає персональний шлях реалізації особистісного потенціалу з урахуванням їх здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду. Індивідуальна освітня траєкторія дітей з особливими освітніми потребами в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план та індивідуальну програму розвитку, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг.

6. Організація дистанційної роботи вчителя фізичної культури

Сьогодні тисячі дітей обмежені в «живому» спілкуванні, звичному для себе способі життя. Але найвагомішою проблемою є обмеження рухової активності. Це найбільше відчуває організм дитини, що потребує постійної динаміки, впливу ультрафіолетових променів, свіжого повітря тощо. Усе зазначене вище ставить перед учителем фізичної культури завдання – знайти дієві шляхи вирішення складних питань дистанційного навчання.

Вимушене дистанційне навчання – виклик для всіх учасників освітнього процесу: учителів, учнів, батьків. Організувати якісне навчання з використанням цифрових технологій, вирішувати технічні проблеми, надихати й мотивувати школярів нелегко.

Основною метою організації дистанційного навчання є досягнення вмотивованого, свідомого, відповідального виконання фізичних вправ учнями. Можливості онлайн-спілкування та індивідуальна траєкторія навчання дозволяють учителю досягнути цієї мети.

Фізичну культуру теж можна викладати дистанційно, хоча, на перший погляд, це

здійснити складно. Адже спортивні дисципліни потребують інвентарю, простору та особистої присутності вчителя. Проте і тут можна знайти альтернативи.

Для організації дистанційних уроків із фізичної культури необхідне завчасне планування. Тому вчитель має скоригувати власні календарно-тематичні плани, оптимізувати матеріал та очікувані результати, заплановані на період дистанційного навчання.

Реалізувати креативні задуми допоможуть такі сучасні онлайн-ресурси:

- Google Classroom – сервіс, у якому можна проводити тести, вікторини, ділитися враженнями від уроку, здійснювати зворотний зв'язок та спілкуватися.
- Viber, Telegram, Direct в Instagram, Messenger у Facebook – месенджери для зручного спілкування з учнями (можна створити як індивідуальний, так і груповий чат).

Важливим критерієм оцінювання учнів є зацікавленість в уроці. Для дистанційного оцінювання результатів навчання можна використовувати такі завдання:

- інтерактивні завдання – вправи в сервісі «[LearningApps.org](https://learningapps.org)», вгадати вид спорту за картинкою, скласти кросворд, ребус тощо;
- фізичні завдання – блок фізичних вправ, насичений урок тощо;
- робота у відеочатах без домашнього завдання – якщо учень активно працює разом із вами у відеочаті, можна оцінити його старання просто у прямому ефірі;
- відповідь на запитання чи розв'язання невеликої задачі самостійно;
- танцювальні завдання з використанням фітнес-додатків та схожі активності.

Із метою залучення школярів до здорового способу життя Громадською організацією «Рух Олександра Педана «Джуніор», Комітетом із фізичного виховання та спорту МОНУ, Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» за сприяння Міністерства освіти і науки України створено нову форму організації онлайн-уроків із фізичної культури.

Онлайн-уроки містять вправи, що відповідають різним варіативним модулям навчальних програм із фізичної культури. Це дозволяє вчителям моделювати процес фізичного виховання максимально наближено до їх календарних планів. Онлайн-уроки фізичної культури розміщені за покликанням: <https://cutt.ly/rLUbW4y>.

Міністерством цифрової трансформації України знято для школярів освітній серіал із фізичної культури: <https://cutt.ly/4LUbX5M>

Під час організації дистанційного навчання вчителю необхідно врахувати:

- особистий приклад;
- знання учнів правил щодо самостійних занять фізичними вправами та самоконтролю під час виконання практичних завдань;
- виконання фізичних вправ протягом дня (ранкова руханка, фізкультурні паузи під час роботи за комп'ютером тощо);
- роботу з батьками щодо організації дистанційного навчання з фізичної культури;
- самопочуття учнів під час виконання фізичних вправ;
- місце проживання учнів (квартира, будинок, наявність власного подвір'я тощо);
- використання нестандартного обладнання для занять у домашніх умовах.

До основних форм самостійних занять належать:

- ранкова гігієнічна гімнастика;
- фізичні вправи протягом дня;
- окремі елементи варіативних модулів навчальної програми «Фізична культура».

Під час дистанційного навчання фізичної культури оцінювання може здійснюватися як за окремими видами навчальної діяльності учнів, так і комплексно (виконання навчального нормативу, техніка виконання фізичної вправи, засвоєння теоретико-методичних знань).

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «ЗАХИСТ УКРАЇНИ» У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Організація освітнього процесу на уроках із навчального предмета «Захист України» у закладах загальної середньої освіти у 2022–2023 навчальному році здійснюватиметься відповідно до законів України «[Про освіту](https://cutt.ly/4LUQBHx)» (<https://cutt.ly/4LUQBHx>), «[Про повну загальну середню освіту](https://cutt.ly/DLUWqKA)» (<https://cutt.ly/DLUWqKA>), «[Про військовий обов'язок і військову службу](https://cutt.ly/VLUWhu)» (<https://cutt.ly/VLUWhu>), «[Про національну безпеку України](https://cutt.ly/YLUWnmf)» (<https://cutt.ly/YLUWnmf>), [Стратегії воєнної безпеки України](#), затвердженої Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 (<https://cutt.ly/9LUWNa1>), [Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року](#), затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року № 527 (<https://cutt.ly/bLURyfe>), Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392, [Положення про допризовну підготовку](#), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2000 року № 1770 (<https://cutt.ly/ULURkWE>), інших нормативних документів.

Сьогодні Україна та її громадяни стали безпосередніми учасниками процесів, що мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення їхньої долі, долі сусідів, світового порядку.

У час викликів, загроз, болісних подій і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері, поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське та євроатлантичне співтовариство, пріоритетним завданням суспільного поступу є визначення нової стратегії виховання як багатокomпонентної та багатовекторної системи, що формує майбутній розвиток держави.

У Конституції України зазначено, що захист Вітчизни – це обов'язок громадян України: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу». Безпека людини, її життя і здоров'я визнаються найвищими соціальними цінностями.

Одним з обов'язкових елементів державності країни, атрибутом її самостійності, суверенітету, а також суб'єктом міжнародного життя є Збройні сили. Вони виконують одну з найголовніших функцій держави – захисну.

Проблема національної безпеки – одна з ключових у розвитку будь-якого суспільства. Суспільна система, що не здатна забезпечити власну національну безпеку, завжди перебуває на межі ризику свого припинення.

Готовність Збройних сил України до виконання своїх функцій значною мірою залежить від її особового складу, зокрема підготовленості молоді до проходження військової служби.

У Статті 12 Закону України «Про освіту» визначено мету повної загальної середньої освіти – усебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору, самореалізації, відповідальності, трудової діяльності, громадянської активності.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» допризовну підготовку включено до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, що реалізується в закладах загальної середньої освіти III ступеня (або у структурних підрозділах інших закладів освіти), які забезпечують

профільну середню освіту, професійної (професійно-технічної) освіти. Допризовна підготовка здобувачів освіти в зазначених вище закладах здійснюється через викладання навчального предмета «Захист України» та військово-патріотичне виховання. У закладах загальної середньої освіти предмет «Захист України» вивчається у 10–11 класах та під час навчально-польових занять.

Метою навчального предмета «Захист України» є формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання.

У період війни, що Російська Федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого, здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, діючого на основі національних та європейських цінностей. Військово-патріотичне виховання є складовою національно-патріотичного виховання. Зміст військово-патріотичного виховання визначається національними інтересами України. Воно покликане забезпечити активну участь громадян у захисті держави від зовнішньої загрози та орієнтоване на виховання у зростаючій особистості готовності до захисту, бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних силах України як особливому виді державної служби.

Відповідно до поставленої мети окреслено такі комплексні освітні та виховні завдання:

- ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту України, цивільного захисту населення та особистої безпеки людини;
- усвідомлення учнівською молоддю свого обов'язку щодо захисту України в разі виникнення загрози незалежності та територіальній цілісності;
- набуття знань про функції Збройних сил України та інших військових формувань, їхні особливості;
- засвоєння основ захисту України, цивільного захисту населення, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту України;
- підготовка учнів до захисту України, професійна орієнтація молоді до служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

Нагадуємо, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2020 року № 143 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» та наказу Міністерства освіти і науки України від 31 березня 2020 року № 464 «Про внесення змін до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» назву навчального предмета «Захист Вітчизни» змінено на «Захист України». Також згідно з зазначеними нормативними документами та наказом Міністерства освіти і науки України від 04 листопада 2020 року № 1377 унесено зміни в навчальні програми з цього предмета.

Водночас інформуємо, що навчально-методичне забезпечення (підручники, навчальні посібники, засоби навчального призначення) використовуватиметься те саме, що й під час вивчення предмета «Захист Вітчизни».

Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти III ступеня передбачено на вивчення предмета «Захист України» таку кількість годин:

10–11 класи (рівень стандарту): – 1,5 години (інваріантна складова); – 2 години за умови виділення 0,5 години з варіативної складової освітньої програми закладу освіти: https://cutt.ly/ZXOjKEI	
	10–11 класи (профільний рівень): – 5 годин на тиждень (інваріантна складова): https://cutt.ly/DXOzdQo

Суттєвою спільною рисою програм є надання вчителю значно більшої свободи в питаннях планування освітнього процесу відповідно до матеріально-технічної бази закладу освіти, професійної компетентності педагогів, що відповідає сучасним тенденціям в освіті. Вибір форм, методів та засобів навчання, зокрема і підручників, розподіл годин для вивчення розділів та окремих тем (це стосується як порядку вивчення тем, так і розподілу часу на їх вивчення) учитель здійснює самостійно.

Під час викладання навчального предмета «Захист України», окрім загальних підходів та принципів (науковості, доступності, достовірності, наочності), потрібно враховувати те, що молода людина 16–17 років (допризовного віку) отримує перше системне враження про Збройні сили України (інші збройні формування) і загалом про сучасну проблематику національної безпеки, оборони нашої держави. Тому варто акцентувати увагу саме на практичній привабливості предмета, а не на заучуванні нормативно-правових актів, військових понять та визначень.

Для стимулювання пізнавальної активності учнів, їх самостійної діяльності під час уроків тематичного плану № 1 бажано використовувати роботу в групах, подібних до військових формувань, підрозділів (двійки, трійки, відділення тощо), а під час уроків тематичного плану № 2 – розширювати діапазон організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, що максимально наближають навчальний процес до реального життя та забезпечують практичну спрямованість навчання.

Тематичний план № 1 – вивчення предмета «Захист України» юнаками	Тематичний план № 2 – вивчення предмета «Захист України» («Основи медичних знань») дівчатами
Тематичний план № 1 можуть опановувати й дівчата, які виявили вмотивоване бажання, за згодою їхніх батьків (опікунів)	Тематичний план № 2 можуть вивчати юнаки, які за станом здоров'я чи релігійними переконаннями не можуть опановувати тематичний план № 1 (за умови подання відповідних медичних довідок, довідок релігійних громад)
Навчально-польові збори/заняття (НПЗ) (тематичний план № 1)	Навчально-тренувальні заняття (НТЗ) (тематичний план № 2)
Навчальна програма передбачає вивчення предмета обсягом не менше 1,5 години на тиждень (або 2 години за умови виділення 0,5 години з додаткових годин на окремі базові предмети)	

Відповідно до навчального плану закладу освіти заняття можуть проводитися: 10 клас – по 1,5 години на тиждень упродовж навчального року; 11 клас – по 1,5 години на тиждень упродовж навчального року; 18 годин відводиться на проведення навчально-польових занять (зборів) і занять у лікувально-оздоровчому закладі, що можна проводити три дні поспіль, а якщо немає такої можливості – під час занять за розкладом закладу освіти до кінця другого семестру. Навантаження 2 години на тиждень: 10 клас та перший семестр 11 класу – по 2 години, другий семестр 11 класу – по 1 годині на тиждень; 18 годин – на проведення навчально-польових занять (зборів) (тематичний план № 1) і навчально-тренувальних занять (тематичний план № 2).

Предмет викладається юнаками та дівчатами окремо. Дівчата за їх власним бажанням (особистим умотивованим рішенням, за згодою батьків, опікунів або піклувальників) можуть навчатися за програмою для юнаків. Юнаки, які за станом здоров'я, релігійними поглядами (за поданням відповідних документів) не можуть вивчати основи військової справи, навчаються за програмою для групи дівчат. Навчальний предмет в обох випадках називається «Захист України» з уточненням «Основи медичних знань».

Групи юнаків і дівчат формуються незалежно від кількості учнів у класі. Проте, якщо у групі менше 5 осіб, то учні цієї групи навчаються за індивідуальними навчальними планами.

Навчально-польові заняття (збори) і навчально-тренувальні заняття проводяться з метою практичного закріплення знань, умінь та навичок учнів 11 класу наприкінці навчального року. Триденні (18 годин) навчально-польові заняття (збори) та навчально-тренувальні заняття проводяться на базах військових частин, військових комісаріатів, лікувально-оздоровчих установ, закладів освіти. До їх організації та проведення залучаються обласні, міські/районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), органи місцевого самоврядування. В окремих випадках навчально-польові заняття (збори) допускається проводити поетапно (з урахуванням поступового вивчення тем або розділів), у кінці першого семестру або навчального року під час літньої практики (10 клас). Оцінка за навчально-польові збори/заняття (НПЗ) і навчально-тренувальні заняття (НТЗ) виставляється окремо від семестрових та визначає підсумкову (річну) на *рівні з семестровими*. Записи щодо проведення навчально-польових зборів/занять, навчально-тренувальних занять робляться на *окремій сторінці журналу*, підсумкова оцінка за НПЗ, НТЗ *виставляється перед річною оцінкою з предмета «Захист України» за другий рік навчання*.

Основною формою організації навчання предмета «Захист України» в закладах освіти всіх типів є урок, що проводиться вчителем згідно з календарно-тематичним плануванням та навчальним планом, складеними відповідно до навчальної програми.

Заняття з предмета «Захист України» в усіх закладах загальної середньої освіти рекомендується починати з виконання гімну України. Обов'язковою умовою для тематичного плану № 1 є: шикування, перевірка готовності класу до уроку і тренування (розминки, стройового тренажу) за темою уроку протягом 3–5 хвилин. Спілкування між учнями та вчителем, а також учнів між собою здійснюється на зразок статутних взаємовідносин між військовослужбовцями Збройних сил України та інших силових структур. Для тематичного плану № 2 заняття організовуються відповідно до статуту закладу освіти. Обов'язкова форма одягу для вчителя під час проведення занять із предмета «Захист України» (програма за тематичним планом № 1) – військова (форма Збройних формувань України). Рекомендована форма одягу для учнів під час проведення занять із предмета «Захист України» (програма за тематичним планом № 1) – військова (форма Збройних формувань України).

Навчання з домедичної допомоги регламентується Законом України «Про екстрену медичну допомогу» від 05 липня 2012 року № 5081-VI та наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги

особам при невідкладних станах» від 16 червня 2014 року № 398.

Домедична допомога – це невідкладні дії, організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя, здоров'я людини в невідкладному стані, що надають пересічні громадяни або рятівники, які не мають медичної освіти.

Відповідальність за дотримання учнями вимог безпеки на заняттях покладається на вчителів предмета «Захист України».

Теоретичні знання є основою формування практичних навичок під час вивчення предмета «Захист України», тому в умовах дистанційного навчання викладачам пропонується скорегувати поурочно-тематичні плани, щоб учні самостійно могли опрацювати в підручнику ту чи іншу теоретичну тему.

Якість засвоєння теми (теоретичні знання) можна перевірити за допомогою тестових завдань, тематичних карток, ребусів, електронних диктантів та інших дидактичних засобів.

Години практичних занять можуть бути відпрацьовані, наприклад, за рахунок теоретичних годин під час навчально-польових занять наприкінці вивчення повного курсу предмета «Захист України».

Звертаємо увагу, що у 2022 році оновлено зміст навчальних програм «Захист України» (рівень стандарту) та «Захист України» (профільний рівень) для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698). Зміст програм доповнено інформацією про мінну небезпеку та вибухонебезпечні предмети; правилами поведінки в надзвичайних ситуаціях, питаннями з кібербезпеки та основними поняттями сучасної інформаційної безпеки; оновленим історичним ракурсом щодо подій російсько-української війни; матеріалами з основ національного спротиву; змінами в розділах із тактичної, військової, домедичної підготовки та цивільного захисту.

Під час проведення занять із тем, розділів, доданих до оновленої навчальної програми, рекомендуємо залучати досвідчених фахівців відповідних профілів та, якщо є можливість, організовувати дуальні уроки.

Рекомендуємо використовувати такі інтернет-ресурси:

1. Сайт для викладачів та здобувачів освіти з предмета «Захист України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/zahist56/>
2. Захист України : електронний навчально-методичний журнал учителя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Zaxuct.at.ua/>
3. Сайт Савенка Сергія, учителя предмета «Захист України» НВО № 16, м. Кропивницький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/a/kirovogradschool16.k1asna.com/kabinet-zv/>
4. Блог учителя предмета «Захист України» Дзюби Ігоря [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lviv-school32.blogspot.com/>
5. ЗАХИСТ УКРАЇНИ від Ганни Ягнич [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://jahnu4.blogspot.com/>
6. #ЗАХИСТИМО УКРАЇНУ! [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://viktorpoli.blogspot.com/>
7. Електронний збірник дидактичних ігор із предмета «Захист України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://didacticgameszu.blogspot.com/>
8. Навчальний курс «Навчання з попередження ризиків від вибухонебезпечних предметів» (ЕОРЕ) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eoreplatform.web.app/dashboard>
9. #ББЕЗПЕЦІ / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://safe.ed-era.com/>
10. Підготовка населення до територіальної оборони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sprotyvg7.com.ua/>

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Мистецька освіта в системі загальної середньої освіти відіграє провідну роль у вихованні висококультурної особистості, справжнього патріота своєї держави, розкритті творчого, креативного потенціалу кожної дитини через емоційну насиченість, глибоке духовне занурення у зміст внутрішнього та зовнішнього світу, формування предметних, зокрема музичних, образотворчих, міжпредметних і ключових компетентностей, активну діяльність, залучення до процесів, що відбуваються в навколишньому середовищі, суспільстві.

Для досягнення загальної мети мистецької освіти потрібно виконати такі завдання:

- засвоїти знання про види, жанри мистецтва та особливості засобів художньої виразності;
- набути навички в різних видах художньо-практичної діяльності; досвід щодо творення власних мистецьких робіт;
- розвинути спеціальні мистецькі та загальні здібності, художньо-образне мислення, уяву, креативність; здатність сприймати, інтерпретувати, аргументовано оцінювати мистецькі твори, художньо-творчу діяльність (власну та інших виконавців);
- виховати емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва, естетичне – до дійсності;
- збагатити емоційно-почуттєву сферу;
- сформувати ключові компетентності через розуміння зв'язків мистецтва з природним та предметним середовищем, життєдіяльністю людини та суспільства, сучасною технікою та засобами масової інформації; загальнокультурну, комунікативну, соціально-практичну компетентності.

Перелік чинних освітніх програм із предметів мистецької освітньої галузі (6–11 класи)

У 2022–2023 навчальному році навчання предметів освітньої галузі «Мистецтво» у 6–11 класах закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься за програмами, що розміщені на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України:

Мистецтво. 5–9 класи (оновлена)	https://cutt.ly/dJYJUQY	
Мистецтво. 10–11 класи (рівень стандарту)		https://cutt.ly/hJYF26F

Мистецтво. 10–11 класи (профільний рівень)	https://cutt.ly/mJYF1Wl	
---	---	---

Матеріали щодо викладання предметів освітньої галузі «Мистецтво» в основній (із 6 класу) і старшій школах:

Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 11 вересня 2020 року № 1/9-430		https://cutt.ly/PJYKvb5
Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання предметів освітньої галузі «Мистецтво» в закладах освіти Миколаївської області у 2021–2022 н. р.	https://cutt.ly/KJYZ2CI	

Упровадження Державного стандарту базової середньої освіти

Із 01 вересня 2022 року впроваджуватиметься новий Державний стандарт базової середньої освіти в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» у 5 класах закладів загальної середньої освіти.

У Базовому навчальному плані закладів загальної середньої освіти для реалізації мистецької освітньої галузі в 5–6 класах (перший цикл базової середньої освіти) рекомендується 140 годин, що можливо зменшити до 70 годин або збільшити до 210 годин.

Розподіл годин у навчальному плані закладів загальної середньої освіти для вивчення предметів освітньої галузі «Мистецтво» (5 клас)

Галузь	Предмет	Навчальне навантаження у 5-му класі					
		рекомендоване		Мінімальне		максимальне	
		на тиждень	на рік	на тиждень	на рік	на тиждень	на рік
Мистецька	Музичне мистецтво	1	35	-	-	1	35
	Образотворче мистецтво	1	35	-	-	1	35
	Театр, хореографія або інший					1	35
	Інтегрований курс «Мистецтво»	2	70	1	35	2	70
	Всього	2	70	1	35	3	105

Отже, мистецька освітня галузь може впроваджуватися як через окремі предмети «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво», так і через інтегрований курс «Мистецтво». Якщо заклад обирає максимальні 3 години на тиждень, то разом із предметами «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво» або інтегрованим курсом «Мистецтво» може викладатися будь-який інший курс мистецького спрямування («Театр», «Хореографія»). Наголошуємо, що для успішної реалізації діяльнісного компонента навчання викладати зазначені предмети мають фахівці з відповідною мистецькою освітою (учителі музичного мистецтва, образотворчого мистецтва тощо).

Підвищити кваліфікацію педагога можуть на відповідних курсах Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти	http://moippo.mk.ua	
--	---	---

Якщо в 5 класі предмети мистецької освітньої галузі викладатимуть два педагоги, то вони мають спільно вибрати підручник та одну з програм інтегрованого курсу «Мистецтво», оскільки наразі не створено програми для окремого предмета «Образотворче мистецтво».

Покликання на модельні навчальні програми з мистецтва для закладів загальної середньої освіти, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ МОНУ від 12 липня 2021 року № 795), онлайн-зустрічі з авторами

Івасюк О. М. та інші «Мистецтво. 5–6 класи»	https://cutt.ly/aJUSgH2	
Комаровська О. А., Лемешева Н. А. «Мистецтво. 5–6 класи» (інтегрований курс)		https://cutt.ly/RJUS7B7
Кондратова Л. Г. «Мистецтво. 5–6 класи» (інтегрований курс)	https://cutt.ly/LJUDImS	
Масол Л. М., Просіна О. В. «Мистецтво. 5–6 класи» (інтегрований курс)		https://cutt.ly/JJUD75h

І. П. Старагіна, О. М. Івасюк, І. Ю. Чужинова «Драматургія і театр. 5–6 класи» (міжгалузовий інтегрований курс)	https://cutt.ly/uJULHCP	
Авторськими колективами проведено презентації програм, відеозаписи яких розміщено на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»		https://cutt.ly/FJPDK2n

Під час планування освітнього процесу педагоги мають використовувати навчальні програми, що розроблені на основі модельних програм, в яких визначено конкретний зміст заняття, види навчальної діяльності та необхідна кількість годин для досягнення очікуваних результатів навчання учнів.

У поурочному плануванні вчителі мистецтва самостійно здійснюють розподіл тем протягом року/семестру/навчального блоку та годин для опрацювання їхнього змісту, досягнення конкретних і загальних результатів навчання.

Звертаємо увагу, що календарно-тематичні плани, поурочні плани-конспекти не мають універсальних стандартів щодо формату, структури та оформлення.

Нагадуємо, що вчитель, маючи академічну свободу, може на власний розсуд вибирати підручники, методичні посібники, методики, технології навчання, різноманітні твори мистецтва та види діяльності для розкриття теми, реалізації мети і завдань уроку, формування у здобувачів освіти ключових та предметних компетентностей.

Підручники інтегрованого курсу «Мистецтво» для 5 класу закладів загальної середньої освіти, що отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», розміщені на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»:

Масол Л. Мистецтво (інтегрований курс), 5 клас	https://cutt.ly/rJA94dl	
Аристова Л., Чен Н. Мистецтво (інтегрований курс), 5 клас (за програмою Масол Л., Просиної О.)		https://cutt.ly/jJANzYA
Гайдамака О., Лемешева Н. Мистецтво (інтегрований курс), 5 клас (за програмою Масол Л., Просиної О.)	https://cutt.ly/yJAJjih	

Рубля Т., Щеглова Т., Мед І., Наземнова Т. Мистецтво (інтегрований курс), 5 клас (за програмою Масол Л., Просиної О.)		https://cutt.ly/VJShVhi
Кондратова Л., Федун С., Чорний О. Мистецтво (інтегрований курс), 5 клас (за програмою Кондратової Л.)	https://cutt.ly/dJA8SVy	
Мистецтво (інтегрований курс), 5 клас Кізілова Г., Гринишина Л. (за програмою Івасюк О. та ін.)		https://cutt.ly/pJAZAIw

Запропоновані підручники, інтерактивні методи та різні форми проведення мистецьких занять (урок-подорож, урок-мистецька лабораторія, урок-квест) допоможуть педагогам урізноманітнити і візуалізувати навчальний матеріал, зацікавити творчою мистецькою діяльністю, а також покращити загальний результат навчання кожного здобувача освіти.

Рекомендації щодо викладання предметів мистецької освітньої галузі в 5 класі Нової української школи

Відповідно до Концепції «Нова українська школа» та Державного стандарту базової середньої освіти мистецькі заняття у 5 класі необхідно розробляти з урахуванням принципів компетентнісного навчання. Педагоги мають орієнтувати діяльність не на накопичення мистецької теорії та опанування набору виконавських технік, прийомів, а на формування в дітей умінь застосовувати отримані знання з мистецьких предметів на практиці в різноманітних життєвих ситуаціях. Тобто в освітньому процесі акцент зміщується з предмета, який вивчаємо, на особистість, яку формуємо.

На музичних та образотворчих заняттях учні, опановуючи базові знання про види, жанри, стилі та напрями мистецтва, засоби виразності та новітні технології через основні види мистецької діяльності (співи, музикування на різних інструментах, малювання, ліплення, сприймання та інтерпретацію художніх творів, мистецьку комунікацію та власну творчість), формують не лише предметні та міжпредметні, а і ключові компетентності, що визначені в Державному стандарті базової середньої освіти: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, інноваційність, підприємливість та фінансову грамотність, бажання навчатися впродовж життя, математичну, природничу, екологічну, інформаційно-комунікативну, громадянську, соціальну та культурну компетентності.

Упровадження особистісно-орієнтованого підходу на уроках мистецтва надає можливість кожному здобувачу освіти самовиражатися через різні види художньо-

творчої діяльності, розвивати спеціальні та загальні здібності, визначати особисті переваги в мистецьких досягненнях.

Пріоритетним на мистецьких заняттях є діяльнісний підхід. Лише через власну практику учень може досягнути успіхів у співах та інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні та конструюванні. Крім того, необхідно спонукати здобувачів освіти проявляти різноманітні мистецькі ініціативи: організація та участь в артмобах і флешмобах, дискусіях на мистецькі теми, створення власних імпровізацій та мистецьких проєктів, зокрема із застосуванням цифрових та медіаресурсів, проведення дослідницької роботи.

Орієнтування учня на активну освіту (із формули «мене навчають» на «я навчаюсь»), усвідомлене ставлення до розвитку власних здібностей та вміння критично оцінювати свою мистецьку діяльність сприяє вихованню самостійності, відповідальності, творчості, креативності, а також формує розуміння причетності до навколишнього, зокрема мистецького середовища, здатність змінювати власне життя та навіть впливати на суспільство.

Очікувані результати навчання мистецтву здобувачів освіти в середніх класах НУШ розподілені на 4 групи загальних результатів:

- пізнання різних видів мистецтва, інтерпретація художніх образів, набуття досвіду емоційних переживань, розвиток ціннісного ставлення до мистецтва;
- формування художньо-образного, асоціативного мислення під час творчої діяльності в різних видах мистецтва;
- пізнання себе через взаємодію з різноманітними мистецькими об'єктами, розвиток емоційного інтелекту;
- використання інформаційного середовища у власній творчості і художній комунікації.

У кожній групі наведено 2–4 загальні результати, що уточнюються конкретними результатами з орієнтирами для оцінювання.

Загальні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів у 5 класі НУШ затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 року за № 289.

Основними видами оцінювання є формувальне, поточне та підсумкове, під час яких застосовуються 12-бальна та власні системи (за умови обов'язкового переведення загальної підсумкової оцінки у визначену законодавством систему для заповнення свідоцтва досягнень).

У разі потреби педагогічній раді можна визначити адаптаційний період, під час якого поточне та тематичне оцінювання не буде здійснюватися.

Формувальне оцінювання дозволяється проводити у вербальній, бальній формах, а також у вигляді самооцінювання, взаємооцінювання та із застосуванням окремих інструментів: карток, шкал, портфолію тощо.

Оцінюючи результати навчання учнів із предметів мистецької освітньої галузі, необхідно позитивно ставитися до кожного, враховувати рівень особистих досягнень на мистецьких заняттях та в позаурочній роботі, а також бажання брати участь у художньо-творчій діяльності, активність, ініціативність, креативність та рівень сформованості всіх компетентностей у комплексі: предметних, міжпредметних, ключових.

Через велику кількість звернень учителів мистецтва та батьків щодо системи оцінювання предметів освітньої галузі «Мистецтво» Міністерство освіти та науки України надає можливість педагогічній раді закладу освіти відмовитися від оцінювання навчальних досягнень учнів за визначеною законодавством системою або застосовувати власну шкалу оцінювання.

Рекомендації щодо викладання предметів мистецької освітньої галузі в 6 класах пілотних закладів освіти

Планування освітнього процесу з предметів мистецької освітньої галузі в 6 класах пілотних закладів освіти відбувається на основі модельних навчальних програм, обраних у минулому році. Педагоги мають упроваджувати зміст та розподіляти діяльнісний компонент 2-го року навчання в адаптаційному циклі середньої освіти між семестрами, тематичними блоками та, у разі викладання двома педагогами, за окремими предметами.

Особливу увагу необхідно приділити очікуваним результатам навчання здобувачів освіти, що визначені в Державному стандарті базової середньої освіти.

Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у 6 класах ЗЗСО за новим Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». Відеозустрічі з авторами програм та підручників буде розміщено на платформі МОІППО в розділі НУШ	https://cutt.ly/AJD4xQf	
--	---	---

Рекомендації щодо організації повторення навчального матеріалу на початку навчального року (для 6–11 класів)

У попередньому навчальному році учні здобували освіту в різних країнах та за різними програмами. Тому на початку 2022–2023 навчального року рекомендуємо протягом перших занять провести перевірку мистецьких знань та умінь, використовуючи такі форми роботи, як вікторина, брейн-ринг, інтерв'ю, мистецькі лабораторії (для визначення рівня базових знань), імпровізовані мініконцерти, майстер-класи та відеопрезентації (для перевірки мистецьких навичок, умінь). На основі отриманих результатів педагоги можуть внести зміни в навчальний план: додати години на повторення або вивчення теоретичних знань, вироблення умінь і навичок для подальшого формування предметних, міжпредметних та ключових компетентностей у здобувачів освіти під час навчання на мистецьких заняттях у закладах загальної середньої освіти.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ 5 КЛАСІВ, ЯКІ ЗДОБУВАЮТЬ ОСВІТУ ВІДПОВІДНО ДО НОВОГО ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Реформування системи освіти передбачає утвердження нової філософії оцінювання, що ґрунтується на зміні культурних норм, розглядає оцінювання як невід’ємну частину навчального процесу, передбачає постійне відстеження особистого розвитку здобувача освіти із залученням його самого та батьків. Таке оцінювання дозволяє вибудовувати індивідуальну траєкторію розвитку здобувача освіти, визначати досягнення на кожному з етапів освітнього процесу, вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаруванню, мотивувати на досягнення максимально можливих результатів, виховувати ціннісні якості особистості та бажання навчатися.

	Цілі оцінювання
	Порівнювати рівень сформованості компетентності з очікуваними результатами
	Здійснювати моніторинг прогресу учня
	Визначати на діагностичній основі подальші кроки, що необхідні для досягнення результату (безперервний зворотний зв'язок)
	Визначати дітей з особливими освітніми потребами
	Здійснювати самооцінювання вчителем перебігу процесу навчання для коригування методики
	Надавати інформацію батькам
	Надавати підтримку учням у самооцінюванні

	Принципи оцінювання в НУШ
	Адекватність. Відстеження відповідності оцінки знань, умінь, навичок, цінностей запланованим цілям
	Об'єктивність та справедливість. Ретельне розроблення конкретних критеріїв оцінки, інструментів для оцінювання, процедур його проведення; академічна доброчесність

Інтегрованість. Здійснення оцінювання як запланованої і ретельно продуманої складової частини процесу навчання

Відкритість. Повідомлення учням критеріїв і методів оцінювання заздалегідь, перед виконанням роботи. Учні можуть брати участь у розробленні критеріїв оцінки

Доступність. Прагнення до простоти, ясності форм, методів, цілей і самого процесу оцінювання для всіх учасників освітнього процесу

Систематичність. Послідовне і регулярне здійснення процедур оцінювання

Доброзичливість. Створення умов для партнерських відносин між учителем і учнями, що спрямовані на підтримку та стимулюють зростання досягнень

Види оцінювання

**ФОРМУВАЛЬНЕ
ОЦІНЮВАННЯ**
(assessment –
оцінює процес)

**ПІДСУМКОВЕ
ОЦІНЮВАННЯ**
(evaluation –
оцінює результат)

МЕТА
ПІДВИЩИТИ
ЯКІСТЬ

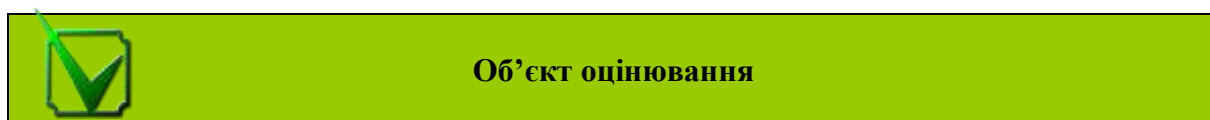
МЕТА
ОЦІНИТИ
ЯКІСТЬ

Малюнок: pinterest.com

Коли кухар готує суп і куштує його, – це формувальне оцінювання. Коли страву пробує клієнт – це підсумкове оцінювання.

(Пол Блек, експерт з оцінювання)

Формувальне оцінювання (assessment)	Підсумкове оцінювання (evaluation)	Обидва види оцінювання
Має на меті підвищити якість; оцінює процес; позитивне; індивідуалізоване; ціннісне; дає зворотний зв'язок; здійснюється під час навчального процесу; діагностує сфери, де необхідне покращення	Має на меті оцінити якість; оцінює результат; вносить оціночне судження щодо досягнення певного рівня на основі вимірювання; показує недоліки; здійснюється після завершення процесу/етапу навчання	Застосовуються відповідно до стандартів; вимагають критеріїв; використовують засоби вимірювання; є доказовими

Об'єкт оцінювання — **компетентність**
(предметна складова + метапредметна складова + ціннісна складова)

[Наказом Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. № 289](#) затверджено рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіти відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, визначено **результати навчальних досягнень**, що фіксуватимуться у свідоцтві досягнень (раніше табель).

СВІДОЦТВО ДОСЯГНЕНЬ

учня / учениці _____ класу

_____ навчальний рік

Характеристика навчальної діяльності*	Стан сформованості (сформовано/формується)
виявляє інтерес до навчання	
виявляє розуміння прочитаного	
висловлює власну думку	
критично та системно мислить	
логічно обґрунтовує власну позицію	
діє творчо	
виявляє ініціативу в процесі навчання	
конструктивно керує емоціями	
оцінює ризики	
самостійно приймає рішення	
розв'язує проблеми	
співпрацює з іншими	

Характеристика результатів навчальної діяльності

Навчальний предмет / інтегрований курс	Результати навчання	Рівень досягнення результатів навчання		
		I семестр	II семестр	Рік
Українська мова	Сприймає усну інформацію на слух / Аудіювання			
	Усно взаємодіє та висловлюється / Говоріння			
	Сприймає письмові тексти / Читання			
	Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
Українська література	Сприймає усну інформацію на слух / Аудіювання			
	Усно взаємодіє та висловлюється / Говоріння			
	Сприймає письмові тексти / Читання			
	Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
Зарубіжна література	Сприймає усну інформацію на слух / Аудіювання			
	Усно взаємодіє та висловлюється / Говоріння			
	Сприймає письмові тексти / Читання			
	Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної)	Сприймає усну інформацію на слух / Аудіювання			
	Усно взаємодіє та висловлюється / Говоріння			
	Сприймає письмові тексти / Читання			
	Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо			

	Загальна оцінка результатів навчання**			
Інтегрований мовно-літературний курс	Сприймає усну інформацію на слух / Аудіювання			
	Усно взаємодіє та висловлюється / Говоріння			
	Сприймає письмові тексти / Читання			
	Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
Іноземна мова	Сприймає усну інформацію на слух / Аудіювання			
	Усно взаємодіє та висловлюється / Говоріння			
	Сприймає письмові тексти / Читання			
	Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
Друга іноземна мова	Сприймає усну інформацію на слух / Аудіювання			
	Усно взаємодіє та висловлюється / Говоріння			
	Сприймає письмові тексти / Читання			
	Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
Математика	Опрацьовує проблемні ситуації та створює математичні моделі			
	Розв'язує математичні задачі			
	Критично оцінює результати розв'язання проблемних ситуацій			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
Пізнаємо природу / Довкілля / Природничі науки***	Проводить дослідження природи			
	Опрацьовує та використовує інформацію			
	Усвідомлює закономірності природи			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
Технології	Проектує та виготовляє вироби			
	Застосовує технології декоративно-ужиткового мистецтва			

	Виявляє самозарадність у побуті / освітньому процесі			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
Інформатика	Працює з інформацією, даними, моделями			
	Створює інформаційні продукти			
	Працює в цифровому середовищі			
	Безпечно та відповідально використовує інформаційні технології			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс)	Піклується про здоров'я			
	Приймає рішення для безпеки			
	Виявляє підприємливість і поводить етично			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
Етика / Курси морального спрямування ***	Поводиться етично			
	Мислить критично			
	Позитивно ставиться до себе та оточуючих			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
Вступ до історії України та громадянської освіти / ***	Орієнтується в історичному часі й просторі			
	Працює з інформацією історичного змісту			
	Виявляє повагу до гідності людини та соціальну активність			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
Інтегрований курс «Мистецтво»/ курси за вибором художнього спрямування	Пізнає різні види мистецтва			
	Працює з текстом			
	Бере участь у творчій діяльності			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
Фізична культура	Розвиває особистісні якості у процесі фізичного виховання			
	Володіє технікою фізичних вправ			
	Здійснює фізкультурно-оздоровчу діяльність			
	Загальна оцінка результатів навчання**			
[назва міжгалузевого інтегрованого курсу або курсу за вибором]				

Ядро теорії педагогічних оцінювань становить твердження, що за результатами застосування інструментів оцінювання лише з певною мірою точності можна зробити висновок про внутрішні стійкі характеристики – параметри того, кого оцінюють,

оскільки вони мають латентний (прихований) характер.

Для забезпечення точності в оцінюванні необхідно здійснити процес моделювання результатів навчання через опис еталона, в якому операціоналізовано індикатори прояву компетентностей (зовнішніх ознак компетентності, що мають латентний характер). Операціоналізація полягає в конкретизації дій, що повинен виконувати здобувач освіти щодо області змісту (знає, umie...). На підставі результатів виконання здобувачем цих дій можна оцінити рівень сформованості компетентностей.

Цей підхід покладено в основу Державного стандарту базової середньої освіти, адже в ньому визначено вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні базової середньої освіти за освітніми галузями.

Зокрема, у додатку 2 до Державного стандарту базової середньої освіти сформульовано через операціоналізовані індикатори прояву вимоги до загальних результатів, що розкриваються/деталізуються конкретними результатами й орієнтирами для оцінювання.

Додаток 2 до Державного стандарту				
ВИМОГИ				
до обов'язкових результатів навчання учнів у мовно-літературній освітній галузі (українська мова, українська література, зарубіжні літератури (у перекладі українською мовою))				
Загальні результати	5—6 класи		7—9 класи	
	конкретні результати	орієнтири для оцінювання	конкретні результати	орієнтири для оцінювання
1. Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях				
Сприймає усну інформацію [MOV 1.1]	слухає висловлювання уважно слухає (зокрема художні тексти, <u>медіатексти</u>) у різних формах (монолог, <u>діалог</u> , <u>полілог</u>), сприймаючи подану в достатньо вільному темпі інформацію відповідного обсягу на відому і частково нову тематику	уважно слухає монологічні/діалогічні висловлювання, зважаючи на мету та умови спілкування, особливості текстів (зокрема художніх текстів, <u>медіатекстів</u>) [6 MOV 1.1.1-1]	слухає інформацію з різних джерел на відому і нову тематику, подану у вільному темпі, тексти (зокрема художні тексти, <u>медіатексти</u>) [9 MOV 1.1.1]	свідомо застосовує прийоми активного слухання [9 MOV 1.1.1-1]
	[6 MOV 1.1.1]			
	реагує на почуте, уточнюючи важливі для розуміння деталі [6 MOV 1.1.2]	вчеплено відповідає на запитання за змістом почутого повідомлення (зокрема художнього тексту, <u>медіатексту</u>) [6 MOV 1.1.2-1]	бере активну участь у комунікації, використовуючи прийоми комунікативної	відповідає на запитання за змістом почутого повідомлення (зокрема художнього тексту, <u>медіатексту</u>), акцентуючи увагу на важливих деталях,

Операціоналізовані в державному стандарті індикатори прояву компетентності деталізуються в модельних програмах із предмета.

Наприклад, у пропонованому фрагменті модельної програми ми бачимо до кожної теми:

- очікувані результати (деталізовані індикатор прояву: знає, уміє.....);
- зміст навчального предмета;
- види навчальної діяльності.

5 клас

Мовна змістова лінія

Тема: Українська мова в житті українців

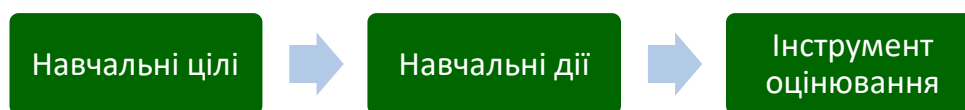
<i>Очікувані результати (у дужках зазначено галузь, клас, номер групи результатів навчання, номер загального результату, номер конкретного результату, номер орієнтира для оцінювання результату)</i>	<i>Зміст навчального предмета</i>	<i>Види навчальної діяльності</i>
Пояснює роль і важливість державної мови в житті людини; – вичерпно відповідає на запитання за змістом почутого повідомлення [6 МОВ 1.1.2-1]; – пов'язує, зіставляє почуте із життєвим досвідом [6 МОВ 1.4.5]; – обґрунтовує своє ставлення до змісту почутої інформації [6 МОВ 1.5.1]; – визначає основні проблеми, порушені в тексті, пов'язуючи їх із життєвим досвідом [6 МОВ 2.2.1]; – пояснює значення здобутої з тексту інформації [6 МОВ 2.4.1]; – обстоює власну позицію щодо обговорюваних питань [6 МОВ 1.6.2]; – наводить кілька простих аргументів і прикладів на підтвердження власної позиції [6 МОВ 1.6.2-1];	1. Мова в житті людини: – пізнання світу засобами мови; – вираження себе, свого «Я» за допомогою мови; – відчуття належності до українського народу через мову; – захист державних кордонів; – вираження емоцій і почуттів засобами мови; – збереження української культури, утіленої в українському слові; – формування моральної і мовленнєвої культури засобами мови; – спілкування й обмін інформацією засобами мови. 2. Ціннісне ставлення до мови	Організаційна діяльність (цілевизначення; планування; організація роботи; самоконтроль, рефлексія). Пізнавальна діяльність (здійснення пошуку інформації на підтвердження важливості ролі мови в житті людини; узагальнення різних думок, виявлення спільного й різного тощо). Мовленнєва діяльність (обговорення ролі української мови в житті українців; висловлення власної думки щодо важливості мови в житті людини; обґрунтування важливості бережного ставлення до мови). Текстова діяльність (сприйняття й аналіз тексту, що містить нову інформацію; структурування інформації; переведення текстової інформації про мову в графічну тощо (створення колажу, моделі, малюнка); написання

– - розрізняє відому і нову, головну і важливу другу-рядну інформацію, факти та судження [6 УМД 2.2.2]		есе («Мої емоції в мові», «Які слова живуть у мені», «Як мова береже кордони», «Як слово веде мене у світ», «Які можливості дає мені мова», «Яким був би світ без мови», «Що означає дорожити мовою?», «На що здатні слова» тощо)
--	--	---

Моделювання результатів навчання/оцінювання здійснюється через формулювання навчальних цілей до теми, що повідомляються здобувачеві освіти. На підставі результатів виконання здобувачем цих дій можна оцінити рівень сформованості компетентностей. Навчальні цілі в аналізованому фрагменті модельної програми представлені у першому стовпці:

- пояснює роль і важливість державної мови в житті людини;
- вичерпно відповідає на запитання за змістом почутого повідомлення [6 МОВ 1.1.2-1];
- пов'язує, зіставляє почуте із життєвим досвідом [6 МОВ 1.4.5];
- обґрунтовує своє ставлення до змісту почутої інформації [6 МОВ 1.5.1].

У третьому стовпці автори пропонують види навчальної діяльності, що допоможуть досягти навчальних цілей (навчальні дії). Тож процес оцінювання передбачає формулювання навчальних цілей, вибір і реалізацію навчальних дій, застосування певного інструменту оцінювання (тест, спостереження, портфоліо тощо), що дозволить визначити, чи досягнута навчальна ціль і якою мірою:

Отже, реалізувати принцип справедливого оцінювання можливо, якщо:

- сформульовано операційний опис навчальної цілі (очікуваного результату), що потрібно виміряти;
- можливо виміряти рівень досягнення здобувачем навчальної цілі (очікуваного результату);
- існує інструмент для вимірювання рівня досягнення здобувачем навчальної цілі (очікуваного результату).

Оцінювання рівня досягнень здобувачем навчальної цілі/очікуваного результату здійснюється за порядковою, чотирирівневою, 12-бальною шкалою. Варто зауважити, що заклади освіти мають право застосовувати будь-яку іншу шкалу, затверджену рішенням педагогічної ради, але в документах про освіту використовується лише 12-бальна шкала.

Техніки й інструменти оцінювання

Формувальне оцінювання покроково

Крок 1. Спланувати освітні результати за темою

Крок 2. Спланувати цілі уроку як результат діяльності учнів
Крок 3. Сформулювати завдання уроку як кроки діяльності учнів
Крок 4. Сформулювати конкретні критерії оцінювання видів робіт
Крок 5. Оцінювати діяльність учнів за критеріями
Крок 6. Порівнювати результати учня з його попереднім рівнем
Крок 7. Визначати місце учня на шляху до досягнення мети
Крок 8. Коригувати освітній маршрут учня

Орієнтовні вимоги до застосування критеріїв і шкал оцінювання

ЧІТКІСТЬ, КОНКРЕТНІСТЬ, ОДНОЗНАЧНІСТЬ І ЗРОЗУМІЛІСТЬ
ЧІТКІСТЬ РОЗМЕЖУВАННЯ МІЖ РІВНЯМИ ДОСЯГНЕНЬ
НАДІЙНІСТЬ ШКАЛИ ОЦІНЮВАННЯ
ОБІЗНАНІСТЬ УЧНІВ ПРО КРИТЕРІЇ ТА ШКАЛУ ОЦІНЮВАННЯ
ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ МЕТАКОГНІТИВНИХ НАВИЧОК УЧНІВ
УЧАСТЬ УЧНІВ У РОЗРОБЛЕННІ ТА ЗАСТОСУВАННІ КРИТЕРІЇВ, ШКАЛИ ОЦІНЮВАННЯ

Вироблення критеріїв разом з учнями

1. Повідомити навчальні цілі.
2. Попросити кожного учня написати один-два критерії, за якими оцінюватиметься завдання.
3. Записати їх на дошці.
4. Переконалися, що всі учні зрозуміли запропоновані критерії.
5. Розмістити критерії за ступенем важливості.
6. У процесі обговорення вибрати пріоритетні критерії.
7. Якщо передбачається виставлення балів, визначте кількісне вираження кожного критерію або зробіть його градацію.

**Загальні критерії оцінювання результатів навчання учнів 5–6 класів,
які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту
базової середньої освіти**

Рівні результатів навчання	Бал	Загальна характеристика
I. Початковий	1	Учень/учениця розрізняє об'єкти вивчення
	2	Учень/учениця відтворює незначну частину навчального матеріалу, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення
	3	Учень/учениця відтворює частину навчального матеріалу; з допомогою вчителя виконує елементарні завдання
II. Середній	4	Учень/учениця з допомогою вчителя відтворює основний навчальний матеріал, повторює за зразком певну операцію, дію
	5	Учень/учениця відтворює основний навчальний матеріал, із помилками й неточностями дає визначення понять, формулює правило
	6	Учень/учениця виявляє знання й розуміння основних положень навчального матеріалу; відповідає правильно, але недостатньо осмислено; застосовує знання під час виконання завдань за зразком
III. Достатній	7	Учень/учениця правильно відтворює навчальний матеріал, знає основоположні теорії і факти, наводить окремі власні приклади на підтвердження певних думок, частково контролює власні навчальні дії
	8	Учень/учениця має достатні знання, застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, намагається аналізувати, установлювати найсуттєвіші зв'язки і залежність між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність; відповіді логічні, хоч і мають неточності
	9	Учень/учениця добре володіє вивченим матеріалом, застосовує знання в стандартних ситуаціях, аналізує і систематизує інформацію, використовує загальновідомі докази із самостійною і правильною аргументацією
IV. Високий	10	Учень/учениця має повні, глибокі знання, використовує їх у практичній діяльності, робить висновки, узагальнення
	11	Учень/учениця має гнучкі знання в межах вимог навчальних програм, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях, знаходить інформацію та аналізує її, ставить і розв'язує проблеми
	12	Учень/учениця має системні, міцні знання в обсязі та в межах вимог навчальних програм, усвідомлено використовує їх у стандартних і нестандартних ситуаціях; самостійно аналізує, оцінює, узагальнює опанований матеріал, самостійно користується джерелами інформації, приймає обґрунтовані рішення

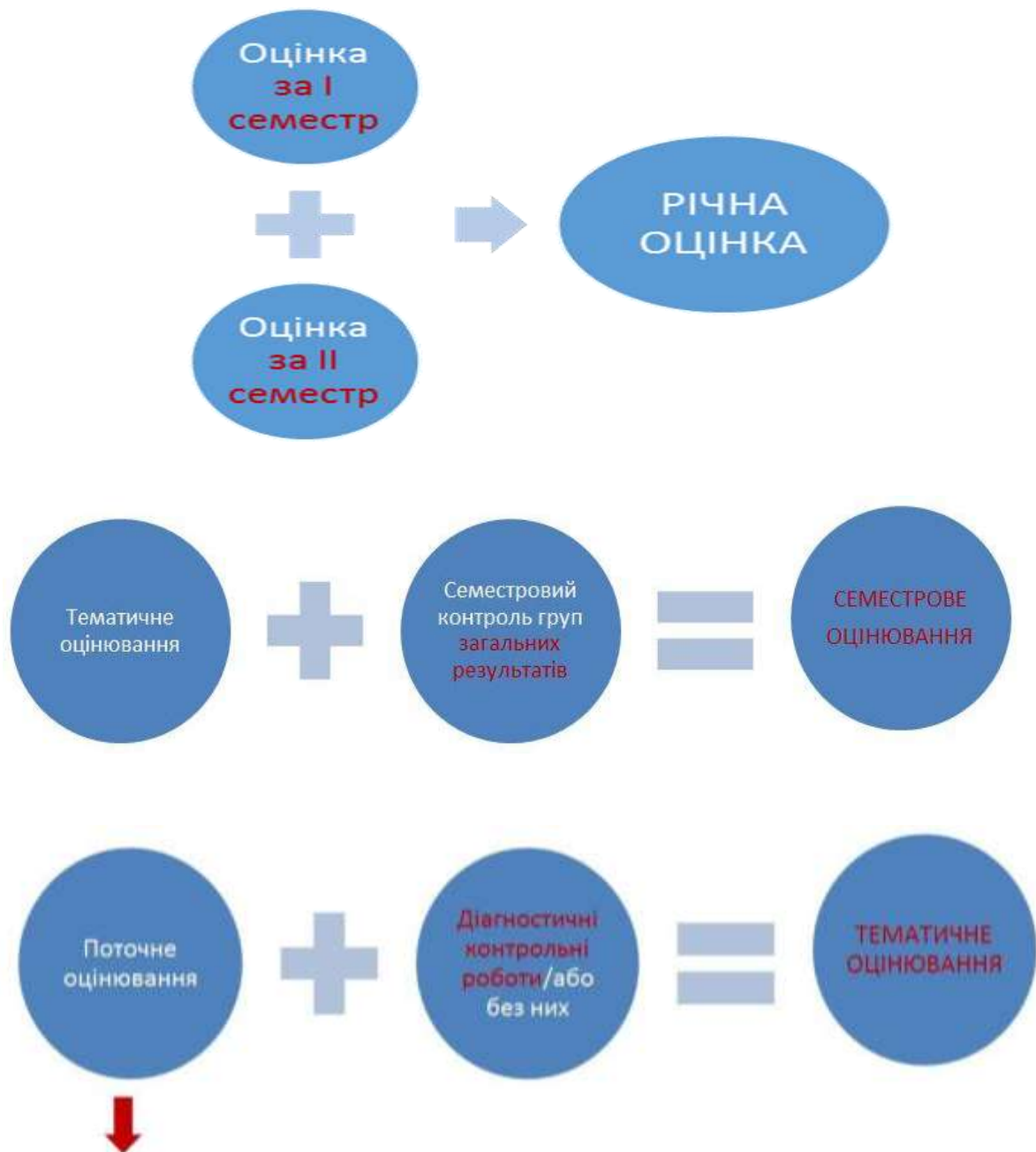
Свідоцтво досягнень

- **Характеристика навчальної діяльності (наскрізні уміння/наявність)**

Заповнюється класним керівником за результатами спостережень, проведених спільно з учителями, які працюють із класом. Спостереження проводяться впродовж року за планом, визначеним закладом освіти. Заповнення цієї граfi здійснюється після завершення кожного навчального року або в разі зміни закладу освіти.

- **Характеристика результатів навчання (очікувані групи результатів навчання, передбачені навчальною програмою/бали або рівні)**

Схема оцінювання груп результатів навчання

Мотиваційно-стимулювальна функція

Групи технік формувального оцінювання

Педагогічне спостереження
Діагностичний аналіз
Самооцінювання
Взаємооцінювання
Оцінювання особистісного розвитку, соціалізації, навчальної діяльності учнів їхніми батьками
Застосування прийомів отримання зворотного зв'язку щодо сприйняття та розуміння учнями навчального матеріалу
Рефлексія
Збір доказів
Обговорення
Бесіда
Письмовий відгук на роботу
Дискусія

Для використання в освітньому процесі пропонуємо добірки технік та інструментів, що доступні за покликаннями:

- Техніки формувального оцінювання:

https://drive.google.com/file/d/12zs1-kU6kAEQrsxIILCYml_2oyXXQcIY/view

- Інструменти формувального оцінювання (фінський досвід):

<https://drive.google.com/file/d/1qjmCd5AyoRAxKgqFIHkA7fa7tCHbjZin/view>

Використані джерела

1. Гронлунд, Норман Е. Оцінювання студентської успішності : практ. посіб. / Гронлунд, Норман Е. – К. : Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. – 312 с.

2. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2017. – № 38–39. – 380 с.
3. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – 2-ге вид. – К. : Т-во «Знання» України, 2011. – 520 с.
4. Лукіна Т. О. Педагогічна діагностика: завдання, методи, інструменти : навч.-метод. матеріали до модуля / Т. О. Лукіна. – К. : Проєкт «Рівний доступ до якісної освіти», 2007. – 50 с.
5. Нова українська школа: путівник для вчителя 5–6 класів : навч.-метод. посіб. / за ред. А. Л. Черній; відп. за вип. В. М. Салтишева. – Рівне : ОПППО, 2022. – 168 с.
6. Оцінювання в Новій українській школі: ресурс для розвитку замість вироку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/view/otsinyuvannya-v-novij-ukrayinskij-shkoli-resurs-dlya-rozvytku-zamist-vyroku/>
7. Оценивание учебных достижений учащихся. Методическое руководство / Сост. Р. Х. Шакиров, А. А. Буркитова, О. И. Дудкина. – Б. : «Билим», 2012. – 80 с.
8. Основи педагогічного оцінювання. Частина 1. Теорія : навчально-методичні та інформаційно-довідкові матеріали для педагогічних працівників / За заг. ред. І. Буллах. – К. : Майстер-клас, 2005. – 96 с.
9. Пинская М. А. Формирующее оценивание: оценивание в классе : учеб. пособие / М. А. Пинская. – М. : Логос, 2010.
10. Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. № 289.
11. Щербак О. І. Теорія і практика оцінювання навчальних досягнень : навч.-метод. посіб. / О. І. Щербак, Н. З. Софій, Б. Ю. Бович; за наук. ред. О. І. Щербак. – Івано-Франківськ, «Лілея-НВ», – 2014. – 136 с.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Головним завданням організації діяльності в закладі освіти є безпека в освітньому середовищі. Концепція Нової української школи (НУШ) орієнтує педагогів на організацію життя в закладі освіти за моделлю поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих справ. Виховання органічно поєднане з процесом навчання дітей, опанування основами наук і плекання української ідентичності.

Запропоновані основні орієнтири компетентнісного виховання особистості дитини можуть творчо наповнюватися конкретним змістом, з урахуванням особливостей функціонування закладу освіти, вікових і індивідуальних можливостей учнів, інших актуальних соціальних викликів.

- **Виховний процес** є невід’ємною складовою освітнього процесу в закладах освіти і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини та громадянина, основних засадах і принципах, визначених законами України «Про освіту», ст. 6 (<https://cutt.ly/HLbwdBm>), «Про загальну середню освіту» ст. 15 (від 16 січня 2020 року № 463-IX – <https://cutt.ly/3Lbq70t>)

Метою організації освітнього процесу є забезпечення всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору й самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству.

Виховний процес має орієнтуватися на цінностях, що формують ціннісне ставлення і судження та слугують базою для щасливого особистого життя й успішної взаємодії із суспільством. Тому важливо підійти до виховання здобувачів освіти комплексно, акцентувати увагу на ціннісно-етичних компетентностях і практичних життєвих навичках, які дитина повинна набути, навчаючись у закладі освіти.

НА ЩО ЗВЕРНУТИ УВАГУ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Нині Україна постала перед серйозною загрозою виживання українства як нації. Під час військових дій діти є однією з найбільш вразливих категорій і потребують підтримки дорослих: батьків, учителів, психологів тощо.

Одним із головних критеріїв організації освітнього процесу в 2022–2023 навчальному році має стати **безпека в освітньому середовищі**.

Отже, основним цільовим напрямом діяльності закладу освіти стане організація забезпечення фізичного, психічного, соціального, духовного благополуччя всіх учасників освітнього процесу.

Першочергово необхідно звернути увагу на формування в здобувачів освіти базових знань із основ безпеки та правил безпекових дій в умовах загрози життю (уникнення паніки, збереження спокою та розсудливості). За статистикою саме паніка може стати причиною численних жертв під час надзвичайних ситуацій чи воєнних дій.

Допоміжні матеріали на допомогу педагогам розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України в розділі [Цивільний захист та безпека життєдіяльності](https://cutt.ly/BLvVLu9) (<https://cutt.ly/BLvVLu9>). Пропонуємо також за [покликанням](#) брошуру «У разі надзвичайної ситуації або війни», що розроблена Міністерством культури та інформаційної політики.

Дитяча та сімейна психологиня Світлана Ройз склала [посібник](#) «Ми готові. Про дітей» (<https://cutt.ly/vLvBtID>), де зібрано рекомендації, як говорити про загрози з найменшими членами родини і як навчити їх діяти різних ситуаціях (природні катаклізми чи війна). Матеріали засновані на практиці Ізраїлю та сформовані у вигляді ігор у супергероїв.

В умовах воєнного стану набуває особливої уваги психологічний супровід усіх учасників освітнього процесу. Військова агресія проти України залишила глибокі емоційні, психологічні переживання для кожної людини. Зміна настрою, неврівноваженість, зневіра, страх, емоційне збудження – це все руйнує особистість, заважає адекватно сприймати дійсність, критично оцінювати ситуацію. Тому одним із пріоритетних завдань педагогів у наступному навчальному році є надання психологічної підтримки, забезпечення психолого-педагогічного супроводу емоційно вразливих категорій осіб. Класні керівники мають підтримувати дітей та, у разі необхідності, надавати допомогу в нормалізації психічного стану, стабілізації емоцій, проявляти увагу, турботу. Із зазначеного питання важлива співпраця з практичним психологом щодо психологічного супроводу дітей/родин, які потребують допомоги, – [Лист МОНУ від 06.03.2022 № 1/3371-22 «Про організацію освітнього процесу»](#) (<https://cutt.ly/VLvBcas>).

Також пропонуємо ознайомитися з рекомендаціями [«Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» від 04.04.2022 № 1/3872-22](#). (<https://cutt.ly/pLvBIen>).

У зв'язку з вимушеною евакуацією багатьох людей із місця постійного проживання деякі заклади Миколаївської області відкрили двері внутрішньо переміщеним особам (ВПО). З цієї метою педагогам необхідно допомогти адаптації таких дітей у колективі та сприяти емоційно-психологічній стабілізації ВПО. Ця робота також потребує уваги практичного психолога задля моральної підтримки дітей і родин, а також співпраці з соціальним педагогом щодо матеріальної допомоги й соцзахисту.

Оновлений банк кращих практик психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, надання соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства й торгівлі людьми розміщений на вебсайті ДНУ [«Інститут модернізації змісту освіти»](#) (<https://cutt.ly/ULv0dPw>).

Серед виховних напрямів найбільш актуальними нині виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне й екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, що спирається на повагу до культурних цінностей українського народу, його історико-культурне надбання, гуманізм, демократію, свободу, толерантність, виваженість, відповідальність за природу, готовність до захисту незалежності та територіальної цілісності України. (я [Наказ МОНУ від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання...»](#)) (<https://cutt.ly/SLv0WMb>).

Рекомендуємо ознайомитись з Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України, що передбачає

розроблені заходи до 2025 року щодо:

- удосконалення нормативно-правової бази національно-патріотичного виховання;
- створення соціально-педагогічних умов для реалізації національно-патріотичного виховання;
- зміни змісту та форми національно-патріотичного виховання;
- організації інформаційно-просвітницької роботи у сфері національно-патріотичного виховання;
- розвитку військово-патріотичного виховання.

На прикладах самовідданості українського народу, героїзму воїнів під час виконання бойових дій слід формувати в здобувачів освіти такі позитивні риси та якості «українця-переможця» у війні російської федерації проти України, як: патріотизм, моральна стійкість, сила волі, умотивованість до захисту Батьківщини та її національних інтересів, твердість духу, витримка, віра в перемогу, протидія ворожій пропаганди, підтримка емоційного ресурсу. Важливо формувати в учнів здатність протистояти

негативним емоціям, стресу, тривозі, почуттю небезпеки; учити емпатійному сприйняттю дійсності, милосердю, взаємодопомозі; розвивати волонтерський рух серед усіх учасників освітнього процесу; проводити години спілкування, орієнтуючись на приклади військової звитяги, реальні історії воєнних часів. Рекомендуємо під час планування державотворчих заходів керуватися методичними матеріалами [Українського інституту національної пам'яті \(https://cutt.ly/DLv00AT\)](https://cutt.ly/DLv00AT).

Ураховуючи ситуацію в країні, загрозу стабільності суспільного життя, рекомендуємо здійснювати планування виховної роботи щоквартально/щомісячно, відображаючи звіти в онлайн/офлайн-форматі та з можливістю корекції плану відповідно до реального стану подій.

УРАХУВАТИ ПІД ЧАС ПЛАНУВАННЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

16 лютого 2022 року, відповідно до указу [Президента України В. Зеленського від 14 лютого 2022 року №53/2022](#), із метою посилення консолідації на тлі пропагандистського та морально-психологічного тиску на суспільну свідомість українців оголошено **ДЕНЬ ЄДНАННЯ В УКРАЇНІ** (<https://cutt.ly/4Lv2z2H>). Пропонуємо врахувати під час планування виховних іміджевих заходів у закладах загальної середньої освіти, спрямованих на єднання та підтримку України (коло єдності, вебінари, круглі столи, інформаційно-роз'яснювальна робота про волонтерський рух, діяльність державних органів із питань забезпечення безпеки громадян тощо).

ПЕРЕЛІК ЧИННИХ ВИХОВНИХ ПРОГРАМ

Важливими питаннями в роботі з дітьми є: формування української ідентичності, основи духовності особистості, культура мислення і поведінки, профілактика ризикованої, девіантної і кримінальної поведінки, недопущення жорстокості й насилля в учнівському середовищі, різні види залежностей.

Допоможе осмислити сучасні виклики виховання та його головні засади, базові моральні цінності Програма виховної роботи «[Нова українська школа](#)» (далі – НУШ) у [поступі до цінностей](#)», що завершує апробацію на базі 5 пілотних закладів освіти Миколаївської області (<https://cutt.ly/PLv9vjS>).

Програма «НУШ у поступі до цінностей» допоможе вчителю, класному керівникові, вихователю, адміністрації закладів освіти осмислити сучасні виклики виховання та його головні засади, базові моральні цінності сучасного виховання, з обов'язковим урахуванням вікових особливостей учнів.

Із метою виховання соціально компетентних, критично мислячих і толерантних осіб, свідомих громадян і патріотів своєї Батьківщини для набуття практичних навичок і компетентностей для життя продовжує набирати обертів наскрізний інтегрований курс «Культура доброчесності» (<https://cutt.ly/uLv9Kqy>). Програму схвалено до використання Міністерством освіти і науки України (листи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 15.06.2018 № 22.1/12-Г-366; МОНУ від 28.01.2019 № 1/9-45) і на сучасному етапі є дуже актуальною. Пріоритетність виховних та розвивальних

завдань через активну практичну діяльність сприяє формуванню певних навичок і моделей поведінки, у першу чергу спрямованих на розвиток особистості, її культурної компетентності, громадянської свідомості й повагу до різноманіття. Програма виховних годин «Я. Ми. Країна» (<https://cutt.ly/kLv912r>) є універсальною та рекомендована для впровадження в середній і старшій школі. Її викладання може здійснюватися класними керівниками – учителями початкових класів і вчителями-предметниками, шкільними психологами, соціальними працівниками.

Миколаївським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти розроблено й успішно апробовано обласну програму

розвитку цілісної особистості, зорієнтовану на ціннісне виховання «Покоління успішних» на базі пілотних шкіл Миколаївської області (<https://cutt.ly/4Lv3kU8>).

Актуальність створення обласної програми з виховної роботи для закладів освіти Миколаївської області пов'язана з тим, що однією з головних умов успішного виховання сучасного громадянина України є цілеспрямований, системний характер виховного процесу. Програму рекомендовано для використання в усіх закладах загальної середньої освіти Миколаївської області як базову основу з можливістю коригування відповідно до особливостей класу і школи.

Формування активної громадянської позиції має впроваджуватися через систему учнівського самоврядування. З цією метою рекомендуємо курс «Життєві навички активного громадянства» (<https://cutt.ly/aLv3EY2>).

ПРЕВЕНТИВНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У цей складний час, який переживає наша країна, перед педагогічними працівниками постає безліч питань щодо організації превентивної роботи з дітьми. Серйозну небезпеку для подальшого розвитку нашого суспільства в Україні становить уживання психоактивних речовин та протиправна поведінка учнівської молоді, тому профілактика цього явища належить до найбільш пріоритетних соціально-педагогічних проблем.

Із метою організації превентивних заходів із учнівськими колективами та популяризації серед дітей переваг здорового способу життя Міністерством освіти і науки України видано лист від 13.05.2022 № 1/5119-22 «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні» (<https://cutt.ly/NLv3Hy3>), де зібрано статистику

вживання алкоголю, наркотичних, психотропних речовин учнівською молоддю та запропоновано шляхи подолання негативних явищ.

Більш детальна інформація з питань дитячої злочинності знаходиться у відкритому доступі на сайті офісу генерального прокурора України за покликанням: <https://cutt.ly/3Lv8j2B>.

Також, звертаємо увагу на те, що зафіксовано понад 5,5 тис. кримінальних проваджень за скоєння майнових злочинів у період війни – близько 1 200 осіб отримали повідомлення про підозру в мародерстві. Міністерство освіти і науки України зосереджує увагу на виконанні органами й закладами освіти в межах компетенції Плану заходів із реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року (розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.11.2019 № 1335-р (<https://cutt.ly/6Lv3NV1>)). Новітні технології дозволяють здійснювати спілкування з людиною, де б вона не знаходилася. Сучасні діти достатньо знаються на інформаційних технологіях і володіють навичками роботи з комп'ютером. Тому вчитель має можливість направити діяльність учнів у соціальних мережах у потрібне русло, зробити її більш змістовною та використовувати для реалізації виховних цілей.

Для проведення такої роботи можна використовувати соціальні мережі, сервіси Google Classroom, ClassDojo, Zoom і проводити різноманітні челенджи, флешмоби та квести. В інших сервісах – зустрічі, спільні перегляди, виховні години тощо.

Останнім часом серед сучасної учнівської молоді надзвичайно загострилася проблема довготривалих негативних явищ у міжособистісних відносинах підлітків: кібертретирування, секстинг, булінг тощо, що не може не викликати стурбованості й посиленої уваги широких кіл громадськості, освітян, батьків у більшості країн світу – [лист МОНУ від 20.03.2020 № 6/480-20](https://cutt.ly/8Lv8Q1T) (<https://cutt.ly/8Lv8Q1T>).

Нині булінг перетворився на доволі поширене явище, за яким стоїть ціла низка соціальних, психологічних і педагогічних проблем. Із метою допомоги педагогам щодо вирішення зазначених проблем розроблено «Міжнародні програми з попередження та протидії булінгу в закладах освіти». На сайті МОНУ розміщений у вільному доступі банк педагогічних технологій (інструментарій) у рубриці «[Корисні посилання щодо теми антибулінгу](https://cutt.ly/HLv8J8Y)» (<https://cutt.ly/HLv8J8Y>).

Пропонуємо у своїй роботі користуватися матеріалами, представленими на [поталі превентивної освіти](http://autta.org.ua/) (<http://autta.org.ua/>).

Продовжується превентивна робота з питань попередження торгівлі людьми. Із цією метою педагогам області слід створювати умови для розвитку особистості учня через упровадження виховної програми для учнів 7–10 класів із питань протидії торгівлі людьми «[Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція](https://cutt.ly/JLv4e80)» у формі проведення тематичних класних годин (16–19 годин навчального року для кожного класу), гуртків і факультативів (<https://cutt.ly/JLv4e80>).

Питання формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя є важливим завданням сучасної школи. Із цією метою розроблено навчальні ресурси, спрямовані на формування когнітивних, емоційних і соціальних компетентностей у галузі безпеки, здоров'я, самореалізації, соціалізації й уміння вчитися. Освітні ресурси для учнів закладів загальної середньої освіти – «[Вчимося жити разом](https://cutt.ly/tLv4aaB)», тренінговий курс із розвитку соціальних навичок для учнів 1–10 класів (<https://cutt.ly/tLv4aaB>).

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ТА ДОПОМОГА БАТЬКАМ

Регулювання батьківської відповідальності за виховання є актуальним із питань прав, обов'язків та відповідальності батьків за виховання дітей:

- Закон України «Про освіту», стаття 55. Права та обов'язки батьків здобувачів освіти;

- Закон України «Про охорону дитинства», стаття 12. Права, обов'язки та відповідальність батьків за виховання і розвиток дитини;

- Цивільний кодекс України, стаття 1179. Відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою;

- Кодекс України про адміністративні правопорушення, стаття 184. Невиконання батьками або особами, які їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей;

- Кримінальний кодекс України, стаття 166. Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування;

- Сімейний кодекс України, стаття 164. Підстави позбавлення батьківських прав тощо.

Відповідно до Концепції «Нової української школи», затвердженої [розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р](https://cutt.ly/oLv4jBf) (<https://cutt.ly/oLv4jBf>) заклади освіти в тісній

взаємодії із сім'єю і найближчим оточенням школяра

вирішують питання збереження і зміцнення здоров'я та виховання гармонійно розвиненої, освіченої, творчої, соціально активної і відповідальної особистості.

На допомогу батькам та вчителям створено відеоінструкції та інфографіки, що містять рекомендації та практичні поради для батьків. Для дітей створено окрему [сторінку](https://cutt.ly/0Lv4T6E) (<https://cutt.ly/0Lv4T6E>) на офіційному сайті МОНУ та [Youtube-каналі МОНУ](https://cutt.ly/fLv4ANE) (<https://cutt.ly/fLv4ANE>).

У час, коли ми захищаємо кордони держави, міста, стоїмо на охороні безпеки й життя, важливо тримати інформаційний фронт із урахуванням вікових особливостей тих, хто сприймає пропонований контент. Мультфільм «Добро завжди перемагає» допоможе дорослим знайти слова, щоб пояснити дітям події, що відбуваються в країні: <https://youtu.be/a-niOoMXSHU>.

Для плідної співпраці з батьками рекомендуємо ознайомитися з програмою [«Батьківські збори по-новому»](https://cutt.ly/CLv4Xuz) інтегрованого курсу «Культура добросусідства» (<https://cutt.ly/CLv4Xuz>). Сім'я має виступати основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження й передачі з національно-культурних і загальнолюдських цінностей наступним поколінням. Для того, аби не протиставлятися школі, підтримувати школу, між школою і батьками має збільшуватися рівень довіри. Це досягається прозорістю і комунікацією, постійним поясненням того, що відбувається, зменшенням страхів. Виховну програму варто ухвалювати спільно з батьками, а різні тематичні акції краще базувати на дитячій ініціативі, ідеях.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Позашкільна освіта є невід'ємним складником системи освіти, визначеної Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», і спрямована на розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, умінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності.

В умовах повномасштабної агресії РФ проти України заклади позашкільної освіти відіграють важливу роль не тільки в питаннях патріотичного виховання підростаючого покоління, але й забезпечують психологічну підтримку дітей у цей нелегкий для країни час та організовують змістовне дозвілля ([лист МОНУ від 18.03.2022 №1/3544-22](https://cutt.ly/eLv43AA) (<https://cutt.ly/eLv43AA>)).

Просимо забезпечити освітній процес у закладах позашкільної освіти за основними напрямками позашкільної освіти, затвердженими наказом МОНУ від 15.12.2021 № 1379,) у дистанційній чи змішаній формах. Одночасно повідомляємо про необхідність залучення до позашкільної освіти дітей тимчасово внутрішньо переміщених осіб.

Звертаємо увагу на те, що державні центри позашкільної освіти у співпраці з обласними, міськими, районними закладами позашкільної освіти мають організовувати заняття для різних категорій учнівської молоді. Долучитися до занять може будь-яка дитина, незалежно від того, чи займається вона в закладі позашкільної освіти. Усі заняття мають знаходитись у вільному доступі. Зкладами позашкільної освіти продовжується робота щодо розроблення занять, відеороликів, майстер-класів, лекторіїв, членджив, презентацій тощо.

На допомогу педагогам-позашкільникам пропонують навчальні матеріали:

- Національний центр «Мала академія наук України» (<http://man.gov.ua/ua>);
- Національний еколого-натуралістичний центр (<https://nenc.gov.ua/>);
- Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства та туризму учнівської молоді (<https://patriotua.org>);
- Український державний центр позашкільної освіти (<https://udcpo.com.ua/>).

Просимо, за можливості, сприяти волонтерському руху.

Висвітлені нами проблеми якісно змінюють і роль педагога. Він має бути наставником цілісного життя вихованців, стояти на варті їхніх переживань, прагнень, цінностей у нинішньому буремному світі. Це поглиблює розуміння ролі педагогічного супроводу, особистого спілкування, впливу педагога на особистість учня.

PRIORITIES

1.
2.
3.

ЗАСАДАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У 2022- 2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ МАЮТЬ СТАТИ:

- формування в здобувачів освіти базових знань і безпекових дій в умовах загрози життю;
- надання психологічної підтримки емоційно вразливим категоріям осіб та адаптація тимчасово внутрішньо переміщених осіб;
- виховання на загальнолюдських цінностях та патріотизмі, формування позитивних рис і якостей «українця-переможця» у війні РФ проти України: моральна стійкість, сила волі, твердість духу, витримка, віра в перемогу, протидія ворожій пропаганді, підтримка емоційного ресурсу;
- партнерська взаємодія і допомога батькам щодо забезпечення фізичного, психічного, соціального та духовного благополуччя дітей.

Висновок

Наскрізний процес виховання – один із компонентів формули Нової української школи, що формує цінності та є базою для успішної взаємодії дитини із суспільством.

Оновлення змісту освіти передбачає врахування індивідуально-психологічних особливостей та інтересів дітей у виховній і позашкільній діяльності, забезпечення індивідуальної й особистісної реалізації потенціалу кожного учня, що є одним із основних принципів діяльності закладу освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : сходження до духовності : наукове видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2006.
2. Гриневич Л. Від школи, де навчають знаннями, ми переходимо до школи компетентностей [електронний ресурс] / Л. Гриневич. – Режим доступу : <https://cutt.ly/SLbwAbR>
3. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості / І. А. Зязюн // Мистецтво у розвитку особистості : монографія ; ред., передмова та післямова Н. Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – С. 12–34.
4. Концепція нової української школи [електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf> .

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Війна в країні стала великою катастрофою і кризою для українського суспільства та продемонструвала необхідність соціально-психологічного захисту і психологічної допомоги як дітям, так і дорослим. Будь-які кризові, катастрофічні події (нещасні випадки, аварії, катастрофи, озброєні конфлікти) спричиняють значні соціальні та психологічні наслідки. Почуття страху, гніву, розгубленості або смутку; нездатність довіряти іншим, втрата солідарності та почуття зради, агресивна поведінка, високий рівень ризикованої поведінки, відсутність самозахисних стратегій поведінки, самозвинувачення, почуття провини, соціальна ізоляція суттєво впливають на якість життя людини. Щоб звести до мінімуму руйнівні наслідки ситуацій, що травмують, сприяти збереженню психічного здоров'я, необхідна психологічна допомога та психологічна підтримка учасникам освітнього процесу як в умовах екстремальної/надзвичайної ситуації, так і після повернення із зони ризику. Головна мета психологічної допомоги в екстремальних ситуаціях – це збереження фізичного та психічного здоров'я всіх учасників цих подій, тобто повернення людини до активного існування в нинішніх реаліях і формування в неї позитивного ставлення до психологічної допомоги.

У зв'язку з цим, суттєво підвищується роль і значення професійної діяльності працівників психологічної служби системи освіти, які здійснюють соціально-психологічний супровід освітнього процесу. Працівникам психологічної служби слід пам'ятати, що вони працюють із особливою категорією клієнтів – потерпілими від військових дій. Потерпілі – діти, батьки, педагогічні працівники – часто демонструють постстресову симптоматику: швидку втомлюваність, плаксивість, страхи, емоційну нестабільність, роздратування, конфліктність, спонтанні вияви агресії тощо. У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на неухильне дотримання норм професійної етики в процесі роботи з потерпілими.

Визначальним у педагогічній діяльності є базове ставлення педагога до дитини: поєднання знань, переконань і професійних позицій педагога, яке допомагає йому бачити, розуміти і конструктивно ставитися до емоційних та поведінкових проявів дітей, що, найчастіше, виникають унаслідок переживання ними стресових ситуацій. Це сприяє розумінню природних і закономірних психічних реакцій дітей на стрес і дозволяє надати дитині необхідну підтримку в тяжкий для неї час. Тому практичним психологам і соціальним педагогам необхідно спрямовувати свою увагу на: проведення **просвітницьких заходів для педагогів** щодо ознайомлення з особливостями вікових проявів на гостру стресову реакцію в дітей; навчання протоколам надання першої психологічної допомоги через створення безпечного підтримувального середовища в закладі освіти; методам згуртування та розвитку дитячого колективу, навичок ненасильницької комунікації; використання в професійній діяльності методів розвитку стресостійкості, технік саморегуляції та профілактики емоційного вигорання.

Вплив сім'ї на психічне здоров'я дитини під час кризових ситуацій здійснюється через забезпечення базисного почуття безпеки, гарантій безпечної взаємодії із зовнішнім світом, засвоєння нових способів його дослідження та реагування на виклики. Діти потребують підтримки й перебування поряд із дорослими, які допоможуть їм подолати кризу та адаптуватися до нових умов. Батьки є джерелом необхідного життєвого досвіду. Завданням працівників психологічної служби в питаннях **розвитку психологічної компетентності батьків** є ознайомлення їх із природою емоцій, віковими особливостями дітей та їх реакціями на стресову ситуацію, навчання основам надання першої

психологічної допомоги в гострому стресовому стані, технікам саморегуляції та психологічної підтримки дітей.

Просвітницько-профілактичну діяльність практичного психолога та соціального педагога зі здобувачами освіти необхідно спрямувати на розвиток у дітей навичок стійкості до стресу, саморегуляції, навчання особливостям першої психологічної допомоги, набуття навичок подолання наслідків складних життєвих ситуацій, критичного мислення, медіаграмотності, безконфліктного, толерантного спілкування, уміння працювати в команді, побудови позитивної життєвої перспективи, учити конструювати та формулювати позитивні цілі свого життя.

Основними формами й технологіями роботи практичного психолога та соціального педагога з учасниками освітнього процесу в сучасних умовах можуть бути:

- онлайн-консультування з метою зниження можливих негативних ефектів (паніка, чутки, агресивні прояви);
- консультування за принципом «телефон довіри» через електронну пошту й оперативна допомога через соціальні мережі;
- діагностика через інтернет із можливістю збору даних на єдиному ресурсі (наприклад, тестування через Google-форми);
- психологічна просвіта та психопрофілактика через створення цікавого відеоконтенту, прямих ефірів, вебінарів тощо;
- психологічна корекція з використанням і мобільних онлайн-тренажерів, онлайн-ігор (наприклад, для корекції та розвитку пізнавальних процесів);
- організація в дистанційній формі груп взаємопідтримки для батьків, учнів, педагогів, підвищення стресостійкості в домашніх умовах, підвищення рівня комунікацій у сім'ї;
- створення на сайтах закладів освіти сторінок психолога і соціального педагога, розробка власних блогів, сторінок у соціальних мережах та розміщення практичних порад із питань профілактики стресових розладів, надання першої психологічної допомоги, телефонів служб підтримки, пізнавальної інформації для учасників освітнього процесу.

Важливим напрямом роботи працівників психологічної служби є підвищення власної професійної компетентності в питаннях кризової, екстремальної психології, вивчення та впровадження протоколів надання першої психологічної допомоги, збереження психологічного здоров'я і профілактика емоційного вигорання.

З огляду на сучасні реалії професійної діяльності працівників психологічної служби, у них виникають труднощі щодо витримування різних видів психологічного впливу, емоцій, інстинктивних імпульсів інших людей і необхідність перебування при цьому в стійкому стані, у контакті із собою та реальністю, без втрати своєї суб'єктності. Тому психологам та соціальним педагогам важливо розвивати рефлексію, критичне мислення і розуміння проблематики професійної діяльності. Працівникам психологічної служби важливо пам'ятати про отримання регулярної (бажано не рідше одного разу на місяць) професійної супервізії – консультування в процесі роботи з більш досвідченим фахівцем. Отримання супервізії є умовою ефективності кожного працівника і профілактики його професійного вигорання.

Просвітницько-профілактичні програми для використання фахівцями психологічної служби

Організувати роботу з профілактики булінгу допоможе посібник [«Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід»](#), у якому представлено інтерактивні та тренінгові заняття для вихованців закладів дошкільної освіти; здобувачів освіти 1–11 класів; педагогічних працівників закладів освіти; батьків; персоналу закладів освіти

(<https://bit.ly/3biZQSS>).

Профілактиці інтернет-залежності сприятимуть навчально-методичні посібники [«Керівництво із соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків в інтернеті»](#), що містять заняття та тренінгові вправи з розвитку базових компетенцій безпечної поведінки підлітків в інтернеті, плани заходів для педагогів та батьків (<https://cutt.ly/oKcQTqP>).

Питання кібербезпеки та безпеки підлітків від сексуальних ризиків допоможе вирішити урок [«Інтимне селфі в Інтернеті - жарт чи небезпечний ризик?»](#). Заняття спрямоване на формування в здобувачів освіти 7–11 класів уявлення про актуальні ризики в інтернеті, пов'язані з надсиланням власних інтимних фото. А також наявні матеріали можна використовувати для роботи з батьками і педагогами (<https://cutt.ly/lKcQBjr>).

Формування комунікативної сфери сучасних підлітків є важливою складовою повноцінного розвитку особистості дитини. Про стиль життя в цифровому форматі, переваги й небезпеки інформаційного світу, віртуальну особистість сучасних підлітків, техніки ефективної комунікації йшла мова на обласному практикумі для працівників психологічної служби Миколаївської області [«Комунікація майбутнього: психологічна безпека та особливості інтернет-спілкування»](#) (<https://cutt.ly/zKcWyjQ>)

Розвитку ціннісного ставлення до життя і запобігання втягненню дітей у небезпечні квести сприятиме методичний посібник [«Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення»](#), що містить заняття для здобувачів освіти 5–11 класів, педагогів і батьків (<https://cutt.ly/LKcWd6s>)

Для формування навичок безпечної поведінки особистості й попередження сексуального насильства та сексуальної експлуатації дітей можна використовувати [методичні посібники сценаріїв інтерактивних бесід, ігор і занять для дітей](#) віком 4–6 років «Навчіть дитину захищатися»; віком 10–13 років – «Вчимо дитину захищатися»; віком 14–18 років – «Я вмію себе захистити» (<https://cutt.ly/TKcWxb0>).

Для створення вільного від насильства простору в закладах освіти рекомендуємо використовувати [методичні посібники](#), що допоможуть розробити власну стратегію попередження та протидії насильству, реагувати на такі випадки, надавати допомогу тим, хто зазнав, учинив або став свідком насильства (<https://cutt.ly/KKcWW9l>).

[Ліфлети](#) допоможуть захистити дітей від насильства, зокрема домашнього насильства в умовах дистанційного навчання. Педагоги і здобувачі освіти дізнаються, як проявляється домашнє насильство над дитиною і як необхідно діяти під час виявлення домашнього насильства (<https://cutt.ly/MKcWSWx>).

Підвищенню рівня конфліктологічної компетентності здобувачів освіти, розвитку вмінь і навичок вирішення конфліктів мирним шляхом, формуванню ненасильницької поведінки та громадянської позиції сприятиме програма факультативу [«Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе. Базові навички медіації однолітків»](#) і електронний курс [«Вирішую»](#)

конфлікти та будую мир навколо себе» (<https://cutt.ly/1KcWMI8>).

Фахівцями навчально-методичної лабораторії практичної психології та соціальної роботи МОППО підготовлено методичні розробки «Формування психологічної готовності педагогічних працівників до роботи з профілактики булінгу в освітньому середовищі», що спрямовані на допомогу учасникам освітнього процесу в створенні безпечного освітнього середовища в закладах освіти (<https://cutt.ly/3KcEajx>)

Здійснювати профілактику конфліктів та правопорушень серед учнівської молоді 14–18 років допоможе програма «Будуємо майбутнє разом». Також програма містить модулі, що дають змогу розкрити особистісний потенціал учасників групи, побудувати позитивну життєву перспективу та сприяють лідерству й активній життєвій позиції (<https://cutt.ly/DKcEbmh>).

Профілактиці алкогольних проблем сприятиме програма «Сімейна розмова», що у співпраці з батьками здобувачів освіти 7–8 класів допоможе підліткам розвинути особистісний захист і формувати критичне мислення щодо психоактивних речовин та наслідків їх уживання, а також гармонізує міжособистісні стосунки в колі сім'ї (<https://cutt.ly/ZKcEJq7>).

Програма «Я моє здоров'я – моє життя» допоможе здобувачам освіти 5–6 класів підвищити поінформованість й розширити знання молодших підлітків про здоров'я, здоровий спосіб життя, формувати в них відповідні цінності та життєво важливі переконання, напрацювати необхідні практичні навички відповідальної безпечної поведінки стосовно свого життя і здоров'я, а також життя і здоров'я оточуючих (<https://cutt.ly/wKcENsB>).

Програма «Дорослішай на здоров'я» направлена сформувати в підлітків 9–11 класів здоровий спосіб життя та зберегти репродуктивне здоров'я, усвідомити цінність здоров'я як основи успішної самореалізації, відповідально ставитися до збереження сімейних цінностей, ознайомить із основами відповідального батьківства (<https://cutt.ly/ZKcE8QB>).

Надати відповіді на питання батьків і підлітків з теми статевого виховання допоможуть посібники (<https://cutt.ly/bKcRerW>).

З питання протидії торгівлі людьми в нагоді стануть матеріали програми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» для здобувачів освіти 7–11 класів, що сприяють самопізнанню і самовдосконаленню особистості; розвивають навички відповідальної і водночас безпечної поведінки, уміння адекватно приймати рішення в різноманітних, у т. ч. складних, життєвих ситуаціях, а також допоможуть визначити та сформулювати громадянську позицію особистості (<https://cutt.ly/hKcUCbl>).

У роботі з батьками рекомендуємо використовувати програму тренінгових занять «Творимо разом світ, безпечний для дитини», що розкриє актуальні теми в процесі розвитку особистості здобувачів 7–11 класів (<https://cutt.ly/eKcU5aB>).

Корекційно-розвиткові, відновлювальні програми

Одним із найбільш ефективних методів роботи з підлітками, на думку багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, є групова корекційно-відновлювальна, реабілітаційна робота, що поєднує в собі методи та способи роботи різних психотерапевтичних підходів, залежно від актуального стану, глибини й інтенсивності переживань, вікових, психофізіологічних та когнітивних особливостей учасників групи.

У проведенні корекційно-розвивальної роботи практичного психолога з учасниками освітнього процесу щодо зниження емоційної напруги, формування вольових процесів, розвитку навичок довільної саморегуляції, самоконтролю і пізнавальних процесів допоможе збірник [«Сучасні методи психологічної корекції в діяльності практичного психолога закладу дошкільної освіти»](#), до якого ввійшли програми, що розроблені фахівцями психологічної служби Миколаївської області, переможцями II етапу Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» (<https://cutt.ly/YKcIsn0>).

Розвитку емоційно-вольової та поведінкової саморегуляції, корекції порушень міжособистісних і внутрішньоособистісних відносин та допомога в розвитку емоційної зрілості підлітків сприятиме [Програма психокорекції емоційних переживань підлітків, які зазнали травматичного досвіду «Літній інтенсив»](#) (<https://cutt.ly/MKcOFN3>).

Нині існують різні методи зняття психічної напруги: раціональна психотерапія (вплив на людину через логічне переконання), аутогенне тренування, активна і пасивна м'язові релаксації (найпростіші комплекси вправ, спрямованих на зниження мимовільного м'язового напруження), медитація, візуалізація. Однією з найбільш результативних форм психологічної допомоги в кризових ситуаціях вважають арт-терапію.

Арт-техніки, за рахунок своєї універсальності, виявляються дуже ефективними під час вирішення широкого спектра проблем: внутрішньо- і міжособистісних конфліктів, кризових станів, у тому числі екзистенційних і вікових криз, травм, втрат, ПТСР, невротичних та психосоматичних розладів; у консультуванні й терапії дітей і підлітків в освітній діяльності; у ході проведення корекційних заходів та ефективно сприяє відновленню цілісності особистості. Вибір того чи іншого залежить від стану людини та її індивідуальних особливостей [Методи зняття психологічної напруги та підвищення стресостійкості](#) (<https://cutt.ly/uKcO7HK>).

[Терапевтична книга і робочий зошит для дітей 7-11 років «Привіт. Давай дружити?»](#) розроблені для того, щоб дати дитині можливість пережити складні чи травмуючі хвилювання процесу втечі з дому, подорожі й адаптації до нового місця. Ця книга більш за все підходить дітям 7–11 років, які вже вміють говорити про себе, свої думки, справи і почуття; для яких досвід війни та міграції, хоч і був важким, але це не призвело до серйозних емоційних розладів, коли почуття настільки сильні, що дитина неспроможна на діалог (<https://cutt.ly/PKcPswx>).

[Тренінг «Опанування проблемно-вирішальної поведінки підлітками, що пережили травматичний стрес»](#) допомагає створити в учня схему, за якою можна представити модель розв'язання проблемної ситуації, сформувати стресостійкість за активізації обох півкуль

головного мозку: лівої – методами об'єктивізації та раціоналізації; правої – інтуїтивними релаксаційними методами (<https://cutt.ly/sKcPJVI>).

Посібник [Перша психологічна допомога](https://cutt.ly/sKcPJVI) призначений для проведення орієнтації помічників у сфері надання першої психологічної допомоги (ППД) людям, які пережили серйозну кризову подію. ППД передбачає надання людям у стані дистресу гуманної, підтримувальної та практичної допомоги з повагою до їхньої гідності, культури і можливостей (<https://cutt.ly/1KcAweo>).

Корекційно-розвиткова програма [«Безпечний простір»](https://cutt.ly/WKcAyUR) допоможе підвищити стійкість до переживання наслідків стресу дошкільнятам і школярам після психотравматичних подій. Програма складається з оновленої структури занять із урахуванням проведення зустрічей як в очному, так і дистанційному форматі. А також містить корисні додатки, зокрема «Комплекс дій учасників освітнього процесу щодо превентивності, виявлення та реагування щодо булінгу», «Протокол допомоги дітям та підліткам, які мають суїцидальну поведінку» та перелік літератури, кінофільмів, що допомагають зрозуміти реакції на фрустрацію, стрес, травму і знайти слова для висловлення почуттів і розради (<https://cutt.ly/WKcAyUR>).

Книга [ТВОЯ СИЛА - практикум для дітей та підлітків](https://cutt.ly/5KcAYaF) – практикум для дітей і підлітків Світлани Ройз, у якій кожне просте завдання може стати містком до відчуття сили, розуміння своїх емоцій. У ній є як заохочення до роздумів, так і конкретні практики з регулювання емоцій (<https://cutt.ly/5KcAYaF>).

[Кращі практики психолого-педагогічного супроводу](#) та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, надання соціально-психологічної допомоги постраждалим унаслідок насильства й торгівлі людьми.

Адаптація внутрішньо переміщених дітей до нових закладів освіти

Адаптація внутрішньо переміщених дітей до дитячих колективів у дошкільному закладі та школі є надзвичайно важливою складовою адаптації родини за місцем переселення. Допомогти дитині інтегруватися в новий шкільний колектив, включити її в освітній процес, зменшити рівень стресу, не виділяти з-поміж інших учнів як «жертву», мотивувати вчитися – це та частина роботи, яку мають виконувати шкільні психологи, соціальні педагоги. Саме від професійності цієї роботи залежить, як відбудеться адаптація. Успішність її залежить від того, як дитину буде представлено в новому дитячому колективі, яким чином буде організовано освітній процес і включення дитини в цей процес.

Організації соціально-педагогічного та психологічного супроводу сімей, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах унаслідок військових дій у країні, набуває нового вектору: від реагування у форматі пропрацювання кризових емоційних станів, стабілізації стану до психоемоційного відновлення. Новий формат передбачає системність, структурованість, психоедукацію, організацію психологічних чи соціальних інтервенцій на основі зібраного анамнезу про сім'ю чи особу. Напрями психологічної допомоги – актуалізація адаптивних і компенсаторних ресурсів особистості, мобілізація психологічного потенціалу учнів для подолання негативних наслідків надзвичайних обставин або складних життєвих ситуацій, у яких опинилися сім'ї внаслідок військового конфлікту, орієнтовний план психологічного супроводу,

перелік діагностичного інструментарію представлено в [посібнику](https://cutt.ly/CKcDk0Z) (<https://cutt.ly/CKcDk0Z>).

У посібнику [Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям](#) подано матеріал із питань надання професійної комплексної допомоги сім'ям внутрішньо переміщених осіб та їх дітям, адаптації внутрішньо переміщених дітей до нових закладів освіти, окреслено особливості надання соціально-психологічної допомоги, розкрито методи, які можна застосувати в ході роботи з дітьми, які переживають кризову ситуацію (<https://cutt.ly/NJox0Di>).

Формування психологічної готовності педагогів до взаємодії з дітьми – вимушеними переселенцями є актуальним напрямом роботи психологів і соціальних педагогів. Обов'язковим є ознайомлення педагогів із особливостями впливу травматичного досвіду на поведінку дітей – вимушених переселенців, розробка алгоритму роботи педагогічних працівників щодо успішної адаптації дітей до освітнього закладу та групи/класу, розвиток професійних якостей і вмінь, необхідних педагогу, який працює з дітьми – вимушеними переселенцями, формування активного розуміння учасниками освітнього процесу, що саме від їх дій формується толерантне ставлення до дітей, створення безпечного середовища. [Тренінг формування психологічної готовності педагогів до роботи з дітьми - вимушеними переселенцями](#) (<https://cutt.ly/QKcDYsS>).

Війна в Україні безперечно стала стресом для всіх учасників освітнього процесу та внесла корективи в роботу лабораторії з працівниками психологічної служби області.

Із метою підготовки практичних психологів і соціальних педагогів до надання першої психологічної допомоги та підтримки учасникам освітнього процесу працівниками навчально-методичної лабораторії практичної психології, соціальної роботи та інклюзивного навчання в березні 2022 року проведено дводенний семінар [«Психологічна підтримка особистості в кризових умовах життєдіяльності»](#). У межах семінару розглянуто методичні аспекти динаміки перебігу психоемоційного стану дорослих і дітей у період військових дій, особливості організації роботи психолога з внутрішньо переміщеними особами, алгоритми психологічної підтримки особистості, яка переживає втрату, особливості роботи з дітьми, які пережили катастрофу (<https://cutt.ly/zKcDF7I>).

Пріоритетним завданням для фахівців навчально-методичної лабораторії практичної психології, соціальної роботи та інклюзивного навчання в умовах військових дій є презентація практичними психологами й соціальними педагогами сучасних методів психологічної допомоги, корекції та реабілітації учасників освітнього процесу. У квітні 2022 року організовано проведення майстерні [«Методи психологічної підтримки особистості в кризовий період життєдіяльності»](#). Під час заходу учасниками презентовано теоретико-орієнтовний кейс «Перша психологічна допомога: протоколи та алгоритм дій», опрацьовано матеріали практико-орієнтовного кейсу «Інструменти психологічної підтримки дитини у кризовій ситуації: арт-техніки, проєктивні методики, онлайн-консультування, сторітелінг» (<https://cutt.ly/6KcDZDw>).

Для працівників психологічної служби та педагогів закладів освіти області створено сторінку [«Психологічна підтримка в період військових дій: інструменти та ресурси»](#) на сайті «Психологічна служба Миколаївщини» (<https://cutt.ly/EKcDMd6>).

Список використаних і рекомендованих джерел

1. Досвід надання допомоги дітям і сім'ям – жертвам військового конфлікту : практ. посіб. / І. О. Корнієнко, І. М. Лісовецька, Ю. А. Луценко, Д. Д. Романовська. – Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. – 152 с
2. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч.-метод. посіб. / Заг. ред. : К. Б. Левченко, В. Г. Панок, І. М. Трубавіна. – К. : Агенство «Україна», 2015. – 176 с.
3. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : метод. посіб. / За ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ «Видавництво «Логос». – 207 с.
4. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч.-метод. посіб. / Богданов С. О. та ін. ; заг. ред. : В. М. Чернобровкін, В. Г. Панок. – Київ : ПУЛЬСАРИ, 2017. – 208 с. : іл., табл.
5. Романовська Д. Д. Тренінгове опанування учнями проблемно-вирішальної поведінки : методичний посібник з практичної психології / Д. Д. Романовська. – Чернівці, 2015. – 25 с.
6. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Л. А. Мельник та ін. ; за ред. Л. С. Волинець. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. – 72 с.
7. Безпечний простір. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів : навч.метод. посіб. Вид. доп., виправ. / Богданов С. О., Гніда Т. Б., Залеська О. В., Лунченко Н. В., Панок В. Г., Соловійова В. В. / Заг. ред. : В. М. Чернобровкін, В. Г. Панок. – Київ : унів. вид-во «ПУЛЬСАРИ», 2021. – 368 с. : іл., табл.
8. Психосоціальна підтримка в кризовій ситуації : методичний посібник для педагогів / С. Богданов, О. Залеська. – К. : Пульсари. – 2018. – 76 с.
9. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження) / [Авт. кол. : В. В. Байдик, Ю. С. Бондарук, Ю. П. Гопкало, Т. Б. Гніда, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, І. І. Ткачук] ; заг. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. – Київ : Ніка-Центр, 2020. – 122 с.
10. Перша психологічна допомога : посібник фасилітатора з орієнтації працівників на місцях. – Київ : унів. вид-во «ПУЛЬСАРИ», 2017. 104 с. : іл.
11. Панок В. Г. Психологічний супровід освіти в умовах пандемії : наукова доповідь на веб-конференції «Учені НАПН України – українським вчителям», 27 серпня 2020 р. // Вісник Національної академії педагогічних наук України / Панок В. Г., Марухіна І. В., Романовська Д. Д.
12. Перша психологічна допомога : посібник для членів загону швидкого реагування Товариства Червоного Хреста України. – Київ, 2017.
13. Алгоритми діяльності працівників психологічної служби : т. 2 / За заг. ред. В. Г. Панка. – Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2020. – 106 с.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО АДАПТАЦІЇ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ КРИЗИ

Сьогодні фактично кожний потребує психологічної допомоги. У результаті тривалої дії значної кількості стресогенних і психотравмуючих факторів більшість людей переживають стрес та депресію. Треба розуміти: ніякі психологи не можуть припинити ті катастрофічні події, що відбуваються в країні, але мають змогу мінімізувати їх негативний вплив на психіку особистості. У 2022–2023 н. р. усіх учасників освітнього процесу супроводжуватимуть практичні психологи та соціальні педагоги. Алгоритм конкретних дій надання першої психологічної допомоги подано в методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України від 04 квітня 2022 року № 1/38-72.

Зараз треба сконцентрувати увагу на допомозі людині, яка постраждала внаслідок тривалого впливу стресогенних факторів. Психофізіолог Г. Сельє виявив неспецифічну реакцію організму на зовнішні впливи, що потребують змін, і назвав її спочатку «загальним адаптаційним синдромом», а потім перейменував на «*стрес*». Людина, яка знаходиться у тривалому стресі, менше враховує соціальні норми і стандарти, що може проявитися у втраті уваги не тільки до свого зовнішнього вигляду, а й до своїх базових потреб. Після тривалої дії стресора, до якого організм пристосувався, поступово виснажуються запаси адаптаційної енергії. На жаль, якщо знову з'являються ознаки реакції тривоги, то тепер вони незворотні, і людина може загинути.

Результати досліджень довели, що *дистрес* згубно проявляється у психіці: виникають важкі почуття провини, безпорадності і безвихідності. Нагадаємо, дистрес – це стан, у якому людина не в змозі повністю адаптуватися до стресових ситуацій та спричинених ними наслідків і проявляє дезадаптивну поведінку. Під час воєнного стану профілактика дистресу серед усіх учасників освітнього процесу, особливо для вчителів, вихователів як агентів змін, є актуальною для налагодження оптимального навчального процесу.

Значний рівень вітальної небезпеки, постійна напруженість дають підстави для надання підтримки і допомоги в адаптації до нестабільної ситуації. Упровадження психологічних реабілітаційних заходів, що допомагають полегшити, пом'якшити або запобігти ускладнення в психічному і фізичному станах здоров'я педагогічних кадрів, є значущим в організації ефективного освітнього процесу.

Перед інститутами післядипломної педагогічної освіти стоїть завдання: навчити педагогічних працівників копінг-стратегіям подолання стресу, що сприятимуть мотивації до професійного розвитку.

Навчати і виховувати – головне завдання вчителя. *Показниками професійної придатності* є уміння педагога бути організатором процесу засвоєння знань, конструктивно взаємодіяти зі всіма учасниками освітнього процесу, незалежно від того, в якому психологічному стані він знаходиться. Можливості і бажання працювати залежать від того, як швидко організму вдасться справитися зі стресом, що послідовно проходить *три фази: тривоги, резистентності (реакція спротиву) та виснаження*.

Для того, щоб максимально зберегти добрий стан здоров'я, педагогам потрібно навчитися правильно користуватися власними *психічними ресурсами*, підвищуючи функціональний резерв організму, що допоможе адаптуватися до стресового фактора.

Із метою формування життєстійкості в умовах надзвичайних обставин учителі мають так *розподіляти ресурси*, щоб найефективніше адаптуватися до варіативного ряду умов життєвого середовища. За В. А. Бодровим, ресурси – це фізичні та духовні можливості людини, мобілізація яких забезпечить реалізацію таких способів (стратегій)

поведінки, що запобігають або купірують стрес.

Однією з підстав ресурсного підходу є принцип **«консервації» ресурсів**, що передбачає можливість особистості *отримувати, зберігати, відновлювати, примножувати і перерозподіляти ресурси* відповідно до власних цінностей. Кардинальна задача, з якою мають впоратися педагоги, – це дозволити собі бути щасливим в умовах війни. Український психолог, тренер, коуч *Наталія Сабліна* проводить багато тематичних онлайн-зустрічей, вебінарів про те, як бути в ресурсі.

Адаптація у кризовий період утруднена, але все ж таки можлива. Ознаками адаптації є результати педагогічної діяльності. Зазначимо, що **факторами адаптації** можуть бути суб'єктивні та об'єктивні показники. До *об'єктивних* відносимо реальні показники навченості учнів, рівень їхньої успішності та старанності, взаємини зі всіма учасниками освітнього процесу, а також рівень стійкості поведінки педагога. До *суб'єктивних* належить задоволеність педагога результатами власної діяльності, його мотивація до роботи, швидке пристосування до умов, що змінюються, особливості саморегуляції.

Адаптаційні процеси особистості напряду пов'язані з рівнем **задоволення потреб**. Задоволеність потреб працівника реалізуються у трудовій діяльності. За визначенням С. Д. Максименка, *психічна адаптація* – «...це процес взаємодії особистості з середовищем, при якому особистість повинна враховувати особливості середовища й активно впливати на нього, щоб забезпечити задоволення своїх основних потреб і реалізацію значимих ланцюгів».

Сформованість особистісних характеристик адаптації педагогічних працівників визначає рівень якісної допомоги учням в опануванні знань. Так, кожний учитель, вихователь має з'ясувати свій **рівень психологічної готовності до професійної діяльності**. Адже саме психологічна готовність, як усвідомлене відображення наявного потенціалу й актуального стану системи «особистість-діяльність», забезпечує формування успішної педагогічної діяльності.

Психологічна готовність педагогічних кадрів до навчання дитини та власного професійного, особистісного саморозвитку – інтегративне особистісне утворення, що складаючись із тривалої та короткочасної готовності, забезпечує психологічну придатність до педагогічної діяльності. Серед різних складових феномена «готовність до професійної діяльності» звернемо увагу на **загальнопсихологічну готовність** (високий рівень здібностей саморегуляції психічного стану, розвинуті інтелектуальні якості, здібності до планування, моделювання, оцінки результатів діяльності тощо). Психолог *Світлана Роуз* надає цікаві та корисні поради щодо формування стресостійкості особистості; її психологічні вправи допомагають активізувати енергію для роботи.

Навички бачити перспективи в майбутній професійній діяльності та планувати рятують від стресу. Ще одне важливе психологічне завдання для педагога – опанування технік **цілепокладання**. Можемо припустити, чим вище рівень стійкості поведінки та можливостей саморегуляції, тим вище рівень задоволення потреб і тим більше шансів для планування, програмування майбутньої діяльності.

Одним із перших кроків у ході цілепокладання є усвідомлення власних потреб, бажань, стимулів. Наступний крок – визначення сильних і слабких сторін у процесі задоволення цих потреб: *хто?, коли?, де?, скільки?, що в житті можна покращити самотійно, зважаючи на власні ресурси*.

Розмежовуючи чинники, що викликають **виробничий стрес**, на *об'єктивні* (мало залежать від особистості працівника) і *суб'єктивні* (залежать від самої людини), педагогу можна порекомендувати скласти **індивідуальну реабілітаційну програму**. Індивідуальна реабілітаційна програма спирається на суб'єктивні чинники: знання специфіки власної нервової системи. Головне – у змісті програми мають бути такі психофізіологічні вправи, що можна самотійно контролювати і спрямовувати на

релаксацію або мобілізацію (залежно від робочої ситуації).

Для зниження посттравматичного стресового розладу (ПТСР) треба пам'ятати, що емоції важливі у формуванні здатності до збереження їх рівноваги. Емоції, безумовно, не потрібно пригнічувати, а необхідно навчитися управляти ними, тому що кожна емоція має свою цінність і значення. Корисними є всі вправи на розвиток **емоційного інтелекту**. А. Маслоу в книзі «Мотивація і особистість» у розділі «Самоактуалізація і подолання дихотомій» зазначає, що «...серце і розум, інстинкт і логіка не виступають у протистоянні один до одного, вони не антагоністи. У здорової людини, вони синергічні, тому що спрямовують її до однієї мети».

Більшість людей знають основні **антистресові заходи**: аутогенне тренування, різні методи релаксації, дихальна гімнастика, включення в життя людини позитивних емоцій, музика; фізичні вправи, психотерапія, фізіотерапевтичні заходи (масаж, сауна, електросон), голковколювання тощо. Місія сучасного педагога – бути посередником між учнями та культурою здорового способу життя, а це означає на власному прикладі демонструвати навички саморегуляції у складних життєвих обставинах.

Список рекомендованих джерел

1. Зарицька В. В. Розвиток емоційного інтелекту в контексті компетентнісно спрямованої освіти. Компетентнісно спрямована освіта: перший досвід, порівняльні підходи, перспективи : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 квітня 2011 р.) / В. В. Зарицька. – Київ : Ін-т сучасн. підр., 2011. – 92 с.

2. Методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» : лист МОНУ від 04.04.2022 № 1/3872-22. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-metodichni-rekomendaciyi-persha-psiologichna-dopomoga-algoritm-dij>

3. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології : навч. посіб. / В. І. Розов. – К. : Кондор, 2005. – 278 с.

4. Скворчевська О. В. Секрети психології на допомогу вчителю / О. В. Скворчевська. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 157 с.

5. Шпак М. В. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. Психологія особистості / М. В. Шпак. – 2011. – № 1 (2). – С. 282–287.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ТА СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Організація інклюзивного навчання в закладах освіти Миколаївської області у 2022–2023 році здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства.

Деякі питання організації інклюзивного навчання під час війни

У зв'язку з воєнним станом в Україні 26 квітня 2022 року уряд змінив порядок організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної та загальної середньої освіти.

Зміни, що відбулися:

- гранична кількість дітей із особливими освітніми потребами в інклюзивних класах або групах не застосовується, заклад не може відмовити в організації інклюзивного навчання та створенні інклюзивної групи;
- психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги чи допомога можуть надаватися фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів і педагогічними працівниками закладу (за умови дотримання безпеки учасників освітнього процесу);
- допускається застосування змішаної форми здобуття освіти в інклюзивних класах ЗЗСО;
- до закладу освіти можуть подаватися копії документа, що посвідчують особу, а також висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи (за наявності);
- засідання команд психолого-педагогічного супроводу в закладах освіти можуть проходити в режимі онлайн або в змішаному очно-дистанційному форматі;
- у закладі освіти можуть формуватися тимчасові інклюзивні міжкласні групи.

Корисні покликання:

- Як дітям з інвалідністю або ООП і їхнім батькам отримати різні послуги (НУШ_МОНУ)

<https://cutt.ly/wJ6bHvG>

- ГО «Смарт освіта» запускає цикл трансляцій про навчання та підтримку дітей із ООП під час війни (НУШ_МОНУ)

<https://cutt.ly/uJ6bX63>

- ГО «Смарт освіта»: як склалися долі дітей, які вимушено евакуйовані за кордон (НУШ_МОНУ)

<https://cutt.ly/uJ6IKgN>

- Як підтримати дітей із ООП під час переходу до середньої школи (НУШ МОНУ)
<https://cutt.ly/QJ6AriJ>

- Що робити людям із ООП, які хочуть пройти мультипредметний тест – роз'яснення МОНУ_УЦОЯО
<https://cutt.ly/RJ6ZDRA>

Інклюзивне навчання в закладах дошкільної освіти

Упровадження інклюзивної освіти в закладах дошкільної освіти у 2022–2023 навчальному році необхідно організовувати відповідно до листа Міністерства освіти і науки України «Про методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку» від 08.06.2022 № 4/1196-22. Цим документом поінформовано працівників місцевих органів управління освітою; керівників і педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів, закладів освіти, що забезпечують здобуття дошкільної освіти, про необхідність **використовувати методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів і рівнів підтримки** в дітей раннього та дошкільного віку.

У методичних рекомендаціях запропоновано інструменти оцінки розвитку сфер дитини раннього віку; подано перелік можливих особливостей розвитку дітей із особливими освітніми потребами та наявних у них освітніх труднощів, що можуть бути їм притаманні; наведено методичний інструментарій вимірювання ступеня їх прояву і стратегії подальшої підтримки тощо.

Психолого-педагогічний супровід та корекційно-розвиткова робота з дітьми дошкільного віку, що мають порушення розвитку, має бути спрямована на:

- соціально-емоційний розвиток;
- емоційний розвиток;
- соціальну ситуацію розвитку;
- сенсорний розвиток;
- динаміку розвитку мовлення;
- довербальний період;
- перехід до активного мовлення;
- альтернативну комунікацію;
- когнітивний (пізнавальний) розвиток;
- рухову сферу.

Варто наголосити саме на такій позиції, як «альтернативна комунікація». Це відносно нові навички в професійній діяльності педагогів, хоча в житті ми всі щохвилини використовуємо мову жестів і рухів. Але в професійній діяльності педагоги мають володіти навичками допоміжної альтернативної комунікації в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Із метою розвитку навичок спілкування і підсилення мовленнєвої активності в дітей дошкільного віку в разі, коли розвиток вербальної комунікації з певних причин ускладнений або неможливий, використовують альтернативні й допоміжні засоби

комунікації: жести, піктограми, фотографії, глобальне читання, комунікативні картинки (PECS), що розвивають символічну функцію мовлення.

Додаткові засоби комунікації допомагають дитині засвоювати основні мовні поняття і переконатися в можливостях свого впливу на навколишній світ. Використання жестів дає дитині можливість не лише чути мову, а й «бачити» та відчувати її. За допомогою жестів виділяється головний зміст мовлення – дитині легше зорієнтуватися в реальності, що швидко змінюється. Жест привертає увагу і забезпечує ефект участі, коли навіть немовна дитина є повноправним учасником розмови.

Ще одним із базових показників розвитку дитини є **рухова активність**. Численні спостереження свідчать, що в останні роки в більшості дошкільників спостерігається дефіцит рухової активності впродовж дня, особливо це стосується дітей, які мають сенсорні й опорно-рухові порушення. У зв'язку з цим педагогам закладів дошкільної освіти варто спрямувати професійний вектор на організацію рухової активності вихованців інклюзивних груп.

Після детального вивчення особливостей дітей із ООП педагогічна робота має включати:

- реалізацію індивідуального підходу до освітнього процесу з урахуванням причин, ступеня і характеру психофізичних порушень дитини;
- особистісно-орієнтовний підхід до розвитку дитини;
- корекційно-розвивальне спрямування.

Сформувані комплекс фізичних вправ для організації фізичної активності та проведення фізкультхвилин на заняттях в інклюзивних групах можна за допомогою **засобів адаптивної фізичної культури (АФК)**.

У ході планування роботи необхідно спиратися на збережені функції та компенсаторні можливості, створюючи ситуацію успіху.

Відмінною рисою АФК є наявність у її змісті значного обсягу спортивних ігор; спрямованість на залучення до спортивних занять якомога більшої кількості учасників (як дітей з інвалідністю, так і здорових); досягнення взаєморозуміння, співпереживання, взаємодопомоги та дружніх стосунків, що забезпечують єднання людей, незважаючи на їх фізичні відмінності. Добираючи вправи до фізкультхвилин, доцільно враховувати те, що вони мають:

- відповідати віковим особливостям дитини;
- бути відомими;
- охоплювати великі м'язові групи дитячого організму.

Дітям подобаються фізкультхвилинки, що супроводжуються віршованими текстами.

У роботі з дітьми з психофізичними порушеннями задля формування знань використовують такі методи, як:

- метод слова;
- наочна інформація;
- методи практичних вправ.

Використання тільки словесних методів у процесі фізичного виховання дітей, які мають особливості розвитку, мало результативне.

Потрібно обов'язково поєднувати їх із практичною діяльністю (буклет-таблиця для оцінки розвитку дітей до 3 років «Червоні прапорці» <http://surl.li/cfezt>)

Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти

Організація інклюзивного навчання з наданням психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг здійснюється відповідно до: законів України «Про

освіту», «Про повну загальну середню освіту», постанови КМУ від 21 липня 2021 р. № 765 «Про внесення змін до деяких постанов КМУ щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами», Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого постановою КМУ від 15 серпня 2011 р. № 872 (зі змінами).

Порядком організації інклюзивного навчання визначено, за якими освітніми програмами, підручниками, методичними підходами організовується навчання дітей із особливими освітніми потребами в інклюзивному класі, надано рекомендації щодо складання розкладу уроків для дітей із особливими освітніми потребами.

У 2022–2023 навчальному році організація інклюзивного навчання в ЗЗСО має в **обов'язковому порядку здійснюватися з використанням алгоритму визначення освітніх труднощів, причин їх виникнення в учнів в ЗЗСО та порядку забезпечення підтримки під час освітнього процесу** (<https://cutt.ly/aKqMU0T>).

Алгоритм створення інклюзивного класу:

- 1) вивчення документів дітей з ООП, які бажають навчатися в школі;
- 2) вивчення нормативно-правової бази й організаційно-методичного забезпечення інклюзивного навчання;
- 3) оцінка можливостей закладу для організації навчання особи з особливими освітніми потребами;
- 4) погодження з управлінням освіти організації навчання в інклюзивному класі, подання необхідної документації. Розв'язання питання фінансування нових посад;
- 5) створення нормативно-правового та методичного забезпечення впровадження інклюзивної освіти на рівні закладу освіти;
- 6) створення команди психолого-педагогічного супроводу;
- 7) розподіл обов'язків між членами команди, ознайомлення з посадовими інструкціями асистентів учителів;
- 8) складання індивідуальної програми розвитку;
- 9) складання індивідуального навчального плану й індивідуальних навчальних програм;
- 10) адаптація освітнього середовища до потреб дитини;
- 11) оцінювання навчальних досягнень учнів із ООП;
- 12) моніторинг якості інклюзивного навчання.

Більш детальну інформацію про складові алгоритму представлено на сайті Державної служби якості освіти.

Державна служба якості освіти презентувала друге видання збірки порад «Абетка для директора», створеної з метою підтримки директорів шкіл у розбудові внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

Докладніше за покликанням: <https://sqe.gov.ua/abetka-dlya-dyrektora-2021/>.

У 2021 році Кабінетом Міністрів України затверджено розпорядження «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» (від 14 квітня 2021 р. № 366-р, <https://cutt.ly/FKq34c5>).

Корисні покликання:

- інформаційний посібник «Новий освітній простір. Безбар'єрність»
<https://cutt.ly/iKq7khU>

- цифрова освіта «Безбар'єрна грамотність»
<https://cutt.ly/rKq5uwV> <https://cutt.ly/cKq5amV>

***Профорієнтаційна робота з дітьми
з особливими освітніми потребами в освітньому закладі***

Відповідно до Концепції Нової української школи значна увага має приділятися розвитку готовності учнів до свідомого життєвого вибору, самореалізації, трудової діяльності, плануванню кар'єри.

Зокрема, упровадження інклюзивного навчання повинне передбачати новий підхід до здійснення профорієнтаційної роботи в закладі освіти, оскільки потребує врахування особливостей психофізичного розвитку дітей із особливими освітніми потребами.

Кваліфікована профорієнтаційна допомога підліткам із особливими освітніми потребами в процесі вибору майбутньої професії та планування кар'єри дедалі мають бути пріоритетними завданнями закладів освіти. Оскільки вдало обрана майбутня трудова діяльність сприяє успішній адаптації та соціалізації особистості як повноцінного члена суспільства.

Зверніть увагу на те, що перед початком організації профорієнтаційної роботи з учнями з особливими освітніми потребами варто (але не обов'язково) попередньо ознайомитися з їх результатами психодіагностики та медичної діагностики. У процесі реалізації основних завдань профорієнтації в закладі освіти необхідно враховувати специфіку основного порушення дитини з особливими потребами.

Нерідко уявлення про професію в дітей складається лише з окремих фактів, що носять загальноприйнятий характер. Проте, у складному процесі вибору подальшого життєвого та професійного шляху варто мати широке уявлення про характерні риси кожної професії.

Професіограма – інформаційно-довідковий опис професії, спрямований на виділення економічних, технологічних, медичних і психологічних характеристик професійної діяльності, знання яких необхідні для детального аналізу й розуміння особливостей обраної професії. Цей опис урахує: загальні відомості про професію; економічний, технологічний, медичний і психологічний розділи.

Професіограма містить:

- загальні відомості про професію та її динаміку у зв'язку з розвитком науки і

- техніки, соціальним та економічним значенням;
- виробничу характеристику професії, опис трудового процесу;
 - соціально-гігієнічні умови праці із зазначенням професійних шкідливих чинників і переліком фізіологічних умов та медичних протипоказань;
 - перелік необхідного обсягу знань і вмінь для успішної професійної діяльності, зокрема тих, що визначають професійну майстерність;
 - характеристику видів і тривалості професійного навчання, можливості підвищення кваліфікації;
 - психограму, тобто характеристику психологічних вимог професії до людини із зазначенням основних і бажаних психічних особливостей, а також психофізіологічних протипоказань [3].

Проте, варто зазначити, що успішність професійного самовизначення учнів також залежить і від сформованості їх ціннісних орієнтацій, життєвих ідеалів у професійній сфері. Таким чином, у кожній сфері професійної діяльності можна окреслити особистісні ідеали з метою допомогти підлітку утвердитися на власному життєвому та професійному шляху.

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ДОСЯГНЕННЯ УЧНІВ МИКОЛАЇВЩИНИ»

Інтелектуальні досягнення учнів Миколаївщини

Новації в освіті, реформа Нової української школи зокрема, потребують все більшої уваги педагогів до форм і методів роботи з обдарованою та здібною учнівською молоддю.

Основними стратегічними напрямками роботи Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти у 2021–2022 навчальному році були такі:

- забезпечення науково-методичного та організаційного супроводів проведення масових заходів з обдарованою учнівською молоддю (олімпіад, відбірково-тренувальних зборів, конкурсів тощо);
- висвітлення в засобах масової інформації заходів із талановитою учнівською молоддю.

Результатом є щорічний високий рівень досягнень учнів Миколаївщини – учасників інтелектуальних змагань (олімпіад, конкурсів) різних рівнів.

На 2022–2023 навчальний рік пріоритетними визначено такі напрями роботи:

- продовження модернізації науково-методичного й організаційного супроводів проведення масових заходів з обдарованою учнівською молоддю;
- висвітлення в засобах масової інформації заходів, в яких бере участь талановита учнівська молодь (портал Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, сайт департаменту освіти і науки Миколаївської обласної державної адміністрації);
- поновлення роботи Літньої оздоровчої школи для обдарованої та здібної учнівської молоді;
- проведення аналізу динаміки результатів участі учнів Миколаївщини у всеукраїнських етапах інтелектуальних змагань;
- дотримання вимог Положення про всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22 вересня 2011 року № 1099 (зі змінами).

Участь учнів закладів загальної середньої освіти Миколаївської області у всеукраїнських учнівських олімпіадах із навчальних предметів

У січні – лютому 2022 року відбувся III етап всеукраїнських учнівських олімпіад із навчальних предметів.

Олімпіади проведені на належному організаційному та науково-методичному рівнях. В інтелектуальних змаганнях узяли участь 508 учнів закладів загальної середньої освіти області (34,55 % від запланованої кількості учасників).

Результати засвідчили наявність ефективної роботи з обдарованими дітьми та відповідальне ставлення до їх підготовки. У зв'язку з пандемією Covid-19 організаційні комітети багатьох територіальних зон прийняли рішення не проводити I та II етапи змагань, що значно вплинуло на загальну кількість учасників III етапу.

Переможцями III етапу всеукраїнських учнівських олімпіад із навчальних

предметів стали 260 учнів ЗЗСО області (45 % від загальної кількості учасників).

Суттєву науково-теоретичну та організаційно-методичну допомогу в проведенні

III етапу олімпіад надали директори (ректори) закладів освіти Миколаївської області:

- Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (В. І. Шуляр);
- Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (В. Д. Будак);
- Першої української гімназії імені Миколи Аркаса Миколаївської міської ради (С. В. Бережний);
- Миколаївського ліцею № 3 Миколаївської міської ради (Д. Є. Зінченко);
- Миколаївської гімназії № 2 Миколаївської міської ради (В. О. Федоренко);
- Миколаївського ліцею № 42 Миколаївської міської ради (О. О. Карпенко);
- Миколаївського ліцею № 51 Миколаївської міської ради (Є. І. Масюта);
- Миколаївської гімназії № 36 Миколаївської міської ради (Н. М. Гриньків);
- Миколаївської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 56 Миколаївської міської ради (О. М. Мазур);
- Миколаївського ліцею № 19 Миколаївської міської ради (О. О. Ільїн);
- Миколаївської спеціалізованої I–III ступенів школи № 22 з поглибленим вивченням англійської мови з 1 класу Миколаївської міської ради (П. М. Богун);
- Миколаївського класичного ліцею Миколаївської міської ради (О. П. Веднікова);
- Комунального закладу «Миколаївський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради (Т. Г. Андрійчук).

У підготовці та проведенні олімпіад виявлено такі недоліки:

- недотримання терміну подання заявок на участь у III етапі олімпіад, визначеного наказом департаменту освіти і науки Миколаївської облдержадміністрації від 21 жовтня 2021 року № 337 «Про проведення I, II, III етапів всеукраїнських учнівських олімпіад із навчальних предметів у 2021–2022 навчальному році»;
- порушення норм оформлення заявок про зміни у складі команд.

У зв'язку з уведенням воєнного стану на території України 28 лютого – 04 березня 2022 року скасовано тижневі відбірково-тренувальні збори з підготовки до IV етапу всеукраїнських учнівських олімпіад із навчальних предметів (97 учасників).

Участь в обласних, всеукраїнських та міжнародних інтелектуальних змаганнях

Щорічно учні закладів освіти Миколаївської області беруть активну участь у міжнародних, всеукраїнських та обласних конкурсах (2021 рік):

- Всеукраїнський учнівський фізичний конкурс «Левеня» (382 учасники, 258 переможців);
- XI Міжнародна природознавча гра «Геліантус» (1 298 учасників);
- Міжнародний учнівський конкурс юних істориків «Лелека» (376 учасників);
- заочний обласний конкурс з інфомедійної творчості «Пролісок» (172 роботи);
- Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру» (1 800 учасників);
- віртуальний обласний фінал змагань з усного математичного рахунку «Прангліміне» (50 учасників);
- національний етап змагань «Прангліміне» (змагання з усного рахунку)

- (21 учасник);
- Міжнародний природничий інтерактивний конкурс «Колосок весняний» (3 071 учасник, 1 923 переможці);
- Міжнародний природничий інтерактивний конкурс «Колосок осінній» (3 151 учасник, 1 720 переможців);
- обласне наукове шоу досліджень юних знавців хімії «Chemical city – 2021» (40 учасників).

Результати конкурсів системно висвітлюються на порталі Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти у розділі «Новини» та «Олімпіади, турніри, конкурси».

Рекомендації щодо участі в III етапі всеукраїнських учнівських олімпіад із базових навчальних дисциплін у 2022–2023 навчальному році

Відповідно до Положення про всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22 вересня 2011 року № 1099, I етап олімпіад відбудеться у жовтні 2022 року, II етап – у листопаді – грудні 2022 року, III етап – у січні – лютому 2023 року.

Управлінням (відділам, секторам) освіти міських (сільських, селищних) рад рекомендуємо:

1. Під час організації та проведення учнівських олімпіад чітко дотримуватися вимог Положення про всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності (затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22 вересня 2011 року № 1099).

2. Для визначення складу учасників III етапу олімпіад доцільно проводити відбірково-тренувальні збори переможців II етапу.

3. Оргкомітетам II етапу всеукраїнських учнівських олімпіад із навчальних предметів необхідно дотримуватися таких правил:

3.1. Завдання II етапу олімпіад із базових дисциплін, розроблені МОІППО, є обов'язковими. Забороняється змінювати (повністю або частково) завдання та опубліковувати їх зміст раніше ніж це визначено графіком та умовами проведення змагань.

3.2. Проводити одночасно олімпіади з різних предметів (I та II етапи) принципово заборонено, оскільки це порушує права дитини (учні мають право брати участь у кількох предметних олімпіадах).

3.3. Звіти про проведення I та II етапів олімпіад і заявки на участь у III етапі надсилати до Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти не пізніше **28 грудня 2022 року (паперовий варіант); звіти про II етап олімпіад – не пізніше наступного дня після проведення на електронну адресу методистів-предметників МОІППО**. У разі порушення терміну їх подання або неправильного оформлення питання щодо участі команди в олімпіадах вирішуватиметься оргкомітетом.

3.4. Звіти та заявки заповнювати за поданим нижче зразком і подавати в друкованому варіанті. Прізвища, імена, по батькові учасника III етапу олімпіад та вчителя, який підготував учня, вносити до заявки повністю та згідно із записом у свідоцтві про народження (паспорті).

3.5. Якщо учень, якого визначено учасником III етапу олімпіади і прізвище якого вказано в заявці, з поважної причини не може взяти участь у змаганні, оргкомітет II етапу обов'язково повинен попередити оргкомітет III етапу учнівських олімпіад про заміну та надіслати такі документи:

- копію наказу управління (відділу, сектору) освіти міської (сільської, селищної) ради про внесення змін до заявки;
- нову заявку на участь в олімпіаді.

В іншому випадку учня, який приїхав замість вказаного в заявці, не буде допущено до змагань.

4. У III етапі олімпіад із навчальних предметів беруть участь учні ЗЗСО, що стали переможцями II етапу олімпіад і включені до складу команди району (міста).

Учень не має права брати участь у наступному етапі змагань, якщо він не став переможцем попереднього етапу (навіть за умови оплати всіх витрат, пов'язаних із його участю в наступному етапі змагань).

5. Учень має право брати участь у змаганнях серед учнів старших (порівняно з класом фактичного навчання) класів на загальних засадах. Це необхідно зазначити в заявці.

6. До складу команди необхідно включити додатково одного учасника на кожен диплом I, II, III ступенів, отриманий на IV етапі відповідної олімпіади минулого навчального року.

7. Призери та учасники міжнародних учнівських олімпіад беруть участь у III етапі без попередніх випробувань.

8. Переможцями олімпіад вважаються учні, нагороджені дипломами I, II, III ступенів. Диплом за перемогу в III та IV етапах всеукраїнських учнівських олімпіад є основним документом, що підтверджує перемогу та дає право на пільги під час вступу до закладів вищої освіти України, якщо це передбачено чинними правилами вступу. У разі втрати диплом не відновлюється і дублікат не видається.

9. Член журі не має права одночасно бути й супроводжуючою особою учасника олімпіади з одного предмета.

10. Особи, які супроводжують учасників, відповідають за їх життя та здоров'я і повинні проживати під час інтелектуальних змагань поруч із школярами.

ЗАЯВКА

на участь команди _____ територіальної зони Миколаївської області
у III етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з _____ у 2023 році

Згідно з рішенням оргкомітету та журі II етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з _____ для участі у III етапі направляються такі учні:

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові учня	Число, місяць (словом), рік народження	Назва закладу освіти	Клас, в якому навчається учень	Клас, за який учень виконував/ав завдання на олімпіаді	Місце, що посів учень у II етапі олімпіади	Прізвище, ім'я, по батькові педагога, який підготував учня	Додаткова інформація (комп'ютерна мова програмування тощо)
1.								
2.								
3.								
4.								

Керівником команди призначено _____

Начальник управління(відділу, сектору) освіти
_____ міської (сільської, селищної) ради

Петро СИДОТКІН

Голова оргкомітету

Віктор ЯКИМЕНКО

Голова журі

Наталія ВАСИЛЬЧУК

МП

20 грудня 2022 року

Список використаних джерел

1. Положення про всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22 вересня 2011 року № 1099.
2. Погорєлова Л. В. Аналітичні матеріали за підсумками участі учнів ЗНЗ області в інтелектуальних змаганнях у 2019/2020 навчальному році : інструктивно-методичний лист / Л. В. Погорєлова. – Миколаїв : ОІППО, 2018.
3. Наказ департаменту освіти і науки Миколаївської обласної державної адміністрації від 14 травня 2022 року № 73 «Про підсумки участі в III етапі всеукраїнських учнівських олімпіад із навчальних предметів у 2021–2022 навчальному році».
4. Інтернет-ресурс: <http://moipppo.mk.ua/category/olimpiady/>

ЗМІСТ

Методичні рекомендації щодо організації дошкільної освіти у 2022–2023 навчальному році.....	3
Методичні рекомендації щодо викладання предметів (організації діяльності) у початковій школі у 2022–2023 навчальному році.....	10
Методичні рекомендації щодо викладання української мови і літератури у 2022–2023 навчальному році.....	18
Методичні рекомендації щодо викладання зарубіжної літератури у 2022–2023 навчальному році.....	25
Методичні рекомендації щодо викладання іноземних мов у 2022–2023 навчальному році.....	32
Методичні рекомендації щодо викладання математики у 2022–2023 навчальному році.....	37
Методичні рекомендації щодо викладання інтегрованих курсів природничого спрямування у 2022–2023 навчальному році.....	42
Методичні рекомендації щодо викладання фізики та астрономії у 2022–2023 навчальному році.....	48
Методичні рекомендації щодо викладання хімії у 2022–2023 навчальному році.....	54
Методичні рекомендації щодо викладання біології і екології у 2022–2023 навчальному році.....	57
Методичні рекомендації щодо викладання географії у 2022–2023 навчальному році.....	63
Методичні рекомендації щодо викладання предметів технологічної освітньої галузі у 2022–2023 навчальному році.....	69
Методичні рекомендації щодо викладання інформатики у 2022–2023 навчальному році.....	76
Методичні рекомендації щодо викладання суспільствознавчих предметів у 2022–2023 навчальному році.....	82
Методичні рекомендації щодо викладання предмета «Основи здоров'я» та інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» у 2022–2023 навчальному році.....	91
Методичні рекомендації щодо викладання фізичної культури у 2022–2023 навчальному році.....	100

Методичні рекомендації щодо викладання предмета «Захист України» у 2022–2023 навчальному році.....	107
Методичні рекомендації щодо викладання предметів мистецької освітньої галузі у 2022–2023 навчальному році.....	112
Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти.....	119
Методичні рекомендації щодо організації виховного процесу та позашкільної освіти у 2022–2023 навчальному році.....	134
Методичні рекомендації щодо психологічної та соціально-педагогічної підтримки особистості в кризових умовах життєдіяльності.....	142
Методичні рекомендації щодо адаптації педагогів до професійної діяльності в умовах кризи.....	150
Методичні рекомендації щодо організації інклюзивного навчання та супроводу дітей з особливими освітніми потребами у 2022–2023 навчальному році.....	153
Методичні матеріали «Інтелектуальні досягнення учнів Миколаївщини».....	159

Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У 2022–2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Методичні рекомендації

Літературні редактори: А. Ю. Антонова, С. Г. Білошапка

Технічна верстка: Г. В. Кінах

Папір офсетний. Друк на різнографі
Формат 84x108¹/₁₆
Умовно-друкованих арк. – 21
Обліково-видавничих арк. – 19,5

Гарнітура шкільна

Тираж
Замовлення № 28

Адреса редакції:
вул. Адміральська, 4-а
м. Миколаїв, 54001
Тел./факс 0512 378589

<http://moippo.mk.ua>
e-mail: moippo@moippo.mk.ua